

KERESZTÉNY MAGVETŐ

89. ÉVFOLYAM 1. SZÁM — ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

1983

KERESZTÉNY MAGVETŐ

89. évfolyam

1983

1. szám

Kiadja az Unitárius Egyház
Kolozsvár-Napoca

TARTALOM

Dr. Kovács Lajos: Újévi üzenet	3
50 év az ország szolgálatában	5
Dr. Kovács Lajos: „Egy évi szolgálat az evangélium ügyében“ Püspöki jelentés az 1982. február 15. és 1983. február 15. kö- zötti időszakról	7

TANULMÁNYOK

Dr. Erdő János: A tekintély forrása a vallásban	20
Dr. Szabó Árpád: Jézus élete a bibliakutatás eredményei alapján	31
Gellérd Imre: Körmöczi János, a felvilágosodás prédikátora	45
Simén Domokos: Simon Mihály, egyházunk első főgondnoka	53
Dr. Fazakas Miklós: A házasság védelmében	55

SZÓSZÉK — ŪRASZTALA

Bálint Ferenc: Hitünk világossága Istenhez vezet	59
Jakab Dénes: Világosság	63
Kovács István: A béke útján	66
A szeretet nyelvén	68
Önzetlenül: „Semmiért — egészen“!	70
Dr. Molnár István: Felelősséggel szolgálni	74
EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	76
KÖNYVSZEMLE	81

KERESZTÉNY MAGVETŐ

Alapítási éve 1861
Megjelenik negyedévenként
Kiadja az Unitárius Egyház

Postacím: 3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9. Telef.: 146—09. Szerkesztő Bizottság: Dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős-szerkesztő helyettes), dr. Szabó Árpád, Szabó Dezső (szerkesztők), Andrási György és Mikó Lőrinc (tagok).

ÚJÉVI ÜZENET

Amikor az 1983-ik évet köszöntjük, szavakban alig kifejezhető, különös érzés vesz erőt rajtunk. Rövid időre, tudatosan vagy csupán sejtelmeszerűen, de mégis egész valónkat megrendítő módon magával ragad egy ünnepi hangulat. Egyfelől elvonul lelki szemeink előtt egy esztendő, örömteli, lelkesítő, vagy könnyes, fájdalmas eseményeivel; másfelől belefúrni próbáljuk tekintetünket egy új esztendő titokzatos világába. Közben, gyarló, véges, mulandó voltunkra eszmélve, belekapaszkodunk az örökkévaló és mindenható Isten, gondviselő Atyánk erős, biztos, simogató kezébe, aki velünk volt a végtelen időben tovább esztendőben is, és akinek segítségét kérve, bizalommal és reménységgel lépünk rá az új év ismeretlen útjára.

Lukács evangéliuma 12. részében ezt olvashatjuk: „Azért jöttem, hogy e világra tüzet bocsássak.“ (49. v.)

Kevés jézusi mondás van az evangéliumokban, amely tanítómesterünk missziói tevékenységének lényegét ennél találóbban fejezné ki. Minden idők prófétáinak legfőbb jellegzetessége a lángolás, az izzó lelkesedés, a szüntelenül tüzet gyújtó, az eszme zászlaját minden körülmények közt magasratartó, önzetlen, önfeláldozó élet. Az eddig élt próféták közül a legnagyobb, a názáreti Jézus, e vershez kapcsolódva, körülbelül ezeket mondhatta: az én szerepem az, hogy tüzet élesszek, a hivatástudattal, maradéktalan kötelelességteljesítéssel dolgozó és mély, tiszta áhítattal imádkozó lelkekben újra meg újra meggyújtsam a lélek szent tüzét, az evangéliumi lángot, hogy az szórja fényét, melegítsen, világítson és az örök emberi hivatásra állandóan emlékeztessen.

A Jézus szellemét hordozó egyházalapítónk, Dávid Ferenc és hitvédő őseink lánglelkével megszentelt unitárius egyháznak az volt a feladata a múltban és az lesz hivatása ebben az esztendőben is, hogy mint prófétai lelkületű vezetők által irányított szeretetközösség híveink körében szüntelenül élessze az evangélium magasztos tüzét, és vigye teljes diadalra a magasrendű emberi életet hirdető jézusi örömszenet áldott életprogramját.

Meghatottan teszünk arról tanúbizonyságot, hogy híveink az elmúlt évben is nemes áldozatkészségükről, öntudatos lelkületükről, buzgó egyházszeretetükről és rendíthetetlen élniakarásukról újra meg újra tanúbizonyságot tettek. Újév reggelén az a mi lélekszerinti kívánságunk, hogy híveink legyenek ezután is egyházunk áldozatkész, öntudatos tagjai, a szeretet és békesség hirdetői és cselekvői; legyenek a felekezeti és

nemzeti korlátokon felülemelkedő, állampolgári kötelességeiket hűségesen teljesítő magasrendű ember példaképei.

Kérem a gondviselő Istent, édes jó Atyánkat, hogy áldja meg ebben az esztendőben is hazánkat, Románia Szocialista Köztársaságot vezetőivel és minden állampolgárával együtt. Nyugodjék meg éltető, megszentelő áldása espereseinken és lelkészeinken, akik ma templomainkban az újév örömuzenetét jövőbe vetett rendíthetetlen, diadalmas hittel és bizalommal hirdették; áldja meg világi vezetőinket, főgondnokainkat, egyházköri és egyházközségi gondnokainkat, keblitanácsosainkat, énekvezéreinket és egyszerű, buzgó híveinket, akiket ma egyen-egyen és összesen magunk mellett érzünk, és akiknek egyházunk előmeneteléért ebben az esztendőben is végzendő szolgálatukért áhítatos lélekkel imádkozunk.

Adjon az áldások Istene mindnyájunknak és minden jóakarató embernek szerte a világon békés, eredményekben gazdag, megelégedett, boldog újesztendőt.

KOVÁCS LAJOS
püspök

50 ÉV AZ ORSZÁG SZOLGÁLATÁBAN

Történelmi jelentőségű eseményt ünnepelt az ország január hónapban: Nicolae Ceaușescu, Románia Szocialista Köztársaság elnökének születésnapját és forradalmi munkásságának 50. évfordulóját. A megemlékezés során földézték bátor kiállását, forradalmi munkásságát, jelent és jövőt építő nagyszerű tetteit. Hazánk dolgozói — románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek — köszöntötték államelnökünket, akinek élete már kora ifjúságától egybekapcsolódott az ország dolgozóinak az utóbbi félévszázadban folytatott elszánt küzdelmével, jövőt építő munkájával, eredményeivel, gondjaival, törekvéseivel és terveivel. Nicolae Ceaușescu elnökben azt a vezetőt köszöntjük, akinek neve, mélyen szántó elméleti munkássága és fáradhatatlan gyakorlati tevékenysége elválaszthatatlan az utóbbi 18 esztendő fejlődésétől, gazdasági, társadalmi politikai és kulturális életétől. Az 1974. március 28-án államelnökké történt választása nagy jelentőségű esemény volt a Romániában végbemenő szocialista építés folyamatában. Új korszak kezdődött, melynek fő jellemzői: a társadalom vezetésének tudományos, ésszerű és újító szelleme, a néptömegekkel való kapcsolat megerősítése, az alkotó energiák mozgósítása, az egész nép részvétele történelme tudatos formálásában, a munka és az élet új minőségének meghonosítása, a tudomány és kultúra felvirágoztatása.

Az évforduló alkalmával örömmel és megelégedéssel állapítjuk meg, hogy hazánkat az egész világon értékelik és tisztelik az új rendszer építésében elért nagyszerű megvalósításokért, dinamikus béke- és együttműködési politikájáért, a mai nemzetközi élet bonyolult kérdéseinek megoldásában vállalt szerepéért. Nicolae Ceaușescu elnöknek a nemzetközi életről való felfogását és elgondolásait egyre inkább értékelik a világban, személyét pedig a világ politikai élete kiemelkedő képviselőjeként, a békéért és leszerelésért vívott harc, a népek közötti feszültség enyhülése és az együttműködés élenjárójaként tartják számon.

A sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésének útjára lépett román nép kiemelkedő sikereket ért el az ipar és a mezőgazdaság erőteljes fejlődése terén. Országunk dinamikus külpolitikát és következetes béképolitikát folytat, amelynek leghivatottabb képviselője Nicolae Ceaușescu államelnök. Egyik kezdeményezője volt annak a békemozgalomnak, amely világszerte síkraszállt a feszültség csökkentéséért, a szembenálló katonai tömbök egyidejű fölszámolásáért, a jobb életlehetőségeket gátló fegyverkezés korlátozásáért. Hazánk küldöttségei az elnök

üzenetét vitték el a nemzetközi fórumokra, követelve a fegyverkezési verseny korlátozását, a hadi kiadások csökkentését és nem utolsósorban az igazságosabb gazdasági rend és kapcsolatok elveinek elfogadását. „Egybe kell fognunk az összes népek erőfeszítéseit — mondotta Nicolae Ceaușescu államelnök egyik beszédében — egy igazabb, jobb világért és mindent meg kell tennünk, hogy a népek, a világ fő erői teljes egyiségben munkálkodjanak a béke biztosításáért, a legmagasztosabb emberi jog, az élethez és a szabadsághoz való jog biztosításáért, a nemzetek jólétének és boldogságának megvalósításáért“.

Felidézzük a Nagy Nemzetgyűlésnek az elmúlt év júniusában Nicolae Ceaușescu elnök kezdeményezésére kibocsátott és az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez intézett leszerelési és békefelhívását, melyet országunk 22 millió állampolgárával együtt Egyházunk lelkészei és vezetői is aláírásukkal erősítettek meg, kifejezésre juttatva hozzájárulásukat a felhívásban foglalt nemes célok támogatására.

Meg kell említenünk azt a tényt is, hogy a román társadalom fejlődésének ebben a korszakában új út nyílt meg, amelyen minden társadalmi osztálynak, az egész népnek nemzetiségi hovatartozás nélkül, széleskörű demokratikus keretben lehetősége van tevékenyen részt venni a társadalom vezetésében. Ez a keret a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja, melynek tagjai között ott van Egyházunk számos lelkésze és tagja. Vezető szerveibe megválasztották Egyházunk képviselőit is, élén a püspökkel.

Nagy jelentőségűnek tartjuk Románia következetes nemzetiségi politikáját, amely biztosítja a jogegyenlőséget minden állampolgár számára. Ez a politika az évszázadok óta együttélő nemzetiségek valóságából indul ki, hogy a társadalmi építés terén elért eredmények, nemzetiségre való különbség nélkül az összes dolgozók munkájának, áldozatának és erőfeszítéseinek a gyümölcsei. Meg kell említenünk azt a sajátosan minket is érintő tényt, hogy a jogegyenlőség megvalósításában biztosítva van Egyházunkban is az anyanyelv szabad használata, szellemi javaink, hagyományaink megőrzése.

Az 50 éves évforduló alkalmából Egyházunk vezetői, lelkészei és hívei kifejezzük mély tiszteletünket köztársaságunk elnöke, Nicolae Ceaușescu iránt. Ugyanakkor minden erőnkkel támogatjuk azokat a törekvéseit, amelyek egyfelől hazánk felvirágoztatására, másfelől a világ békéjének biztosítására és az emberiség boldog jövőjének megteremtésére irányulnak.

Dr. KOVÁCS LAJOS

„EGY ÉVI SZOLGÁLAT AZ EVANGÉLIUM ÜGYÉBEN“

Püspöki jelentés az 1982. február 15 és 1983. február 15 közötti időszakról

Legutóbbi főtanácsi ülésünket éppen ezelőtt egy esztendővel tartottuk. Az azóta eltelt időszak fontosabb egyházi eseményeiről az alábbiakban számolok be.

1. Személyi változások a központban, egyházkörökben és egyházközségekben.

a) Az egyházi központban az 1982. esztendő végével jelentős változás történt. *Sebe Ferenc*, az adminisztratív ügyek előadó-tanácsosa, saját kérésére 1982. december 31-én nyugdíjba vonult. Több mint 43 évig állott egyházunk szolgálatában. 1939-től kezdve 2 éven át Székelykeresztúron, Erzsébetvároson és Tordán nevelőként, ill. segédlelkészként működött. A kadácsi egyházközségben 4 évig, Magyarzsákonon néhány hónapig, és több mint 15 évig a kolozsvári egyházközségben, eleinte mint vallástanár, majd mint rendes lelkész szolgált. Közben közel két évig mint esperes a kolozs-tordai egyházkör életét is irányította. 1963-ban boldogemlékű Csifó Nagy László előadó-tanácsos váratlan halálával dr. Kiss Elek püspök erre a fontos állásra őt nevezte ki. Ebben a minőségében közel két évtizeden át működött. Munkáját hozzáértéssel, szorgalmatész lelkülettel és ügybuzgósággal végezte; bármilyen megbízatását szívesen teljesítette. Január 5-én az egyházi központ vezetői, tisztviselői és alkalmazottai búcsúztatták. Egyházunk érdekében végzendő további szolgálatára nyugdíjas éveiben is számítunk.

Sebe Ferenc atyánkfia helyét ez év elejétől *Andrási György* gazdasági és jogi előadó foglalta el, aki eddig is megbízható, hűséges munkásnak bizonyult. Hisszük, hogy egyházunk érdekeit első helyre helyezve, az egyház egyetemét higgadt bölcsességgel áttekintve és rendíthetetlen hűséggel, okosan és szelíden, evangéliumi lelkülettel szolgálva, ezt a magas, megtisztelő tisztséget is mindnyájunk teljes megalégedésére fogja betölteni.

A megüresedett gazdasági és jogi előadói állást ez év elejétől *Mikó Lőrinc* eddigi pénzügyi ellenőr tölti be. Ifjú atyánkfia, aki ezelőtt kilenc évvel lépett központi tisztviselőink sorába, a közgazdasági egyetem pénzügyi szakcsoportjának elvégzése után, munkájának végzése közben, nagy szorgalomról és igyekezetről téve tanúságot, az egyetem látogatás nélküli jogi fakultásán is oklevelet szerzett. Ezáltal az egyházunk életében több nemzedéken át kiemelkedő jelentőségű tevékenységet kifejtett Mikó család nemes jogászi hagyományát folytatja. Kívánjuk, hogy tiszteletreméltó elődei nagyszerű példája mindig ösztönzőleg álljon előtte, tudva, hogy a családi múlt őt is egyházunk iránti felelős munkára kötelezi. Kívánjuk, hogy mint ennek a vezető állásnak betöltője, ereje teljes megfeszítésével végezze a reá bízottakat becsülettel, eredményesen, egyházunk és híveink előmenetelére.

b) Az egyházkörökben az eltelt esztendő folyamán változás nem volt.
c) 1982. február 15. és 1983. február 15. között az alábbi kinevezéseket eszközöltem:

Nyitrai Levente komjászegi lelkészt 1982. október 1-től áthelyeztem székelyszentmihály-bencédi egyházközségbe.

Kineveztem gyakorló segédlelkésznek október 1-től: *Rüsz Domokost* Brassóba, *Buzogány Sándort* Iklandra, *Balázs Tamást* Komjászegre.

Benedek Ágoston nagyenyedi lelkészt 1983. január 1-től áthelyeztem a kolozsvár-napocai 3. számú monostori egyházközségbe.

Szén Sándor kolozsvár-napocai segédlelkészt január 1-től kineveztem rendes lelkésznek Jobbágyfalvára.

Csete Erzsébetet január 1-től kineveztem rendes énekvezérnek a szováti egyházközségbe.

d) Lelkészeink közül 1982. dec. 31-el nyugalomba vonultak:

Szász Dénes, 1935. augusztusától kezdődően állott egyházunk szolgálatában. Egy évig volt brassói segédlelkész, majd közel 21 évig Firtosváralján, 12 évig Bözödön, végül csaknem 13 évig Jobbágyfalván rendes lelkész. Szolgálati ideje közel 47 esztendő.

Lukácsi Mózes, 1937-től fél éven át Brassóban, rövid ideig Sepsiszentgyörgyön, majd egy évig Fogarason végzett segédlelkészi szolgálatot. Utána két évig Kedében, 12 évig Székelyszentmihályon és végül közel 32 évig Csekefalván rendes lelkészként működött. Szolgálati ideje 47 esztendő.

Mindkét lelkész hivatástudattal, buzgósággal és egyházunk iránti feltétlen hűséggel végezte egyházépítő, lélekszerinti munkáját. Gondviselő Atyánk vezérelje őket a nyugalom éveiben is. Kérjük őket, hogy egyházunk életében továbbra is szívvel-lélekkel vállaljanak részt.

2. Legutóbbi Főtanácsunk óta végzett fontosabb ténykedésem az alábbiakban ismertetem.

a) *Március 18. és 19. napjain* részt vettem az Unitárius Világszövetség (IARF) Vezető Tanácsának a Majna melletti Frankfurtban tartott évi gyűlésén. A gyűlés, az elnök és főtítkárszámoló és az időszerű kérdések megbeszélése mellett, főképpen a jövő év július 27 — augusztus 1 napjain Japánban tartandó világkongresszus előkészítésével foglalkozott.

b) *Március 27-én* öt napos hivatalos látogatásra hazánkba érkezett az észak-amerikai Unitárius Univerzalista Egyház elnöke, dr. Eugene Pickett feleségével. A küldöttség tagjai dr. Gene Reeves, a chicagói Meadville-Lombard unitárius teológiai főiskola dékánja és dr. John Mayer kanadai egyetemi tanár voltak, akiket körútjuk során rajtam kívül feleségem, dr. Erdő János, dr. Barabássy László és részben Sebe Ferenc, valamint Báró József kísérték el.

A látogatás első napján vendégeink felkeresték az egyházi központot, majd dr. Gene Reeves professzor nagy érdeklődéssel végighallgatott előadást tartott a Protestáns Teológiai Intézetben „A folyamat-teológia és Isten fogalma” címen, amelyet magyar nyelven dr. Erdő János főjegyző tolmácsolott. Az előadás a Keresztény Magvetőben is megjelent. Ezután D. Nagy Gyula református püspök, Teofil Herineanu ortodox érsek és D. Szedressy Pál evangélikus püspök meglátogatására ke-

rült sor. Aznap délután vendégeink tordai, alsófelsőszentmihályi, sinfalvi, várfalvi és aranyosrákosi egyházközségeink templomaiban és lelkészi otthonaiban tettek látogatást. A második napon, vasárnap délelőtt kolozsvári központi templomunkban tartott istentiszteleten imát Szabó Dezső lelkész, egyházi beszédet dr. Eugene Pickett elnök mondott. A Keresztény Magvetőben is olvasható beszédet dr. Erdő János tolmácsolta magyar nyelven. A küldöttség tagjait egyházunk és a kolozsvári gyülekezet nevében angol és magyar nyelven én köszöntöttem. A délelőtt folyamán vendégeink mindkét kolozsvári lelkészünket otthonukban meglátogatták. Aznap este az istentisztelet marosvásárhelyi templomunkban megismétlődött, ahol Kolcsár Sándor esperes-lelkész mondott üdvözlőt, majd magas színvonalú ünnepi műsor következett. Másnap segesvári, újszékelyi, alsóboldogfalvi, fiatfalvi, székelykeresztúri, siménfalvi, kadácsi és kobátfalvi egyházközségeink meglátogatása után Székelyudvarhelyre érkezünk, ahol népes gyülekezet fogadott. A látogatás negyedik napján Homoródszentmárton, Recsenyéd, Homoródszentpál, Oklánd, Homoródszentpéter, Városfalva és Jánosfalva egyházközségek meglátogatására került sor. Másnap a csíkszeredai, sepsiszentgyörgyi, árkosai és brassói gyülekezetek következtek. Az utolsó napon a Vallásügyi Hivatalban tettünk látogatást, ahol meleg fogadtatásban részesültünk. Vendégeink a tapasztalatról elragadtatással nyilatkoztak. A lelkészi otthonokban megnyilvánult vendégszeretet, a szebbnél-szebb templomok és a, bár csupán futólag megtapasztalt eleven egyházi élet, saját nyilatkozatuk szerint, látogatásukat egész életükre feledhetlenné tették. E helyen is hálásan köszönöm meg azt a szeretetet, amellyel vendégeinket a lelkészi családok és híveink elárasztották, nagymértékben járulva hozzá az észak-amerikai, kanadai és romániai testvéregyházak között eddig is fennálló lelki kapcsolat további erősödéséhez.

c) *Püspöki látogatás.* Április 13-án folytattuk az előző évben a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházközségben megkezdett püspöki látogatást, amelynek kísérői feleségem, András György előadó-tanácsos, Tana Ferenc főszámvevő és Bárány József köri esperes voltak. Ez alkalommal két részletben 16 anya- és 2 leányegyházközség meglátogatására került sor. Első állomásunk *Újszékely* volt. Ebben a gyülekezetben Kedei Mózes ifjú lelkész irányítása mellett dicséretreméltó az egyházi élet. A legutóbbi években templomot, lelkészi lakást javítottak, új kaput és kerítést készítettek. *Alsóboldogfalván* is Rázmány Csaba ifjú lelkész gyülekezetével együtt szép munkát végez. Felépítettek egy kitűnően megtervezett, modern lelkészi lakást, amelynek alagsorában elhelyezett tanácsterem, mint gyűlések, vallásórák és szeretetvendégségek helye az egyházközség vallásérkölcsei életét elsőrendű módon segíti elő. *Fiatfalva* köztudomás szerint az egyetlen község, ahol az unitáriusoknak és reformátusoknak közös templomuk van; egyik vasárnapon az egyik, a másikon a másik tartva először istentiszteletet. Lelkészüket, Botha Dénes teljes egyetértésben Nagy Dániel lelkészével, a református egyházmegye esperesével, eredményes munkát végez. Mindkét gyülekezet az utóbbi években új lelkészi lakást épített. Az unitáriusoké emeletes épület, megfelelő irodával és tanácsteremmel. Az építés idején a hívek nagy áldozatkészségről tettek tanúbizonyságot. A református esperes meglehetősen üdvözölt és otthonában is szeretettel fogadott. *Csekefalvi* híveink buzgósága és templomlátogatása megnyugtató. A gyülekezet lelkésze, Lukácsi Mózes,

az év végével nyugdíjba vonult. A református gyülekezet lelkésze, Vajda Domokos, nemcsak anyaegyházközségében, hanem leányegyházközségében, Szentábrahámon is jelen volt istentiszteleteinken, mindkét alkalommal üdvözölt, a szeretetvendégségen részt vett, tanúbizonyságot téve egyházunk iránti tiszteletéről. *Szentábrahám* lelkésze Jakab Dénes. Az életképes egyházközség valláserkölcsei élete zavartalan, bár templomlátogatása nem kielégítő. A gyülekezet tagjai a lelkészi lakás bejáratához gyönyörű székely kaput készítettek. *Székelykeresztúron* vasárnap volt a püspöki vizsgálat. Ez az egyházközség, amelynek a lélekszáma az utóbbi években nagyon megnőtt, kiemelkedő jelentőségű fejlődést mutat. A teljesen rendbehozott lelkészi lakás, a gyülekezeti összejövelekre alkalmas tanácsterem megépítése, az ősi templom külső és belső megjavítása, annak új padlózattal és parkettel való ellátása és a mennyezet művészi módon való kiképzése: mindez a lelkész és a vezetőség nagyszerű szervezői munkáját és a hívek példaadó áldozatkészségét tanúsítja. A bensőséges ünnepi istentiszteleten Nagy Dániel, a református egyházmegye esperese és Horváth József helybeli ref. lelkész mondtak üdvözlőt. Istentisztelet előtt Juhász Antal kat. lelkész vezetése alatt a lelkészi lakáson többtagú küldöttség fejezte ki jókívánatait és együttérzését. A *gagyi* egyházközség leányegyházközségében, *Kismedeséren* a nemrégén megújított templomban bensőséges istentiszteleten vettünk részt. Gagyi híveink panaszképpen juttatták kifejezésre elégedetlenségüket a gyakori lelkészváltás miatt, ami a gyülekezet lelki életét nagyon megzavarta; főképpen legutóbbi lelkészük magatartása volt kedvezőtlen hatású. Kibédi Pál jelenlegi lelkész igyekszik a gyülekezet életét újra rendes mederbe terelni. *Firtosmartonos* nagy problémája az állandósuló földcsúszás, amely a szépen rendbehozott lelkészi lakás épségét veszélyezteti. Fiatal lelkészük, Bíró Mihály eredményesen dolgozik azért, hogy a templomukat megújított, egyházukhoz ragaszkodó hívek újra reá szokjanak a rendszeres templomlátogatásra. A *bözödköröspataki* egyházközség jelenleg Dancs Lajos énlaki lelkész gondozásában van. A teljesen elhanyagolt, szinte lakhatatlan lelkészi lakás és a gyenge állapotban levő templom viszonylagos rendbehozatala és a szétszóródott hívek újrászervezése nagy munkájában a lelkész mellett Márton István gondnok kiemelkedő, dicséretreméltó tevékenységet fejt ki. Látogatásunk első szakaszának utolsó állomása *Énlaka* volt, ahol annak ellenére, hogy a fiatalabb családok városokba költözése miatt a lélekszám megcsappant, megnyugtató módon tapasztaltuk a hívek áldozatkészségét, buzgó templomlátogatását és nagyszerű gyülekezeti éneklését.

Látogatásunk második szakasza a *székelyderzsi* egyházközség meglátogatásával kezdődött. Fiatal lelkészük, Katona Dénes rövid működése óta nagyszerű eredményt mutatott fel. Nagy Ferenc gondnok lelkes vezetése mellett egyházunk egyik legnagyobb értékének, a műemléktemplomnak a megjavítása dicséretes módon végbement. A *székelymuzsnai* kis lélekszámú egyházközség, egyházunk iránti hűséggel és nemes lelkiülettel, Sándor Botond fiatal lelkészével együtt, eredményesen tevékenykedik. Lelkes hangulatban vettünk részt a *korondi* anyaegyházközséghez tartozó *fenyőkuti* leányegyházközség ünnepi istentiszteletén. Legközelebbi feladataink közé tartozik a hegyi szétszórtságban élő, de egyházunkhoz buzgó lélekkel ragaszkodó híveinknek rendes egyházközséggé alakítása. *Korond* egyike a legszilárdabb és legerőteljesebb gyülekezeteink-

nek. Lelkésze, Fodor Dénes itteni működése eredményes tevékenységről adhat számot. Templomuk megjavítása, tanácsterem építése, két szép székely kapu felállítása, a temető mintaszerű gondozása és a hívek rendszeres templomlátogatása azt mutatja, hogy a gyülekezeti élet megnyugtató, fokozatosan erősödő lendületet nyert. Az ünnepi istentiszteleten, valamint az azt követő szeretetvendégségen a helybeli és a közeli hegyen levő katolikus gyülekezet lelkészei is részt vettek, egyházunk iránti tiszteletüknek kifejezést adva. *Firtosvár* is a lélekszámában meggyengült tiszta unitárius gyülekezetekhez tartozik. Ennek ellenére nagy hiányosságként állapítottuk meg temploma elhanyagolt állapotát. Fekete Attila lelkész gyülekezeti munkája nem kielégítő. Egész napon át tartott zuhogó esőben nagyon nehezen tudtuk megközelíteni a *Kis- és Nagykedde* közti hegytetőre épített templomot. Ebben az elköltözések miatt talán legtöbb hívét elveszített gyülekezetben jelenleg Biró Lajos medeséri lelkész a beszolgáltatást lelkiismeretes odaadással végzi. Sajnos a lakatlan lelkészi lakás lassan teljesen használhatatlanná válik. Látogatásunk alkalmával, a kellemetlen idő ellenére, elég népes és buzgó gyülekezettel találkoztunk. Látogatásunk utolsó állomása boldogemlékű dr. Kiss Elek püspök szülőfaluja, *Medesér* volt, akinek emlékére, halála 10 éves évfordulója alkalmából az egyházközség a templomban emléktáblát helyezett el. A gyülekezet egységes, jól megszervezett, a hívek áldozatkészek.

A püspöki látogatásokkal kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy az eredményes és feltétlenül hiterősítő volt. A legtöbb helyen a gyülekezetek templomaik és épületeik megjavításával, a temetőkertek bekerítésével és rendbehozatalával, valamint egyéb javítások elvégzésével, nagy vendégszeretettel vártak és fogadtak. Ahol arra szükség volt, megfelelő utasításokat adtunk és intézkedéseket tettünk. Megnyugvással töltött el, hogy lelkészeinknek és gyülekezeteinknek a helyi néptanácsokkal való kapcsolata jó; öröndetes az is, hogy látogatásunk iránt a néptanácsok jóindulatot tanúsítottak. Ebben az esztendőben, Isten segítségével, látogatásainkat a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör még hátralevő egyházközségeiben folytatni fogjuk.

d) Május 5-én külföldi tanulmányútra jogosító vizsga volt, amelyet Kiss Alpár brassói segédlelkész és Rezi Elek bágyoni lelkész sikerrel letettek.

e) Május 20-án részt vettem a Diákház nagytermében Márkos Albert zeneszerző halála első évfordulója alkalmával rendezett emlékhangversenyen, valamint június 6-án a volt Unitárius Kollégium fennállásának 425-ik évfordulóján, az Intézet udvarán lefolyt ünnepélyes megemlékezésen.

Ezen a napon kezdődött több mint négy hónapos betegségem, amelyből közel három hónapot kórházban töltöttem. Ezidő alatt az egyházi ügyek intézését, püspökhelyettesi minőségében, dr. Erdő János főjegyző végezte, akinek e helyen is hálás köszönetet mondok. Hasonlóképpen ezúton is hálásan köszönöm mindazt a segítséget, érdeklődést, aggodást és szeretetet, amellyel híveink betegségem idején mellettem állottak, biztattak, bátorítottak és felgyógyulásomért imádkoztak.

f) Az október 14-én tartott Egyházi Képviselő Tanács ülésén való részvétellel újra megkezdtem júniusban megszakadt rendes ténykedésemet. Ez alkalommal bensőséges megemlékezés történt püspökké vá-

lasztásom tizedik évfordulójáról. Dr. Barabássy László főgondnok és dr. Erdő János főjegyző, valamint a gyűlésen jelenlevő Iulian Sorin, a Vallásügyi Hivatal igazgatója mondtak meleghangú köszöntőket.

g) Karácsony ünnepén sinfalvi egyházközségünkben végeztem egyházi szolgálatot.

h) December 31-én a kolozsvári templomban megtartottam a hagyományos, óesztendőt búcsúztató istentiszteletet.

i) 1983. első reggelén a püspöki lakásban dr. Gyarmathy Árpád főgondnokkal együtt fogadtam dr. Erdő János főjegyző tartalmát, az elmúlt esztendő fontosabb eseményeire visszatekintő és az új esztendőre programot adó köszöntését.

j) Nehány héttel ezelőtt feleségemmel együtt meglátogattam tordai otthonában dr. Gál Miklós volt főgondnokot.

k) Január 25-én kihallgatáson fogadott Ion Roşianu, a Vallásügyi Hivatal elnöke.

l) Február 10-én részt vettem a Békevédelmi Bizottság Nemzeti Tanácsának Bukarestben tartott gyűlésén.

3. Dr. Erdő János észak-amerikai látogatása

Az észak-amerikai „Minns“ alapítvány felkérésére, valamint az Unitárius Univerzalista Egyház elnökének a meghívására dr. Erdő János főjegyző múlt év június 17-én az Egyesült Államokba utazott és ott több mint három hetet töltött. Az alapítvány célja évenkénti előadásorozat tartása a vallás, erkölcs és egyháztörténet köréből. Az előadó személyét az alapítvány bizottsága választja ki amerikai vagy külföldi teológusok, vallásfilozófusok és egyháztörténészek közül. Az előadónak a kiválasztása tudományos kitüntetésnek számít.

Dr. Erdő János Bostonban három, Chicagóban egy, és Maine állambeli Brunswickban, az Unitárius Univerzalista Egyház évi közgyűlésén egy előadást tartott angol nyelven, az alábbi címen: Az erdélyi unitárius egyház megalapítása; Dávid Ferenc radikális reformációjának teológiai alapjai; Az unitarizmus hozzájárulása a vallási türelem megteremtéséhez Erdélyben; Dávid Ferenc pere és elítéltetése.

Az előadások nagy érdeklődést váltottak ki; azokat nagyszámú közönség hallgatta végig az egyetemi tanszemélyzet, lelkészek, egyetemi hallgatók és egyháztagok köréből. Azok közelebbről nyomtatásban is meg fognak jelenni.

Főjegyző Concord, Boston, Madison és Chicagó unitárius gyülekezeteiben istentiszteleti szolgálatot is végzett.

Június 21—26 napjain részt vett az ottani egyház évi közgyűlésén, amelyen az egyházközségek képviselőiben 1353 delegátus és mintegy 500 vendég volt jelen. A tárgysorozat kiemelkedő pontja volt dr. Eugene Pickett elnöki beszámolója. A közgyűlés a legteljesebb egyetértésben és leghatározottabban foglalt állást a nukleáris háború ellen, az emberi jogok, a lelkiismereti- és vallásszabadság védelme mellett. A múlt haladó értékeinek megbecsülése jegyében emlékeztek meg Emerson unitárius teológus, filozófus és költő halálának 100. évfordulójáról.

Az ottani egyház vezetősége főjegyző afia előadásait, istentiszteleti szolgálatait és egész látogatását nagyra értékelte. Meg vagyok győződve,

hogy az előadások nyomtatásban való megjelenése észak-amerikai hit-testvéreink számára egyházunk múltjának teljesebb megismerését fogja jelenteni.

4. Lelkésznevelés.

A Protestáns Teológiai Intézetben az elmúlt év második felében, valamint az 1982—83-as tanévben a tanítás zökkenőmentesen folyt; a tanulmányi eredmény egészében véve jó volt. Dr. Erdő-János négy éves rektori megbízatása lejárt, ettől a tanévtől kezdődően az új rektor dr. Péntek Árpád református teológiai tanár lett. Dr. Erdő János higgadt, megfontolt intézeti munkáját általános elismerés kísérte. Ebben az évben a hallgatók száma 12. Az Intézet múlt évét bezáró és ezt a tanévet megnyitó istentiszteleteken a lelkészi szolgálatot dr. Erdő János végezte.

A lelkésznevelés irányítója és a bennlakás felelős professzora dr. Szabó Árpád volt. A hallgatók megfelelő közösségi magatartása ellen nemrégiben egy esetben merült fel komoly panasz; az ügyet az Intézet fegyelmi bizottsága tárgyalja. A hétköznapi tartott áhítatokon a hallgatók részvétele pontos és hiánytalan volt. Azoknak ún. presbiteri szolgálatát Bartha Alpár II. éves, az énekvezéret Pap László III. éves hallgató végzi. A bibliaórákat három csoportban, a három tanár irányításával hetenként tartják. Mindegyik csoport az általa megállapított tematika szerint választja ki a megmagyarázandó bibliai szövegeket. Év közben hallgatóink püspöki engedéllyel a szomszédos egyházközösségekben több alkalommal végeztek szolgálatot. Az eddigi gyakorlat és ősi egyházi hagyomány szerint hallgatóink mindhárom sátoros ünnepen legációs szolgálatokat végeztek dr. Izsák Vilmos irányításával, a jelentések szerint megfelelő eredménnyel. Legátust fogadó egyházközösségeinknek és a vendégszeretetet nyújtó lelkészi családoknak hálás köszönetünket nyilvánítjuk.

A hallgatók a tanév megkezdésekor a kolozsvár-napocai állami mezőgazdasági vállalat területén két hétig részt vettek az őszi terménybetakarításban.

Július 14—17. napjain szakvizsgát tett Buzogány Sándor, Balázs Tamás és Rüszt Domokos IV. éves hallgató. Július 15—16-án Szén Sándor kolozsvár-napocai, valamint okt. 28-án Péterfi Sándor kidei és Váradi Zoltán lókodi segédlelkészek eredményes lelkészképesítő vizsgájuk alapján lelkészi oklevelet szereztek.

Az első félév végén, február 3—4 napjain, hallgatóink részére az Intézetben ún. csendesnapok voltak. Ez alkalommal Lőrinczi Károly aranyosrákosi, Fazakas Ferenc tordai, Kecskés Lajos szabédi és Szabó Dezső kolozsvár-napocai lelkészek tartottak előadásokat és bibliamagyarázatokat. Lőrinczi Károly előadásának a címe: A hit, mint a lelkészi szolgálatra való lelkészi felkészülés alapja; a Kecskés Lajosé: A lelkészi szolgálat ma foglalkozás vagy hivatás?; a Fazakas Ferencé: A teológiai ismeretek szükségessége a lelkészi szolgálatra való felkészülésben. Az Intézet összes hallgatói részére A lelképásztor családi élete címen Szabó Dezső tartott előadást.

Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy hallgatóink tudományos és lelki felkészülését a három unitárius tanár: dr. Erdő János, dr. Izsák

Vilmos és dr. Szabó Árpád lelkiismeretesen, hithűséggel, komoly felelősségérzettel, eredményesen végzik. Az ökumenikus szellemet árasztó közös Protestáns Teológiai Intézet különböző felekezeti hallgatói között jó a megértés; hallgatóink az egymás iránti, evangéliumi szellemből táplálkozó kölcsönös megbecsülés és szeretet gyakorlói.

5. Lelkeszi értekezletek és lelkésztovábbképzés

A negyedévenként és egyházköriként tartott közérdekű és teológiai tárgyú lelkeszi értekezleteken lelkészeink egy-két kivétellel pontosan részt vettek. A közérdekű előadások az állampolgári öntudat állandó erősítését szolgálták. A teológiai tárgyú gyűléseken az alábbi előadások hangzottak el: I. évnegyedben: „Kinek mit prédikáljunk?“ Előadó dr. Szabó Árpád; II. évnegyedben dr. Erdő János előadásában: „A vallásos tapasztalat tartalma és tekintélye“; III. évnegyedben dr. Szabó Árpádtól: „A vallásos ember és az egyház“. A IV. évnegyedben: „Emberszolgálatunk alapelvei“, dr. Erdő János előadása. Az előadásokat tartalmas megbeszélés követte. Egyes gyűléseken ismertetések hangzottak el Az én kedvenc bibliai könyvem címen. Kívánatos annak rendszeresítése minden körben; ezenkívül pedig ugyancsak kívánatos minden alkalomra legalább 3—4 egyházi beszédvázlat vagy kidolgozott beszéd felolvasása és megvitatása. Ez a gyakorlat a szószéki szolgálat színvonalának emelésében minden bizonnyal segítséget nyújtana. Ezt a célt szolgálták az egyházi beszéd-pályázatok is, melyekre 49 prédikációt küldtek be lelkészeink.

Azt is meglelégedéssel jelentjük, hogy végre sikerült az első lelkésztovábbképző tanfolyamot múlt év július 26. és augusztus 6. közti időszakban megrendezni. A tanfolyamon 22 lelkész vett részt, akik az unitárius teológiai bennlakásban laktak és a Protestáns Teológiai Intézet konviktusában étkeztek. A bibliai szakcsoportból dr. Szabó Árpád, a rendszeres teológia és az unitárius egyház története tárgyköréből dr. Erdő János, a gyakorlati teológia időszerű kérdéseiről dr. Izsák Vilmos teológiai tanárok, a lelkész ügyviteli, közigazgatási és gazdasági-pénzügyi feladatairól Sebe Ferenc és András György előadótanácsosok, végül mint meghívott előadók, templomaink díszítéséről dr. Nagy Jenőné Murvay Júlia és az egyházi ének- és zene mai kérdéseiről Halmágyi Pál bethlenszentmiklósi lelkész tartottak előadásokat. Ezenkívül Hoinărescu Tepeș, a Vallásügyi Hivatal Kolozs megyei főinspektora, Keszthelyi Gyula, az „Igazság“ napilap főszerkesztője és Bazsó Zsigmond az időszerű békevédelmi, társadalmi, politikai és gazdasági kérdésekről adtak tájékoztatást. Az előadások után szeminárium-szerű megbeszélések voltak. A tanfolyamon résztvevő lelkészek a napi munka megkezdése előtt belvárosi templomunkban rendre végeztek áhitatot.

A továbbképző tanfolyamot ezen a nyáron is folytatjuk egy második, kb. 25 lelkészből álló csoporttal. Meggyőződésünk, hogy a tanfolyam lelkészeink tudományos továbbképzésében és az időszerű kérdések minél szélesebbkörű megismerésében jelentős segítséget nyújt.

6. Egyházi kiadványaink

A Keresztény Magvető évente rendszeresen megjelenik. Kiadtuk ebben az évben is a Falinaptárt. Nyomdában van a híveink részéről régóta igényelt új imakönyv, amely 35 lelkészünk különböző alkalmakra írt

imádságait tartalmazza. Ezenkívül egy általam írt egyházi beszédgyűjtemény „Részvétel az evangélium ügyében“ címen rövidesen megjelenik. Figyelmünk jelenleg elsősorban a Káté újrakiadása felé irányul.

7. *Új egyházközség*

Az elmúlt évi Főtanácson a Főtanácsi Bizottság elsőrendű követelményként hangoztatta a nagy létszámúvá nőtt városi egyházközseinknek önálló, új gyülekezetekké való szervezését. Megelégedéssel közölhetjük, hogy ebben a tekintetben jelentős haladás történt. A Vallásügyi Hivatal ez év január 1-től jóváhagyta a kolozsvár- napocai 3. számú, monostori új egyházközség megalakulását. A napokban meg is kezdődik erre az állásra kinevezett Benedek Ágoston volt nagyenyedi lelkész szolgálata, akinek tevékenysége elé reménységgel és bizalommal tekintünk.

8. *Külföldi kapcsolatok*

Az Unitárius Világszövetség tagegyházaival való kapcsolatunk szívélyes és eredményes. Ennek egyik bizonyítéka az észak-amerikai Unitárius Egyház hazánkban és egyházunknál tett magas szintű látogatása. Örömmel jelenthetem, hogy Kiss Alpár, volt brassói segédlelkész múlt ősz óta a chicagói Unitárius Teológiai Főiskolán folytatja tanulmányait. Rezi Elek bágyoni lelkész, doktorjelölt részére meghívó érkezett a jövő tanulmányi ősztől a manchesteri Unitárius Teológiai Főiskolán töltendő egy esztendőre. A napokban készülök Frankfurtba, hogy Világszövetségünk Vezető Tanácsának március 16—19-én tartandó évi ülésén, mint annak tagja részt vegyek.

9. *A békéért folytatott küzdelemben való részvételünk*

Az Unitárius Világszövetség Vezető Tanácsának múlt év március havában Frankfurtban tartott gyűlésén beszámolómban többek között kiemeltem annak a békegyűlésnek a jelentőségét, amelyet hazánk összes vallásfelekezetei 1981. november 25—26. napjain 200 egyházi és világi kiküldött és mintegy 50 külföldi delegátus részvételével Bukarestben tartottak. Ezen a gyűlésen, amelynek a munkálataiban egyházunk képviselői is tevékenyen részt vettek, felhívás hangzott el a világ összes egyházaihoz a leszerelésért, elsősorban a nukleáris fegyverkezés megszüntetéséért, a népek közti megértésért és minden vitás kérdésnek tárgyalás útján való rendezéséért.

Az Egyházi Képviselő Tanács június 17-én tartott rendkívüli gyűlésén tárgyalta a román népnek az Egyesült Nemzetek Szervezete rendkívüli leszerelési gyűléséhez intézett Felhívását. A Tanács a Felhívást lelkesedéssel tette magáévá. A gyűlés tagjai és az egyházi központ tisztviselői mindnyájan aláírták a békefelhívást, és kérték annak megfelelő továbbítását. Ugyanakkor az E. K. Tanács felhívta a lelkészeket, hogy egyházi beszédeikben foglalkozzanak a béke ügyével. Végül a gyűlés-táviratot intézett Románia Szocialista Köztársaság elnökéhez, Nicolae Ceaușescuhoz, biztosítva őt arról, hogy egyházunk vezetői, lelkészei és hívei szívvel-lélekkel támogatják a Felhívásban foglalt nemes célokat. Az ENSZ leszerelési rendkívüli ülészakán, Világszövetségünk képviselő-

letében dr. Nikkyo Niwano elnök felszólalásában erőteljesen hangsúlyozta a nukleáris fegyverkezés csökkentésének és mielőbbi teljes megszüntetésének feltétlen szükségességét.

Világszövetségünk legközelebbi kongresszusát a jövő évben, július 27—augusztus 1. napjain Japánban tartja, témája: „A vallásos ember útja a békéhez“.

Egyházunk vezetőivel, lelkészeivel és híveivel együtt azzal a rendíthetetlen meggyőződéssel vesz részt minden olyan mozgalomban, amely a béke ügyét szolgálja, hogy a közös erővel és kitartással folytatott öntudatos, szívós küzdelem eredményeképpen megmenthető a béke.

10. Az államhatalommal való kapcsolatunk

Egyházunk haladó gondolkozású hívő közössége, az egyházi és világi vezetők irányításával az utóbbi esztendő folyamán is minden erejével azon munkálkodott, hogy a szabad vallásgyakorlatot és lelkiismereti szabadságot biztosító alkotmány szellemében élje hazánkban, Románia Szocialista Köztársaságban a maga valláserkölcsei életét. Ugyanakkor maradéktalanul, elsősorban a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja szervezet öntudatos tagjaiként, állampolgári kötelességeit is maradéktalanul teljesítse. E helyen is köszönetet mondunk a Vallásügyi Hivatal vezetőjének, Ion Roșianu elnöknek, valamint központi és megyei munkatársainak, hogy minden megoldást igénylő kérdésünkben a legnagyobb jóakarattal támogattak és segítettek. Egyházunk a maga részéről, vezetőivel, lelkészeivel és gyülekezeti tagjaival igyekszik erre a bizalomra és támogatásra a jövőben is méltónak bizonyulni.

11. Halottaink

1982. február 15. óta az alábbi hittestvéreink távoztak az élők sorából:

Lőrinczi Gergely ny. lelkész március 3-án, 75 éves korában, Dicsősztentmártonban. Két évig Lupény-Vulkánban, közel három éven át Székelykeresztúron mint segédlelkész, 15 évig Küküllőszéplakon és 27 évig Désfalván mint rendes lelkész állott egyházunk szolgálatában. Meleglelkű, áldott kedélyű ember, nekem személy szerint egyik legközelebbi barátom volt. Temetésén Fazakas Endre lelkész imádkozott, az egyházi beszédet én mondtam. Az egyházkör részvétét Kolcsár Sándor esperes tolmácsolta, a lelkészek nevében Nyitrai Mózes és Adorjáni Károly, volt gyülekezete nevében Bálint Ferenc désfalvi lelkész búcsúztatták. Nagy részvét kísérte utolsó útjára a haranglábi temetőbe.

Özv. Barabás Vilmosné Bedő Erzsébet május 22-én, Székelykeresztúron, 93 éves korában, özvegységének 58-ik évében. Évtizedeken át vezette nagy lelkiismeretességgel a kolozsvári unitárius kollégium étkezdéjét.

Özv. Pál Tivadarné Osváth Margit életének 84. évében, július 27-én Bölönben. A bölönj volt unitárius elemi iskola tanítónőjeként működött nyugdíjbamenetelig.

Dr. Gál Miklósné Kilyéni Ferencz Krisztina Tordán, szeptember 8-án 91 éves korában. A kövendi temetőbe temették.

Dr. Harrington Donaldné Szánthó Lucia a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémia lelkészjelöltje, volt észak-amerikai unitárius gyakorló lelkész, a romániai és észak-amerikai unitárius egyházak közötti hittestvéri kapcsolat lángoló lelkű munkálója, október 15-én, súlyos betegség után, 70 éves korában. Egyházunk nevében a hátramaradottaknak legőszintébb együttérzésünket tolmácsoltuk.

Bartha Ilona Kolozsvárt november 4-én. Az egyházi központ altisztjeként 39 évig működött.

Hatházi Iván Pál volt lelkész, november 17-én, 36. életévében, autóbaleset folytán, Besztercén. A kolozsvár-napocai evangélikus temetőben helyezték örök nyugalomra. Temetésén a lelkészi szolgálatot dr. Erdő János főjegyző végezte.

Lőrinczy Zoltán, az egyházi központ közel négy évtizeden át volt főszámvevője, ez év január 4-én, 93 éves korában Marosvásárhelyen. Lelkészi képesítéssel rendelkezett. Későbbi végleges állása elfoglalása előtt négy éven át a volt székelykeresztúri főgimnáziumban tanári állást töltött be. Miután Kolcsár Sándor esperes lelkész Marosvásárhelyen búcsúztatta, Kolozsváron temetésén a szolgálatot dr. Erdő János és Szabó Dezső lelkész végezték. Az egyház nevében sírjára koszorút helyeztünk.

A gondviselő Isten adjon az eltávozottaknak csendes pihenést, lelküknek örök üdvösséget. Emléküket kegyelettel őrizzük.

Köszönöm az Egyházi Főtanács és Képviselő Tanács tagjai, főgondnokok, egyházi főjegyző, felügyelögondnokok, esperesek, teológiai tanárok, egyházi központ tisztviselői, lelkészek, énekvezérek, egyházközségi gondnokok, presbiterek és buzgó hívek egyházunk érdekében végzett önzetlen, hűséges, öntudatos, lélek szerinti szolgálatát. Hálát mondunk Istennek gondviseléséért, melyet munkánk, törekvéseink, erőfeszítéseink közben szüntelenül éreztünk. Tudjuk, hogy gyarlóságunk nem egyszer akadályozott abban, hogy hitünk és emberszolgálatunk minden tekintetben Istennek tetsző legyen. Kérjük gondviselő Atyánkat, segítsen mindnyájunkat gyengeségeink, időről-időre való megtorpanásunk leküzdésében, hitünk erőteljesebbé, diadalmasabbá válásában és mindennapi kötelességeinknek az eddiginél még eredményesebb teljesítésében.

Dr. ERDŐ JÁNOS

A TEKINTÉLY FORRÁSA A VALLÁSBAN

Jézus utolsó jeruzsálemi útja alkalmával felkereste a templomot és kiűzte onnan a kereskedőket és üzérkedőket. Cselekedetét azzal indokolta, hogy a templom az imádság háza és nem tűrheti, hogy azt a „rablók barlangjává tegyék“ (Mt 21, 23—27; Mk 11, 27—33; Lk 20, 1—8). Mivel a templom felügyelete és legfőbb intézkedési joga a nagytanácsot illette, ennek képviselői — főpapok, írástudók, vének — felelősségre vonták Jézust a templom ügyeibe való beavatkozás miatt: „Milyen hatalommal — tekintéllyel — cselekszed ezeket“ — kérdezték tőle, — „és ki adta neked a hatalmat — a tekintélyt — arra, hogy ilyeneket tegyél“¹ (Mk 11, 28).

1. A tekintély minden időben az emberi élet alapvető kérdése volt. A gondolkodás és a cselekedet körében, az egyéni és a társadalmi élet megnyilvánulásaiban mindenütt találkozunk vele. Szükségünk van rá, mert e nélkül az élet elviselhetetlen káosz lenne. A tekintélyben kifejezést nyer a lelki méltóság, szellemi súly, a különböző értékek — vallási, erkölcsi, tudományos, művészeti — elismerése. Tartalmából következik, hogy állandóan ösztönöz, kötelez, parancsol és kényszerít, az ember életét vezeti, alakítja, személyes döntés elé állítja és cselekvésre indítja. Az ember azzal a hittel bizza magát a tekintélyre, hogy az céljához — önmegvalósításához és az élet teljesebbé tételéhez — vezet.

A tekintélynek engedelmisséggel tartozunk; ez akkor válik ható erővé, ha lélekből, belső helyeslésből és elfogadásból jön. Ha pusztán külső kényszer eredménye, akkor csak addig áll fenn, amíg a kényszerítő hatalom létezik. Ha a tekintélyben bízunk, irányítását sohasem érezzük kényszernek, mert értékét elismerjük, tiszteljük és magunkévá tesszük, lelkiismeretünk pedig hozzá igazodik.

Sokféle tekintély létezik: tekintélye lehet minden értékhordozó személynek, közösségnek, viszonynak és véglegességi értékeknek. Bármennyire különbözzenek is ezek egymástól, abban megegyeznek, hogy az ember és a közösség javát akarják. A tekintély nem lehet más, csak eszköz, s mint ilyen alá van rendelve az embernek.²

2. A kereszténység a tiszta tekintély-vallás típusát mutatja. Hiteleit csalhatatlannak tekintő és értékrendjét kötelezően írja elő hivei számára. A tekintély forrása a kereszténység sokat vitatott problémája volt és az ma is.

A Jézus korabeli zsidó vallás legfőbb tekintélye az ószövetségi kánonnak „Törvény“ és „Proféták“ néven ismert része volt, melyet gyakorta csak Törvénynek — Torának neveztek. Az Ószövetségről azt tartották, hogy Jáhvének választott népéhez intézett kijelentését tartalmazza, minden szava és betűje isteni eredetű, s mint ilyen tisztelték.³

Jézus a „Törvény“ és „Proféták“ tekintélye alatt nőtt fel, tanításában azokra mint alapvető tekintélyre hivatkozott. Az írástudó kérdésére, hogy melyik az első minden parancsolatok között, Jézus a törvény sza-

vaival felelt. A gazdag ifjút, aki az örökéletet kereste, a törvény parancsolatainak megtartására utasította. A kereskedőket is a törvény szavaival üzte ki a templomból. Egész működésében a törvény betöltését célozta.

Jézus tekintélytanának lényegét a Hegyi beszédben így foglalja össze: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a Törvény vagy a Próféták tanítását. Nem azért jöttem, hogy azokat érvénytelenné tegyem, hanem, hogy betöltsem... Mert mondom nektek, ha a ti igazságotok messze felül nem múlja az írástudókét, akkor semmiképpen sem mentek be a mennyek országába“ (Mt 5, 17—18, 20). Jézus a törvény puszta betűszerinti teljesítését nem tartja elegendőnek, hanem a betöltésén kívül még többet kíván mint az írástudók és farizeusok: Ő a törvény szellemének és nem betűjének betöltését akarta. A léleknek jóságát és nemességét ítéli olyannak, amely a törvényt méltóképpen betöltheti. A belső ember jósága egyenlő a törvény betöltésével, mely nélkül Istennek tetsző életet nem tud elképzelni. A külső cselekedetek jósága helyett a lélek jóságát kívánta, a látszat helyett pedig a belső lényegét és valóságot.

A prófétákkal együtt a törvény erkölcsi követelményeit emelte ki és ennek rendelte alá a vallásos életet. A törvény teljesítésében mindig az erkölcsi értéket és nem a puszta engedelmeskedést és az általa elérhető jutalmat nézte. Elismerte, hogy a törvény által megkívánt cselekedetek mindenikében van jó és helyes, de van olyan is, amely már nem felel meg Istenországa és az evangélium követelményeinek. Meggyőződése volt, hogy a régi törvényt lehetetlenség minden pontjában elfogadnia, ha csak nem akarja feláldozni az Istennel való közvetlen kapcsolatát és lelkének nyugalomát. Éppen ezért szabadon bírálta a törvényt és a hagyományokat, elítélte és elégtelennek tartotta az írástudók és farizeusok betűtisztelét a törvény magyarázatában, a hagyományokhoz való ragaszkodását és partikularizmusát.

A Hegyi beszédben egész sorozatát találjuk azoknak a példának, melyekben Jézus a törvény egyes parancsolatait, azoknak hagyományos értelmezését elégtelennek tartja. „Hallottátok, hogy megmondatott... Én pedig azt mondom nektek“ — így vezeti be a törvény bírálatát és az ő új törvény-értelmezését. A törvény legélesebb bírálatát a bőjttel kapcsolatban fejtette ki. Eszerint a régi törvény parancsolatait nem lehet összhangba hozni az evangélium örömteljes világával, a szellem vallásával: „Senki sem varr foltot új posztóból régi ruhára... és senki se tölt új bort régi tömlőbe“ (Mk 2, 21—22). Az új eszerint minden esetben veszélyezteteti a régét.⁴

Jézus az evangélium követőit felszabadította a „Törvény“ és „Próféták“ tekintélye alól és Istent állítja a legfőbb tekintélynek. Azért kívánja, hogy legyünk tökéletesek, mint a mi mennyei Atyánk tökéletes; nevezhetjük ezt az Istenhez való erkölcsi hasonlóságnak. Így válik érthetővé Jézus tanítása, hogy ő nem a külső cselekedetet nézi, hanem mindig a lelkületet vizsgálja, hogy az hasonló-e erkölcsileg Istenhez. Ő a vallást a szertartások helyett a lélek vallásává akarta tenni, az emberi lelket tekintette templomnak, melyben Isten nem áldozatot, hanem irgalmasságot és szeretetet kíván (Mt 9, 14; 12, 7). Áldozattal, bőjtöléssel, jótékonykodással nem lehet Isten előtt érdemeket szerezni. Az embertől teljes szeretetet, alázatosságot és őszinteséget kért Isten iránt. Istennek

az az igazi szolgálja, aki cselekszi az ő mennyei Atyja akaratát, és magát mégis haszontalan szolgának tartja, mert csak azt cselekedte, ami kötelessége volt (Lk 17, 10). Jézus a tekintély legfőbb forrásául Istent tartotta, azért kell őt szeretni, neki engedelmeskedni és akaratát cselekedni.

3. Jézus tekintélytanát Pál apostol fejlesztette tovább. Pál a farizeizmusból jött (ApCsel 23, 6; 26, 5) és buzgó híve volt a törvénynek, annak isteni ihletettségét elismerte, azt Izrael gyámjának és nevelőjének tartotta (Róm 7, 12). Megtérése után szakított a törvénnyel és gondolkodásának középpontjába a bűn, kegyelem, az Istennel való megbékélés és Jézus személye került. Állásfoglalását azzal indokolta, hogy Mózes törvénye megismertette ugyan az emberrel Isten akaratát, de nem adott belső erőt annak teljesítésére. Miután eljött Krisztus, halálával eltörölte a bűnt és kiváltott a törvény szolgaságából; nincs többé szükség a törvényre (Róm 5, 12—21; 6, 6—8).

Jézus a törvény végét jelenti (Róm 10, 4). Az ember többé nem a cselekedetek törvénye által igazul meg, hanem a keresztre feszített és feltámadott Krisztusban való hit által (Gal 2, 16). Ahhoz, hogy valaki Krisztus követője lehessen, ezentúl nem kell többé zsidóvá lennie, megtartania a törvényt és az ezzel kapcsolatos aprólékos rituális előírásokat. A törvénnyel való szakítás következménye Pál apostol üldöztetései és fogsága a zsidók és zsidókeresztények részéről. Pál apostolt jogosan nevezhette Nietzsche a „törvény lerombolójának”.⁵

4. Pál apostol után az ősegyház a tekintély valóságos hierarchiáját alkotta meg a Biblia, egyház, hagyomány és zsinat keretében.

A kereszténység az első négy évszázad alatt készen kapta a teljes Ószövetséget a judaizmusból.⁶ Az Ószövetséghez hasonlóan inspiráltnak tartották az újszövetségi könyveket is, az evangéliumokat és az apostoli leveleket. Az Újszövetséget úgy fogták fel és magyarázták, mint az Ószövetség beteljesülését, Jézus munkáját pedig a történeti kontinuitás biztosítékának és a folyamatos üdvtörténet befejezésének fogták fel.

A két szövetség ihletettsége és tekintélye között eleinte nem tettek különbséget, később azonban a Jézus személye iránti tisztelet az Újszövetség tekintélyének kiemeléséhez vezetett. A 4. század végén a keresztény egyház már birtokában volt a teljes Bibliának.⁷ A keresztények szerint a szentkönyv szerzője maga Isten, aki a keresztény vallás igazságait a Szentírásban közölte természetfeletti módon. A Biblia tehát „Isten igéje”, a maga egészében és minden szavában isteni eredetű. Az ember, mint a kijelentés írásbafoglalója, csak másodlagos szerző lehet.

A Biblia isteni eredetéből következett, hogy tanítását tévedhetetlennek, a keresztény vallás kizárólagos forrásának, a keresztény ember hite és cselekedete legfőbb szabályozójának tartották, melyet egyedül az egyház hivatott értelmezni. A Biblia helyet kapott az istentiszteletben, az egyház és a zsinatok forrásául szolgált a dogmák és hitvallások alkotásánál.

A Biblia tekintélye isteni eredete mellett elsősorban abban állott, hogy Isten teljes kijelentését, az abban foglalt igazságokat és tanokat közvetítette a keresztény egyház felé.

A középkorban a Biblia tekintélye egy vakbuzgó tiszteletet váltott ki, mely valóságos bibliamádássá fajult. Dávid Ferenc is hivatkozik erre a jelenségre, mint a reformáció egyik okára: „De még az evangéliumnak is, amelynek hinni kell minden keresztény embernek, nagyobb tisztos-

séget tett, hogy nem mint Krisztus parancsolta, mert hogy már erősítvén azt, gyertyát és szövétnekeket gyújtatott neki, jó szagú füstöt csináltatott, a könyvet megcsókoltatta, azon esketett, mint egy Isten nevéen, azt süveget levetve imádtatta minden népekkel“.⁸

5. A középkori kereszténység a Szentírás helyébe az egyház tekintélyét tette.

Jézus nem gondolt egyházalapításra, ő Istenországát tanította. Követői mégis a keresztény hit alapján, a 2. század végére egyházzá alakultak. A 313. évi milánói ediktum nyomán, — mely engedélyezte a keresztény vallás szabad gyakorlatát —, és Nagy Teodozius császár 380. évi rendelete — mely kötelezővé tette a keresztény vallást a birodalom egész lakossága számára —, az üldözött kereszténységből államvallás és uralkodó egyház lett.

Az egyház tekintélyének teológiai igazolását az egyházatyák szolgáltatták. Irenaeus már azt tanította, hogy „ahol az egyház, ott van az Isten lelke, és ahol az Isten lelke, ott van az egyház és minden kegyelmi ajándéka“.⁹ Hasonlóképpen gondolkodott Ignatius is: „ahol Jézus Krisztus, ott van a katolikus egyház“.¹⁰ Augustinus szerint Krisztus az egyház feje, és az egyház Krisztus titokzatos teste, a „Civitas Dei“ hordozója. Az egyház Krisztus kegyelmének közvetítője és törvényének végrehajtója, a kijelentés forrásának hivatott magyarázója, az igazság őre, egyszerűen: a keresztény vallás egyedüli megtestesítője és csalhatatlan értelmezője. „Nem hinnék az evangéliumban, ha a katolikus egyház tekintélye nem kényszerítene rá“ — jelentette ki Augustinus.¹¹ A középkori kereszténység az egyháznak végső tekintélyt tulajdonított tanítói, üdvözítói és kormányzói téren egyaránt.

Az egyház tekintélyének teológiai alapja az, hogy hatalmát Isten akaratából bírja. Maga Isten az, aki az egyházban és az egyház által uralkodik: az egyház uralma ennél fogva teokrácia. Az egyház kizárólagos, egyedül üdvözítő intézmény, rajta kívül nincs üdvösség: „Extra ecclesiam nulla salus“. Tekintélye határozta meg a vallás hittételeit és hitvallását.

6. Az egyház tekintélye átszállott a papságra is. A legrégebbi keresztény gyülekezetekben minden tagnak teljes önállósága és szabadsága volt vallási téren, mindenben egyenlő jogokat és méltóságot élvezett. Később váltak ki a tanítók, akik mellé sorakoztak a presbiterek. Ezeknek köréből választották az „episkopusokat“ — püspököket — és diakonusokat, akik gondoskodtak az istentiszteletről és kezelték a gyülekezet közös vagyonát. Idővel a püspökök döntő szerephez jutnak a keresztény élet és egyház irányításában. Ők lesznek a gyülekezetek vezetői, később az apostoli hatalom örökösének, a hagyomány őrizőinek tekintik. Az egyházon belül kialakult a püspökség intézménye; a püspöki hatalomról pedig azt tartották, hogy Jézus akaratából működik. A 3. századtól az egyház és püspökség azonosságát vitatják, majd a püspököket az apostoli hatalom örökösének, a hagyomány őrizőinek tekintik. Az egyház létezésének ők lesznek a feltételei. Az üdvöt csak ők közölhetik.¹² Az egyetemes papság eszméjét felváltotta a karizmatikus közvetítő papság, melyet a presbiterek és püspökök képviseltek. A papság a hívekkel szemben külön renddé vált és az isteni jogok gyakorlására vonatkozó kiváltságot is megszerezte.

Az egyház korlátlan tekintélye a nyugati kereszténység körében

a római püspökben testesült meg, aki a megkülönböztető „pápa“ címet vette fel, mely hivatalosan a toledói zsinaton¹³ jelenik meg először.

Az egyház tévedhetetlensége átszáll a püspökökre is, akik azonban csak mint püspöki testület tévedhetetlenek, midőn a pápa vezetése alatt egyetemes zsinaton vesznek részt.

A középkori katolikus kereszténység szerint az egyház legfőbb tekintélyét a pápa testesíti meg. Ő Krisztus földi helytartója, aki funkcióját Péter utódként gyakorolja. Felette áll nemcsak a Bibliának, hanem a hagyománynak és a zsinatnak is. Mint Krisztus földi helytartója, egyedül Istennek felelős. Ez a felfogás már a középkorban a csalhatatlanság gondolatához vezetett, melyet a vatikáni zsinat 1870-ben mint dogmát hirdetett ki. Eszerint a pápa tévedéstől mentes, amikor „ex cathedra“ szól, vagyis amikor egy hitbeli vagy erkölcsi tételt az egész egyházza kötelezőleg kimond. A pápa ilyen értelmű tanítása csalhatatlan, megállapításai pedig változtathatatlanok.

7. A katolikus és ortodox kereszténység az egyház mellé helyezi a hagyománynak mint hitforrásnak a tekintélyét. Alapja azok a kötelező érvényű, Istentől szóbeli közlés útján kijelentett törvények, hiteles szabályok és rendelkezések, melyek az egyházban fennmaradtak és továbbadtak. A hagyomány független a Szentírástól, de vele együtt a kijelentés egyenlő rangú forrása. Ebből következett, hogy a katolikus és ortodox egyházak a dogmák, hitvallások és szertartások megállapításánál a Biblia mellett a hagyományokra támaszkodnak. A hagyományokat az egyház tanítása őrzi és értelmezi.

A reformáció elvetette a hagyományokat, az ortodox protestáns teológia azonban figyelembe veszi az első keresztény századok hagyományait.

8. A zsinat, mint a keresztény egyház törvényhozási és felső bírósági intézménye vált tekintély-forrássá. Eredete visszanyúlik a 2. századba, amikor a nagy városi gyülekezetek küldöttei — püspökei — időnként gyűlést tartottak és az egyház egységének s a hitelvek védelmében közös határozatokat hoztak. Ezeket az alkalmi gyűléseket a 3. századtól rendszeresítették; így fejlődött ki a zsinat és lett az egyházi szervezet lényeges része.

Eleinte a zsinaton részt vettek a püspökökön kívül a presbiterek és diakonokok, valamint világiak is, de a szavazás joga a 4. századtól a püspökök kezében volt.

A püspökök kezdetben úgy jelentek meg a zsinaton, mint a gyülekezet képviselői, később mint törvényhozók és bírók.

Az egyetemes vagy közszinat eszméjét Nagy Konstantin császár alkotta meg, midőn 325-ben Niceában összehívta az első egyetemes zsinatot. A 6. századtól a közszinatok határozatainak abszolút tekintélye végleges elismerést nyert.

A nyugati keresztény egyházban, amióta a primátust elismerték, a zsinatokat a pápák hívták össze. A pizai, konstanzi és bázeli reformáló zsinatok¹⁴ az egyetemes zsinat tekintélyét a pápáé fölé helyezték. De az 1512-ben tartott 5. lateráni zsinat már elvetette azt a tételt, hogy a pápa alatta áll a közszinatnak. A tridentí zsinat pedig lemondott a maga tekintélyéről a végzéseit megerősítő és végrehajtó pápai hatalom javára. Az 1870. évi vatikáni zsinat a pápai csalatközhatatlanság dogmájával a pápa tekintélyét végleg a zsinat fölé emelte.

A zsinát tekintélye abból a felfogásból származott, hogy a zsinatot alkotó püspökök a Szentlélek sugallata szerint tanácskoznak és hozzák a döntéseiket. Ebből következett, hogy már a 4. századtól kialakult az az álláspont, hogy az egyetemes zsinatoknak a hitre és erkölcsre vonatkozó határozatai, a püspökökkel közölt Szentlélek erejénél fogva, csalhatatlannak és örök érvényűek.

9. A 16. század vallási és társadalmi valóságából kibontakozott reformáció a Biblia alapján azért küzdött: hogy a vallásos világgépet a középkorinál emberibbé és ésszerűbbé tegye, az egyházi megújodást és az evangéliumi vallásosság felelevenítését elősegítse. A reformátorok felfogása a Bibliáról eleinte tartózkodó és bíráló volt. Később a római egyháznak és a hitújítás radikális ágának támadásaival szemben csak a Biblia alapján vélték lehetségesnek a reformáció védelmét. A Szentírás teljes ihletettséget állították fel az egyház és a pápa csalhatatlan tekintélyével szemben. Jelszavuk lett, hogy „a Biblia, csupán a Biblia a reformált egyházak vallása“. Luther Márton a wormszi birodalmi gyűlésen így nyilatkozott: „Ha csak a Szentírás bizonyosságával... meg nem győznek..., semmit vissza nem vonhatok“. Melancthon pedig azt tanította, hogy „nincs hatalom, sem tekintély, amely többet érne mint az Isten igéje.“ Közismert volt az a megállapítás, hogy a Bibliával kezében minden protestáns egy-egy pápa lett.

A reformáció bibliaközpontisága határozta meg a továbbiakban a protestantizmus életszemléletét és teológiáját. A Szentírást „Isten igéjének“ tartották, mely nemcsak forrása, hanem a kijelentés tényleges hiteles szövege, Isten diktálta végleges formában egyszer s mindenkorra. A Biblia Isten tökéletes akarát tartalmazza; a próféták és apostolok írásai mind tökéletesek, fogyatkozás nélküliek. Éppen azért nem szabad ahhoz semmit adni, sem pedig abból elvenni, úgy kell megtartani, mint a hit és vallás egyedüli objektív hitforrását, melyhez képest minden más csak szubjektív értékkel bíró tényezőként jöhet számításba. Hagyományra nincs szükség, mivel a Szentírásban minden benne van, ami az üdvösséghez szükséges. Ami a Bibliából nem igazolható, tévelygés és elvetendő. A Biblia csalhatatlanságát és abszolút tekintélyét érvényesítették nemcsak a vallás és erkölcs, hanem a tudomány és történelem kérdéseiben is.

A reformátorok anyanyelven kívánták a Szentírást mindenkinek kezébe adni, hogy azt olvassák és megérthessék. Ebből a törekvésből bontakozott ki Európaszerte az a bibliafordítási mozgalom, mely a könyvnyomtatás segítségével lehetővé tette, hogy a Biblia a nagy néptömegek könyve és a bibliaolvasás a keresztények mindennapi kötelessége legyen. A reformáció bibliafordítási programját summázta Károlyi Gáspár a Vizsolyi Biblia előszavában: „De mivelhogy e világ nem akarja, hogy az Istennek szent könyvei közönséges [anyanyelv] nyelven legyenek és azt mindenek olvashassák, azért erről is szólnunk kell. Azt mondják pedig, hogy nemcsak akarja Isten, hogy a papok olvassák a szent írást és a község azoknak szájokból hallja, hanem azt is akarja, hogy az Ó- és Újtestamentum könyvei minden nemzetségnek nyelvén legyenek és azokat olvassák, hánnyák, vessék mindenek, szegények, gazdagok, kicsinyek, nagyok, férfiak és asszonyi állatok, mert az Isten egyaránt minden rendbéli embereket akar idvözíteni... Igen vaknak kell annak lenni, aki ezt által nem látja, miért fosztják meg a rómaiak a községet a

Bibliának olvasásától. Mert hogy az ők tudományoknak hamissága meg ne esmértesse a községtől és hogy mindent szabadon szerezhessenek, végezessenek és azt a községnek nyakába vethessék minden próbálás nélkül, ezt az okosságot találták, hogy ne legyen szabad a Bibliát közönséges nyelvre fordítani és a községnek olvasni. Soha azért a fejedelmek nagyobb jót nem cselekedhetnek a községgel, mint ha őket a nagy lelki rabságból kiszabadítva, az Istennek ígését a Próféták, Apostolok írásából prédikálhatják és nem csak prédikáltatják, hanem arra is gondoljuk lésszen, hogy az Istennek könyve közönséges nyelven legyen, mindeknek kezekben forogjon és mindenektől olvastassék.¹⁵

Az ortodox protestantizmus bibliatisztelete vezetett a 17. században az ún. verbalis inspiratio tanához, mely szerint a Biblia teljes egészében Isten diktátuma, nemcsak az igazságok és eszmék, hanem a betűk, szavak és írásjelek is mind az isteni ihletés eredményei. Az írók — proféták és apostolok — csupán a Szentlélek írnokei voltak. Ezt a felfogást a fundamentalisták kivételével később a protestánsok többsége elutasította magától. A Biblia szövegkritikai ismerete alapján elismerik a Biblia tévedhetőségét a lényegtelen, a hitet és erkölcsöt nem érintő dolgokban.

A reformáció és a protestantizmus nem a tekintély elvetője, hanem annak csupán megváltoztatója lett. Megtartotta a külső tekintély elvét, de a forrását megváltoztatta azzal, hogy az egyház és pápa helyett a Bibliát ismerte el a vallás egyedüli tekintélyforrásának. A protestantizmus számára a Szentírás lett az első és legfontosabb történelmi és teológiai tekintély.

10. Az unitárius reformáció a Biblia alapján akarta Jézus vallását és az őskeresztény egyházat helyreállítani. A Szentírás sugalmazottságának tanát elfogadta, de a humanista filológia segítségével a Bibliát szövegkritikai vizsgálódásnak vetette alá és csak az igazolt helyeket tekintette elfogadhatóknak. Közismert Dávid Ferenc biblicizmusa. A hagyományos felfogással szemben azt tanította, hogy a Biblia könyvei egymástól értékben különböznek. Az Újszövetség értékprioritását hirdette az Ószövetséggel szemben. Az Ó- és Újszövetség közötti értékkülönbséget a törvény és az evangélium ellentétével szemléltette kifejező módon.¹⁶

A Biblia szövegének értelmezésénél függetlenítette magát az egyháztól, hagyományoktól és zsinatok végzéseitől, mivel ezek mind tévedhetnek. A protestánsok betűszerinti és allegorikus magyarázatával szemben a Szentírást egyszerűen és racionálisan értelmezte, hogy még egy „tudatlan, egyszerű ember“ is képes legyen azt megérteni. Hitte, hogy nincs olyan keresztény, akinek Isten annyi lelket ne adna, hogy a Szentírásból meg ne érthetné, mi szükséges az üdvösségre, csak a Szentírást meg ne vesse, mert igaz a Krisztus ígérete: „Keressetek és találtok, zörgessetek és megnyitvatik néktek.“¹⁷ Ezekben a megállapításokban már benne van a Bibliának mint emberi munkának a gondolata.

Dávid Ferenc sarkalatos hittétele volt, hogy „az egész Szentírás az egy Istenről tanúskodik“,¹⁸ és hogy „nincs az egész Szentírásban világosabb és nyilvánvalóbb tudomány, mint az egy Istenről szóló tudomány“. ¹⁹ „Akik ezt az igazságot, hogy Isten egy, tagadják, a Szentírás alapját és értelmét próbálják kiszagatni és a Szentírás bizonyosságait a maguk őszinte igaz értelmétől elcsavarják.“²⁰

Az unitáriusok jelszava lett, hogy azon kívül, amit a Biblia kifejezetten tanít, semmit sem kell elfogadni. A hitvitákon azt kérték, hogy az egyes hittételeket csak „Isten világos igéivel“ és a „Szentírás kifejezéseivel“ lehessen bizonyítani. Az unitárius reformáció bibliatánát Enyedi György fejlesztette tovább. Szentábrahámi Mihály hittanában kiemelte, hogy a Biblia a hitviták szabályozója és bírója.

Az unitárius kereszténység megtartotta a Bibliát mint teológiai alapot és a vallásos élet tápláló forrását; tiszteli és nagyra értékeli a vallás-erkölcsi igazságoknak ezt a páratlan emberi munkáját, Jézus életének és tanításának történeti tanúbizonyságát.

11. A külső tekintély bármilyen forrásból származott is, megkötötte az Istenországa igazságait keresők szellemét és igazolta a kényszer alkalmazásának jogosultságát a vallásban. Mindenekelőtt az emberektől engedelmességet kívánt és csak másodsorban vallásosságot. A hitet nem mint lelki élményt, hanem mint a dogmák, hitvallások és egyházi hatalom elfogadását fogta fel. Jézus követése helyett Krisztus imáadását követelte, ettől téve függővé az egyháztagságot és üdvözülést. Így alakult át a kereszténység dogmatikus tekintély-vallássá és egyházzá, melynek logikus eredménye volt a lelkiismeret- és vallásszabadság korlátozása. A tekintély egyháza kötelességének érezte, hogy az általa „igaznak“ nyilvánított vallást rákényszerítse az emberekre, annak bírálóit, ill. tagadóit pedig mint eretnekeket üldözze és büntesse.

A kultúra világában is a tudomány haladása azért valósult meg, mivel a tudósok a külső tekintély helyett a tapasztalatot és az értelmet fogadták el mint megismerésre vezető módszert. A vallás embere is méltánytalannak tartotta a külső tekintély uralmát és minden időben küzdött ellene, és súlyos áldozatok árán bár, de kiharcolta egyéniségének és szabadságának érvényesítését, ezzel együtt pedig a vallásos élet és teológiai gondolkodás fejlődését.

12. Az unitárius kereszténység felismerte, hogy a vallás nem metafizikai dogmák és hitvallások elfogadásában áll, hanem a léleknek erkölcsi életében megnyilatkozó vallásos magatartásában. Mind a belső megismerés, mind külső kifejezése bennünk és általunk történik. A rajtunk kívül álló dolgok nem lehetnek sem belső élményeinknek, sem külső kifejezéseinknek irányítói és ellenőrzői. Mindkettőnek megvizsgálása és bírálata csak általunk történhetik meg. Az ember a maga képességeivel az egyedüli alkotó és ellenőr is. A tekintély forrása ennél fogva nem rajtunk kívül, hanem bennünk van. Ez minden külső tekintély forrásánál nagyobb és parancsolóbb. Az unitárius kereszténység függetlenítette magát a külső tekintélytől és a belső tekintély alapján áll, melynek forrása az értelem és a lelkiismeret; feltétele, hogy az értelem igazolja és a lelkiismeret helyeselje a vallás tartalmát és annak külső kifejezését. Ez felel meg a vallásos hit lényegének és megegyezik az ember erkölcsi természetével.

13. A belső tekintély első forrása az értelem, „Isten lényegének egy szikrája az emberben“ (Channing), a lélek megismerő képessége, az ember szellemiségének mutatója és felemelkedésének egyik fő tényezője. Az értelem által értjük meg a valóság rendjét, ismerjük fel a jelenségekben rejlő törvényeket és indítjuk meg cselekedeteinket.

Az értelem szellemi tevékenységünk egészét jelölő fogalom, mely magában foglalja „az intuitív gondolkodást, az esztétikai és tudományos

elképzelést, az érzelem magasabb szintjét, valamint a vallási és erkölcsi hitet.²¹

Az Ószövetség az ember boldogulásának egyik eszközét látja az értelemben (Péld. 3, 13).

Jézus vallása megegyezett az értelemmel. Evangéliumában az ész, a gondolkodás mozgató erőt jelent az ember megtérésében, felszabadulásában és kötelességei teljesítésében. Jézus egész működésében arra törekedett, hogy az embereket felszabadítsa a külső tekintély uralma alól és gondolkodásuk szabadságát helyreállítsa. Az evangélium alapján tanítja Pascal, hogy „a gondolkodás teszi az ember nagyságát... nádszál az ember, semmi több, s a természet leggyengébbike, de gondolkodó nádszál... tehát minden méltóságunk a gondolkodásban rejlik. Belőle kell nagyságunk tudatát meríteni, nem a térből és időből, amelyeket nem tudhatunk betölteni. Igyekezzünk hát helyesen gondolkozni: ez az erkölcs alapelve“.²²

14. Az unitarizmusban a reformáció alapelveinek, a szabad vizsgálódásnak logikus történeti kifejlődése valósult meg. Ennek eredménye, hogy a vallás és erkölcs kérdéseiben mindig törekedett az értelmet, logikus gondolkodást érvényre juttatni. A humanizmus és a radikális reformáció teremtette meg azt az intellektuális légkört, melyben az ész, a középkor által fogságba vetett gondolkodás felszabadítása kezdetét vehette.

Dávid Ferenc reformátori munkájában, az unitarizmusban az észnek nagyobb szerep jutott, mint a protestantizmus más irányainál és felekezeteinél. Dávid Ferenc az értelem segítségével vizsgálta a kereszténység hitvallásait és dogmáit, mint olyan kérdéseket, melyek az eddigi elbírálás szerint meghaladják az értelem határait. Teológiai kritícizmusában már benne van az értelem tekintélyének közvetett elismerése.

Az unitáriusok minden időben nagy jelentőséget tulajdonítottak az értelemnek. Az 1673. és 1699. évi kolozsvári zsinat megállapította, hogy a keresztény vallás körül támadt vitákban a zsinormérték a Biblia, de bíró a józan ész. Az 1695. évi ádámosi zsinat hasonlóképpen kifejezésre juttatta, hogy Isten megismerését a józan ész által a Bibliából tanulhatjuk meg. Szentábrahám Mihály az értelem kötelességeit a következőkben összegezte: „a hinni- és tennivalókat figyelmes és gondos elmélkedéssel megkülönböztetni, az embert az isteni törvény tiszteletére buzdítani, a törvényt a cselekedetekre alkalmazni, a Szentírást magyarázni, a magyarázat szabályait megállapítani s a törvényes következményeket összefűzni“²³.

Az értelem felszabadulását a külső tekintély uralma alól a felvilágosodás küzdelme hozta meg. A 18. század egész gondolkodását átjárta az észben, a tudásban, az emberiség haladásában való hit. A hagyományos tekintélyek helyére az értelem lépett, s ennek fényénél vizsgálták a múltból kapott ismereteket és igazságokat. A felvilágosodás szelleme kedvezett az unitarizmusnak; tovább erősítette az értelem szerepét a vallásban, kritikai és fejlesztő hatást gyakorolt a teológiai gondolkodásra. A felvilágosodás unitárius közvetítői voltak a 18–19. században a holland, német és angol egyetemeken tanuló akadémiták, a kolozsvári főiskola tanárai és a lelkésze. Filozófiai rendszert nem alkottak, hanem a hittan és erkölcs tanítását egyszerű megalapozására és a felvilágosodás eszméit népszerűsítő prédikációk írására törekedtek. Egyéniségük erejével és munkájuk-

kal azt a szabad szellemet és gondolkodást terjesztették, mely a felvilágosodást annyira jellemzi. A felvilágosodás kiemelkedő képviselői:

Pákei József — kolozsvári főiskola tanára és igazgatója —, az értelmet az ember végső ítélő fórumának tartja. Meggyőződése, hogy a józan ész nem árthat a vallásnak, mert „Istentől kapott hivatása: megvilágosítani a hitnek homályos dolgait“. „Isten azt kívánja tőlünk — hirdeti Pákei József —, hogy gondolkodjunk, vizsgálódjunk s úgy jusjunk el az igazságra“.²⁴

Sylvester György — lelkész és főiskolai tanár —, a józan okosságot Isten természeti kijelentése tolmácsának nevezi. „Minden ami Istenről az emberben van, az okos hit szüleménye. Az okosság és természet egy Istent prédikálnak... Az okosság az istenség földi vicéje“.²⁵

Körmöczy János — tanár, igazgató és püspök —, az értelem kiművelését sürgeti a vallás javára. „Hiszek valamit, mert az értelmekkel, gondolatokkal megegyeztethető és harmónizál. Ellenben nem hiszek valamit, mert értelmekkel, gondolatokkal, okoskodásom módjával ellenkezik.“ Az értelem és a vallás egymásra vannak utalva „A vallás és a józan okosság ugyanazon embernek két szeme, amelyekkel a halandó a boldogság mezejét megpillanthatja“²⁶. A kettő közötti harc elkerülhetetlen, de egyben természetes feltétele a haladásnak. Szükségesnek tartja az értelem és vallás együttműködését a közös cél: „az emberiség formálása“ érdekében.

Márkos György — tanár és lelkész —, az észben a Biblia értelmezésének nélkülözhetetlen eszközét és elbírálóját látja: „Ha olyanok találtak a Szentírásban, melyek a józan okossággal ellenkezni látszanak, azokat vagy úgy kell magyarázni, hogy a józan okossággal megegyezzenek, vagy ha ez nem lehet, bátran azt kell mondani, hogy az olyan könyv, melyben ilyenek találtak, Istentől nem származott“.

Simén Domokos — tanár —, a szabad vizsgálódást a vallás világában az ember jogának és kötelességének minősíti. Még a kijelentésnek is át kell mennie „az ész szentélyén“.

Brassai Sámuel, az unitarizmus nagy tekintélyű apologetája és magyarázója megállapítja, hogy a vallás világában az egyedüli bíró a józan okosság.

Ferencz József — tanár, lelkész és püspök —, az ésszerű vallás tanítója. Meggyőződése, hogy a kijelentésnek meg kell egyeznie Isten méltóságával és a józan okossággal. A „Bibliának csak azon szavai bírnak tekintéllyel, melyek a józan ésszel nem ellenkeznek“. Annak a vallásnak látja jövőjét biztosítva, mely „a legjobb barátságban van a józan ésszel“.²⁷

Az angol és amerikai unitarizmus fejlődése a 19. században szintén az értelem tekintélyének elismerése felé irányult.

Channing E. Vilmos, az amerikai unitarizmus atyja, a keresztény vallást ésszerű vallásnak nevezi, mert észre alapult és feltételezi az ész tekintélyét. „Ha nem volna ésszerű vallás, mondja Channing, szégyelleném azt vallani.“²⁸ Az értelem képesít arra, hogy a kijelentést felfogjuk, higgyük és engedelmessédjünk neki.

Az értelem találja meg az emberi méltóság alapját, azt a szellemi princípiumot, mely parancsolja az embernek, hogy minden igazságot fogadjon el és minden erényt gyakoroljon, bármennyire ellenkeznék is

érdekeivel. Az értelem fejlesztése emberi létünk célja. „Ha nem lehetnék keresztény anélkül, hogy megszűnjek eszes lény lenni, nem haboznám arra nézve, melyiket válasszam... Egy vallásnak sem szabad feláldoznom azt az észet, amely engem az oktan állatokon felülemel s emberré tesz... A keresztény vallás nem áll harcban az ésszel, hanem egy vele, s azért van adva, hogy annak segítsége és barátja legyen“²⁹

Martineau Jakab, az angol unitarizmus teológiai rendszerének megalakítója az értelmet, a józan egyéni hitéletet tartja a legfontosabb alapelveknek a vallás világában. Az értelem a bennünk lévő istenség bizonyossága; az észben való hit pedig egyet jelent az emberben való hit kifejezésével. A vallástól ésszerűséget kíván. A kijelentés nem mondhat ellent az értelemnek. „Minden vallási kérdést végül is az értelem ítéletének kell alávetni... még a Bibliát is“³⁰. *Martineau* érdeme, hogy az angol unitárius teológia a Biblia helyett az értelmet ismerte el végső vallási tekintélynek.

A jelenkori unitárius teológia felfogását az értelemről *Varga Béla* foglalta össze, figyelembe véve hitelveink 19. századbeli fejlődését. Kategorikus megállapítása, hogy a vallásos hit feltételezi az értelmet, a gondolkodást. A vallás ugyanis mindig az egész embert követeli, s a szellemiség egészére apellál. „Lehetetlen tehát az észet és a gondolkodást kizárni belőle“³¹. Az értelem összekötő kapocs és egyensúly a kereszténység immanens és transzcendens elemei között. „Mert csak a józan ész akadályozhatja meg akár a transzcendens, akár pedig a szubjektív oldalon az emberi szellem méltóságához nem illő kilengéseket“³². Vallásunkat éppen ezért sokan a racionalizmus vallásának tartják. Az unitarizmus a hittételek szempontjából igenis racionalista, állítja *Varga Béla*, mert nem akar elhitélni a maga híveivel semmit, ami az ész és lelkiismeret törvényeivel ellenkezik... „A történelmi unitarizmus célja éppen az volt, ma is az, hogy a későbbi korokból reá aggatott terhektől megtisztítva, az evangélium tiszta, bensőséges szellemét közölje híveivel, ami feltétlenül a vallásosság megerősödésére kell hogy vezessen“³³

15. Az értelemnek mint belső tekintélynek joga és kötelessége, hogy kutassa a kijelentést, vizsgálja a vallásos élményeinket és értékelje a hitelveket, hogy összhangban vannak-e a tudással, s ennek során tisztítsa meg az idő vagy tévedések folytán ráakódott idegen elemektől. Nincs joga azonban elvetni vagy megtagadni a vallás egyetlen olyan hitelvét vagy megállapítását sem azon az alapon, hogy az „észfeletti“ s mint ilyen meghaladja az értelem megismerő képességét. Az értelem feladata, hogy a vallásos hitet annyira ésszerűvé tegye, amennyire csak lehetséges.

Az értelem zavartalan működésének feltétele a szabadság. Az unitárius kereszténység biztosítja az értelem teljes szabadságát. Lehetővé teszi, hogy az ember szabadon használja értelmét a vallás és erkölcs igazságainak keresésében. Az értelem elnyomását vagy megtagadását önmagunk megtagadásának tekinti, mely egyet jelent a bennünk lévő világgal szembeni kitalálásával. Igaza van *Channingnek*, amikor megállapítja, hogy: „semmit sem tartok nagyobb szentségtörésnek, mint megalázni vagy megtagadni azt a legfőbb tehetséget, amelyet Istentől nyertünk. Ha ezt tennők, erőszakot követnénk el a bennünk lévő istenségen.“³⁴

Az értelem működésének eredménye az ésszerű vallás, melyben ismereteink és tapasztalataink teljessége mindazt igazolja, amit hiszünk.

Az értelem biztosítja, hogy a hit és értelem, a vallás és tudás egymást kiegészítse és együtt munkálkodjék az ember szolgálatában.

16. A belső tekintély második forrása a lelkiismeret, mely öntudánk ítélkezése cselekedeteink és erkölcsi mivoltunk fölött. Lényegében szándékainknak és erkölcsi eszményeinknek önbírálat formájában való összehasonlítása. Megvilágítja előttünk a véglegességi értékeket, és az erkölcsiség követelményeit kötelességek gyanánt állítja elénk. Mindig arra kötelez, ami valóban az ember erkölcsi kötelessége, és amelyet megvalósítandó feladatként állít elénk. A lelkiismeret nemcsak ítél, hanem ösztönöz is, visszatart, rábeszél vagy vádol, jutalmaz vagy büntet. Képessé tesz arra, hogy a jó és a rossz, a helyes és helytelen között levő különbséget megítéljük, tiszteljük ami jó és igaz, vessük meg, ami rossz és aljas.

A lelkiismeret alapja: Isten gondolata és jelenléte bennünk; Martineau szerint Istennek az emberhez intézett kijelentése, aki mint végső tekintély szól hozzánk. A lelkiismeretben elismerjük Isten akaratát mint erkölcsi törvényt és a tőle való függőségünket. Amit a lelkiismeret elfogad, azt tiszteljük és annak engedelmeskedünk, mert abban Isten szól hozzánk.

A lelkiismeret, mint tekintély, önmegvalósításunk és emberi méltóságunk megőrzésének fóruma. Nélküle „elhagyatott, szegény, állati és rövid volna az emberi élet“ (Hobbes), vele pedig kiteljesülő, gazdag, szép élet, mert Isten akaratával áll összhangban.

Minden olyan vallás erkölcsi kérdést, ami a lelkiismeret előtt be nem bizonyítható, elfogadni sem nem kell, sem nem lehet. A vitás kérdések csak lelkiismeret ítélete alapján oldhatók meg.

A lelkiismeret életfeltétele a szabadság. Senkinek sincs joga, sem hatalma erőszakolni a lelkiismeretet, hogy elfogadja azt, amit nem hisz, helyeselje azt, amit kárhozzat, vagy rossznak tartsa, amit jónak ítél. „Nincs nagyobb esztelenség, sőt lehetetlenség, mint külső erővel kényszeríteni a lelkiismeretet s a lelket, aki felett hatalommal csak Teremtője bír“³⁵.

A lelkiismeret szabadságának két oldalát ismerjük. Az egyik vonatkozik a hitre, a másik az erkölcs megvalósítására. Ahol a hit kérdéseiben szabad a lelkiismeret, ott meg kell erősödni az autonóm erkölcsi felelősség érzetének, amely így elfoglalja méltó helyét a vallás mellett.

A lelkiismereti szabadság eredménye a vallási türelem, melynek tanítója Dávid Ferenc és az unitarizmus. Elvi állásfoglalásának történelmi megörökítése az 1568-ban kiadott tordai ediktum, mely törvénybe iktatta a vallásszabadságot, kimondván, hogy a prédikátorok minden helyen szabadon hirdethetik az evangéliumot, ki-ki az ő értelme szerint, és a község, ha venni akarja jó, ha nem, senki rá nem kényszerítse... mert a hit Isten ajándéka.³⁶

17. A belső tekintély az ember szellemi szabadságát biztosítja, hogy amit az értelem és lelkiismeret igaznak és jónak nyilvánít, azt higgyük és cselekedjük. Ugyanakkor biztosíték arra, hogy ez a szabadság ne fadjuljon szabadossággá.

A belső tekintély jogot ad az igazság keresésére és szabadságot a megismert igazság követésére; mentesít a dogmatizmus kötöttségétől és kényszerítésként teremt a vallásos emberek körében a lelki együttmunkálkodásban és Isten akaratának követésében. Mindezzel szemben önkéntes engedelmességet kíván, hogy ezáltal elősegítse az ember erkölcsi személylyé való növekedését.

A belső tekintély a kereszténységet a lélek vallásává és a lélek egyházává nemesíti.

A belső tekintély végső forrása tulajdonképpen Isten, aki kinyitvánítja akaratát az értelemben és a lelkiismeretben. Az ember viszont értelmét és lelkiismeretét az Istennel való kapcsolat megvalósulási helyének és az Istenhez vezető útnak tekinti. Amikor tehát meghajlunk a belső tekintély előtt, végeredményben Istennek engedelmeskedünk és az ő akaratának cselekvésére kötelezzük el magunkat. Éppen ezért az értelem és a lelkiismeret ítéletét mellőzni nemcsak gyávaság, hanem egyenesen árulás végső tekintélyünk: Isten ellen.

JEGYZETEK

¹ A magyar Biblia az „exousia” görög szót következetesen „hatalom”-mal fordítja, azonban emellett még jelenti a tekintélyt, jogot, megbízást, felhatalmazást is. Az idézett evangéliumi rész értelmének felfogásunk szerint inkább a „tekintély” felel meg. Az „exousia” szót „tekintély”-lyel — „authority” — fordítja az új angol Biblia is. (The New English Bible with the Apochrypha. 1970).

A dolgozatban előforduló bibliai idézeteket az új protestáns bibliából vesszük (Biblia Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. 1977).

² Höffding, Harald: *The Philosophy of Religion*, 279.

³ Természetfeletti eredetet tulajdonítottak az Ószövetség görög — Septuaginta — fordításának nemcsak a zsidók, hanem az egyházatyák is; a hetven fordító eszerint egymástól függetlenül, ugyanazon időben, egyszerre és azonos fordításban fejezték be munkájukat.

⁴ Vö. Bornkamm, Günther: *Jesus of Nazareth*. London, 1960. 100—101.

⁵ Nietzsche, Friedrich: *Morgenröthe*. I. Leipzig, 1917. I. 4, 67, 68.

⁶ Az Ószövetség kánon-státusát a jamminai zsidó nagytanácstól kapta meg; vö. a 393 évi hippoi és a 397. és 419. évi karthagoi zsinat határozatai.

⁷ Az Ó- és Újszövetség végleges formát kapott a Biblia latin — Vulgata — verziójával, melyet 382—405 között Jeromos egyházatyája készített el.

⁸ *Rövid Magyarázat*. Hasonmás kiadás. Kolozsvár 1910. 15.

⁹ *Adversus Haeres.* III. 24.

¹⁰ *Adversus Smyrn.* c. 8.

¹¹ *Contra Ep. Manichaei*, 6.

¹² Cyprianus: *Epistola* 69.

¹³ 400 szept. 7.

¹⁴ A pizai közzsínatot 1409-ben, a konstanzit 1414-ben és a bázelit 1431-ben tartották. A reformáló zsinatok fő törekvése annak elismertetésére irányult, hogy a közzsínat feltehetően áll a pápának és hivatása az egyházat fejében és tagjaiban reformálni. Vö. Wurga Lajos: *A keresztény egyház történelme*. Új kiadás I.k. 1906. 439—447.

¹⁵ Az első teljes magyar bibliafordítás 1590-ben jelent meg „*Szent Biblia, az az Istennek O és Wy testamentvmanac prophétac es apostoloc által meg iratott szent könyvei*.” címen.

¹⁶ Vö. Dr. Erdő János: *Dávid Ferenc biblicizmusa*. KerMagy 85/1979. 128—139.

¹⁷ *Rövid Magyarázat*, 84.

¹⁸ Uo. 64.

¹⁹ Uo. 6.

²⁰ *De dualitate — Ertekezés a kettős istenségről*. Ford. Márkos Albert. Kolozsvár 1943. 27.

²¹ Burgh, W. G. de: *The Life of Reason*. 2. 19.

²² *Gondolatok*. Bukarest 1982. 162, 166.

²³ *A keresztény hittudomány összege az unitáriusok szerint*. Ford. Derzsi Károly, Kolozsvár 1899. 15.

²⁴ Pákei József (...—1802): *A vallásnak becses volta*. 1799-ben a kissárosi zsinaton elmondott prédikáció. Kolozsvár 1800.

²⁵ Sylvester György (1785—1829): *Az okosság és természet egy Istent prédikálnak* c. beszéd, melyet 1827-ben a bágyoni zsinaton tartott.

²⁶ Körmöczy János (1762—1837): *Az istenség két leányinak: a vallásnak és a józan okosságnak kölcsönös viaskodásai és győzedelmei*. 1799-ben a kissárosi zsinaton elmondott beszéd. Kolozsvár, 1800.

²⁷ *A hit és lelkiismeret szabadsága*. Kolozsvár. 1868.

²⁸ Channing Ellery Vilmos: *Válogatott művei* II. k. Kolozsvár 1872. 53.

²⁹ Uo. 53.

³⁰ *The Rationale of Religious Enquiry or the Question Stated of Reason, the Bible and the Church*. London 1836. 119.

³¹ *Ami örökkévaló Dávid Ferenc életművében*. KerMagv LXII/1930/242.

³² Uo. 243.

³³ *Unitarizmus és racionalizmus*. KerMagv LIX/1927/29.

³⁴ Channing. E. V.: i.m. 53.

³⁵ *Négy száz év 1568—1968*. Kolozsvár 1968. 71.

³⁶ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. II. k. 343.

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

JÉZUS ÉLETE

A BIBLIAKUTATÁS EREDMÉNYEI ALAPJÁN

A Jézus élete-kutatás és teológia az általános újtestamentumi kutatásnak mindig egyik központi kérdését képezte. Ezért nem is volt olyan kutató, aki ne próbálta volna megírni a maga „Jézus életé“-t. Azonban mindenik olyan Jézust rajzolt meg, amelyet a maga gondolkodása alapján elképzelt; az ellentmondásokat és a képhez nem illő részleteket vagy figyelmen kívül hagyta, esetleg leértékelte, vagy azok hitelességét önkényesen kétségbe vonta. A teljesebb kép megrajzolásához szükséges tárgyi alap, a közel két évszázados kutatás eredményeinek köszönhetően ma már rendelkezésünkre áll, bár az apróbb részletekre nézve még vannak nézetkülönbségek. A tudományos kutatás eredményei azt igazolják, hogy bár Jézus maga semmit sem írt le, mégis tanításait és cselekedeteit elég terjedelmesen és valóságghűen foglalták írásba ahhoz, hogy belőlük Jézus életét és egyéniségét megismerhessük.

A modern Jézus élete-kutatás történeti és lényegi előfeltevése a hagyományos dogma alóli felszabadulást jelentette az ész princípiuma alapján. A döntő indítást erre D. F. Strauss adta meg.¹ Habár Strauss maga nem folytatott módszeres forrás-tanulmányozást, mégis munkája eredményeként a forrás-kutatás nélkülözhetelenné vált. Már a 19. század folyamán lerakták ennek alapjait, amelyek közül több ma is érvényes. Ilyen mindenekelőtt az a felismerés, hogy Jézus élete történeti rekonstrukciójánál kiindulópontként az evangéliumi hagyomány szinoptikusok általi feldolgozását kell tekinteni és nem a jánosi változatot. A szinoptikusok közti kapcsolatot a két forrás-elmélet segítségével tisztázták. Az elmélet alapján azt remélték, hogy Jézus életét és történeti alakját megrajzolhatják a Márk által szolgáltatott anyagból, míg tanítása körvonalait Márkból és a Q-forrásból.

A századforduló körül egyfajta megegyezés jött létre a kérdés megközelítését illetően: a kutatás Jézus személyére és tanítása maradandó

vallási és erkölcsi tartalmára irányult. Az volt a meggyőződés, hogy a történeti rekonstrukció a kortárs életfilozófia alapjául szolgálhat. Ebben a rekonstrukcióban az egyes kutatók nagyrészt saját felfogásukat vetítették ki Jézus tanítására, vagyis azt, amit a „kereszténység lényegének” tartottak. Például Jézust úgy tekintették, mint az emberiség tanítóját és példaképét. Amikor Istenországát nem tudták időtlen eszményként értelmezni, az eszkatológiai vonást úgy minősítették, mint amely csupán Jézus korára volt jellemző. A rendelkezésre álló forrásokban található hiányosságokat lélektani találgatásokkal próbálták kitölteni. Jézus megkeresztelése történetét mint az isteni elhívás élményét, míg a megkísértést mint ez élmény belső tisztázásának folyamatát magyarázták. Jézus tevékenységében megkülönböztették a belső és külső fejlődés szakaszait: az első sikerek Galileában; a tömeg lelkesedése, majd elfordulása; a válság, mely arra készítette Jézust, hogy felmenjen Jeruzsálembe és végül a katasztrófa.

Ezt követően a vallástörténeti iskola³ tiltakozott minden olyan törekvés ellen, amely modernizálni akarta Jézus eszméit. Ez az iskola Jézus korának feltételei között próbálta értelmezni ezeket az eszméket és kihangsúlyozta az eszkatológia jelentőségét Jézus tanításában. Eszerint az Istenországát nem lehet csupán „az átalakult lelkek belső országaként” értelmezni. Jézus felfogásában ez a közeli jövőben fog kozmikus katasztrófaként megérkezni. Ez a meglátás ugyanakkor Jézus önértelmezése kérdésének új megközelítéséhez is vezetett, valamint újból kérdésessé tette kijelentései fontosságát és alkalmazását a jelen feltételei között.

A vallástörténeti iskola kutatásaival egyidőben a forrás-elemzés is fejlődött. Egyre világosabbá vált, hogy az evangéliumok nem történeti feljegyzések, hanem a hit termékei. William Wrede⁴ a „messiási titkot” az őskeresztény egyház teológiájának tulajdonította. Szerinte a történeti Jézus nem tartotta magát messiásnak, ezért az eredeti hagyománynak nem volt messiási jellege. Az ősegyház, amely a húsvét-élmény alapján kialakította a maga messiási hitét, áthidalta a saját hite és a hagyomány közötti ellentétet a messiási titok elméletének megalkotásával: Jézus magát messiásnak hitte, de ezt titokban tartotta. Ez aztán ismét új kérdést vetett fel: Jézus eredeti tanítása és a húsvét utáni egyház krisztológiai felfogása közti kapcsolat mibenlétét.

A következő lépésként a vallástörténeti szkepticizmust módszertanilag alkalmazták, s a kutatók azt akarták megállapítani, hogy az őskeresztény egyház miben járult hozzá az evangéliumok kialakulásához. Ezt a munkát a formatörténeti iskola⁵ végezte el. A történeti Jézus „élete keretéről” kimutatták, hogy az az evangélista műve, tehát nem tartozik a hagyományhoz, s így másodlagos jellegű. Ezért többé nem lehet összeállítani Jézus élete eseményeinek sorrendjét, következésképpen megírni Jézus életrajzát vagy körvonalazni arcképét. A formatörténet eredményeit a nézőponttól függően rombolásnak vagy felszabadításnak tekintették. Mind a liberális, mind a konzervatív Jézus élete-teológia az előbbit látta benne, míg a dialektika teológia az utóbbit abban az értelemben, hogy most a „történeti Jézus” helyébe a „hit Krisztusa” lépett. A dialektika teológia szerint az evangéliumok „krisztológiai bizonyosságtétele” egyre világosabbá válik, mivel többé elsődlegesen nem mint történeti forrásokat használjuk fel azokat.

Természetesen a „történeti Jézus“ kérdését nem intézhették el azzal, hogy a forrásanyagot a minimumra csökkentették. A problémának újból elő kellett jönnie, még ha pillanatnyilag teljesen háttérbe is szorult. Ebben a tekintetben igen jelentős, hogy mindhárom kiemelkedő forma-történész megírta a maga Jézus-életét.⁶

A formatörténeti módszert nem mindenütt fogadták el. Németországban kívül általában elutasították vagy csupán a hagyomány anyagának formai osztályozására korlátozták. Cáfolták, hogy ezt a módszert fel lehetne használni annak meghatározására, hogy a hagyomány történetileg eredeti-e vagy sem. A Márk evangélium keretének történetiségét általában elfogadták, valamint a messiási titok történeti jellegét is. Mivel a formatörténet azt a benyomást keltette, hogy zsákutcába ill. túlzott lemondásba vezetett, a kutatók közül néhányan megpróbálták, hogy újból összefoglaló következtetéshez jussanak. Jelentős Rudolf Otto⁷ kísérlete, aki úgy gondolta, hogy meg tudja találni Jézus önértelmezésének szerkezetét a vallástörténeti iskola kutatási módszere segítségével. Hasonló kísérlettel próbálkozott az ún. megvalósult eszkatológia-iskola⁸, azzal, hogy az Istenországáról szóló prédikálás teljesen új értelmezéséből indult ki.

A kutatás legalábbis egyelőre egy általánosan elfogadott megegyezésre jutott, nevezetesen, hogy Jézus önértelmezése az Emberfia és az Isten szolgája (Szenvedő Szolga) fogalmak egyesítéséből származott. Ő ezeket a fogalmakat összekapcsolta egyfelől Istenországa gondolatával, másfelől saját személyével. Ez megmagyarázza nemcsak a zsidó messiási hagyományhoz való közeledését, de különösen a mondásaiban található új elemeket és a hagyományos fogalmak általa való sajátos használatát. Ebből az önértelmezésből meg lehet magyarázni Jézus önelrejtőzködését is (ti. a messiási titkot, amelyet ismét történeti tényként fogadtak el), a szenvedésre irányuló sorstudatát, valamint etikájának formai és tartalmi jegyeit is. Végül át lehetett hidalni a formatörténet által támasztott úrt Jézus tanítása és az ősegyház hite között. A formatörténet ugyanis nem tudott más kapcsolatot felmutatni, mint a tanítványok húsvéti-élményét. Az új feltevés szerint az őskereszténység hite, lényegét, de különösen Jézus személyéről való felfogását illetően, magára Jézusra ment vissza. Ez történeti folytonosságot biztosított. A Jézus élete-kutatást ezzel sikerült kimozdítani a holtpontról.

JÉZUS ÉLETE KÜLSŐ VONÁSAI

1. *Környezet.* Jézus csaknem kizárólagosan a palesztinai judaizmus keretei között mozgott. Habár Palesztinát hellenista városok fogták közre s magában az országban is többet találunk, ezek a városok mégsem hagytak semmi nyomot az evangéliumokban. Pl. Sepphorist, amelyik csupán néhány kilométerre volt Jézus otthonától, Názárettől, az evangéliumok egyáltalán nem is említik. A szinoptikus hagyomány legősibb rétegében sem találkozunk a hellenista eszmék hatásával (filozófiai világnézet, természetszemlélet, erkölcsfilozófia, stb.). Jézus a zsidó környezetből veszi példázatait anyagát. Neveltetése kizárólagosan zsidó, anyanyelve az arám nyelv. Az evangéliumok a politikai kapcsolatokat zsidó nézőpontból tekintik, azoknak önmagukban nincs is jelentőségük. Ahol a politikai téma

előjön, ott azonnal félreteszik mint problémát (Mk 12, 13—17, az adópénz). A vezetőkkel alig foglalkoznak, s csak azután kerülnek előtérbe a passiótörténetben, amikor szerepet játszanak Jézus életében.

A törvényhez hű zsidók nem ismerték el Jézus szűkebb hazáját, Galileát teljesen igazhitűnek. A hagyomány később felhasználta ezt a megvetést, hogy általa szemléltesse a kijelentés ellentmondásos jellegét (Mt 4, 12—17). Ez országrész az asszírok első deportálási akciójától kezdve (J.e. 722) az idegenek ellenőrzése alá került, akik komoly beruházásokat eszközöltek, de inkább csak a városokban, mert a falusi lakosság többségében mindig zsidó maradt. A Makkabeusok erőszakos judaizálási politikája következtében ismét a zsidók kerültek többségbe. Jcsephusnál Galilea mint a politikai tevékenység központja szerepel (Galileai Judás). Jézus tanításában azonban nem találunk semmit, amit okozatilag visszavezethetnénk az ottani gazdasági és politikai életre. Amikor példázataihoz a gazdasági életből vesz képet, azt minden polemikus megjegyzés nélkül teszi.⁹

A Jézus korabeli judaizmus vallásos gondolkodását a Törvény és az eszkatológia kérdései uralták. Ezt a képet a holt-tengeri felfedezések nagy mértékben gazdagították.¹⁰ Különösen jelentős a kumráni közösség szigorú törvényértelmezése, amely az eszkatológiai készenléttel párosult, a templomi kultusztól való elszakadása, az új szövetség és Isten eszkatologikus létének a gondolata, valamint a közösségi élet, amely a közös étkezésekben nyert kifejezést. Természetesen vannak különbségek is. Jézusnál az engedelmesség nem csupán a szabályozott fegyelem tárgya; a kumrániak láthatóan elkülönítették magukat a bűnösöktől és gyűlöletre tanítottak a „sötétség fiai“ ellen; Jézus a bűnösök felé fordult.

Egy sajátos kérdést képez Keresztelő János és a kumráni közösség kapcsolata.¹¹ Földrajzi közelségük (a pusztá, Jordán) már önmagában feltűnő. Továbbmenően János radikalizálta az engedelmesség fogalmát, ezt a közeli eszkatológiai várokozással indokolta s Izraelt megtérésre és bűnbánatra szólította fel. De nem alakított szervezett közösséget. Gyakorolta az aszketizmust, de nem tette azt az üdvösség feltételévé. Az állandó rituális tisztálkodás helyébe az egyszeri keresztséget állította. Keresztelő János prédikálásában elérte „a zsidó lehetőségek legtávolabbi határait“ és Jézus tudatában volt ennek (Mt 11, 7—13; Lk 16, 16). Ő maga éppen ezen a ponton lépett a színtérre.

2. *Időrend.* Az evangéliumok csak egyetlen időrendi utalást tartalmaznak. Lk 3, 1—2 szerint Keresztelő János Tiberiusz császár uralkodásának 15. esztendejében lépett fel, valószínűleg J.u. 28-ban. De nem tudjuk megállapítani, hogy Lukács mi módon jutott az adat birtokába, saját számítása-e ez vagy forrásainak egyikéből vette? Az utalás szinkronizációja következetlenségekhez vezet. Nem tisztázódott, hogy Keresztelő János és Jézus fellépése között mennyi idő telhetett el. Lukács nyilvánvalóan rövidnek veszi s inkább Jézus fellépését akarja meghatározni ezzel a dátummal. Ha a pontos év bizonytalan is marad, a megközelítő idővonatkozások helyesek, mert az időpont egyezik a más személyekkel kapcsolatos utalásokkal. Ismerjük Nagy Heródes uralkodásának időtartamát (J.e. 4-ig) és fiaiét is: Archelaosz J.u. 6-ig, Jézus uralkodója Heródes Antipas 39-ig, Fülöp 34-ig uralkodtak. Pilátus 26—36 között volt kormányzó. Lukács felsorolja a főpapokat is: Annás 6—15-ig (de később is befolyással bírt), míg Kajafás 18—36-ig.

Az időrendi utalások szegénységének eredményeként és a hagyomány anyaga időrendi elrendezésének hiánya miatt nem ismerjük Jézus nyilvános működése időtartamát. A jánosi evangélium három Páska ünnepről tud, említést tesz a Sátorok ünnepéről (7,2) és a templom újrászentelésének ünnepéről (10, 22). Ilyenformán János több mint két évi időtartamról beszél. Ezzel szemben a szinoptikusok csak egy Páska ünnepet ismernek, amikor Jézus meghalt, és nem adnak semmi támpontot a megelőző időszak kiszámítására nézve.

A jánosi számítás támogatására fel lehet hozni, hogy a Márk általi datálás nyilvánvalóan a könyv szigorúan vett földrajzi felosztásához kapcsolódik, amely teológiai jelképeket használ: Galilea az eszkatológiai ígéretek egyszerű földje, míg Jeruzsálem az ellenséges megnyilvánulások helye.¹² Egy ilyen felosztás nem is teheti lehetővé Jézus számára a fővárosba utazást, csupán közvetlenül halála előtt. Ez az észrevétel természetesen nem bizonyítja a jánosi időrend helyességét, s nagyon óvatosaknak kell lennünk, hiszen a Páska ünneppel kapcsolatos kijelentések itt is teljes mértékben a szerkesztői célt szolgálják és a könyv legkésőbbi rétegéhez tartoznak.

Ugyanígy az evangéliumokban található egyéni mondások sem kínálnak jobb megoldást. Pl. Márk 2,23—28-ban található szombatnap-i kalásztépés szövegében a vetés állapotából egy Páska ünnep előtti időre gondolhatnánk. Vagy a Mt 23, 37-ben található mondás: „Jeruzsálem... hányszor akartam egybegyűjteni fiaidat...“, úgy jelenik meg, mint egy bensőséges kapcsolat kifejezése, amely feltételezi, hogy Jézus többször is tartózkodott Jeruzsálemben a szinoptikus beállítással ellentétben. Viszont úgy is lehet értelmezni, mint egyetlen hosszabb időre terjedő tartózkodást. Ezért a mi mostani ismeretünk az egyetlen passiói hétről mint Jézus jeruzsálemi tartózkodásának idejéről, szintén Márk szerkesztői elgondolásának tulajdonítható.

Az idők folyamán többször is megkíséreltek csillagászati támpontot keresni az időrend meghatározásában. Két olyan helyet találunk, amelyekre az ilyen irányú feltételezések hivatkoztak: a keleti bölcseket vezető csillag (Mt 2 fej) és a passiói elbeszélés.

A bölcsek csillagáról azt állították, hogy itt Jupiter és Szaturnusz találkozására történt utalás a Halak csillagképben, J.e. 7-ben. De csak önkényesen helyettesíthetjük a csodálatos mozgó csillagról szóló elbeszélést egy csillagkép állásával. Ám még ha így is lenne, ez semmivel sem tenné biztosabbá Jézus születésének évét, mert egy legenda és egy csillagászati jelenség összedolgozása csupán azt jelentené, hogy az emberek későbbi időkben Jézus születését összekapcsolták a bolygók találkozásával. Emellett az is bizonytalan, hogy Jézus egyáltalán Nagy Heródes uralkodása alatt, tehát J.e. 4 előtt született-e.¹³

A passió-történet időbeli rögzítésénél már biztosabb történeti alappal rendelkezünk. A hagyomány (a szinoptikus és a jánosi egyaránt) megegyezik abban, hogy Jézus pénteki napon halt meg (Mk 15, 42; Mt 27, 62; Lk 23, 54; Jn 19, 31). A szinoptikusok szerint ez a péntek Nisan hónap 15-re esett, míg a jánosi evangélium szerint 14-én volt. Ennél fogva a szinoptikusokban Jézus halála az ünnep első napján volt (Mk 14, 12—16), a negyedik evangélium szerint egy nappal korábban, azon az estén, amikor megették a húsvéti bárányt (18, 28). A két időpontot nem lehet összhangba hozni, még akkor sem, ha elfogadjuk, hogy két külön-

bőző naptárt használtak. A szinoptikusokat az az általános megfontolás támogatja, hogy közelebb állanak a tényekhez, mint a jánosi evangélium. Időrendjük megfelelőnek bizonyulhat, ha Jézus utolsó étkezése valóban a húsvéti bárány elfogyasztása volt.¹⁴ De a szöveg az utolsó vacsora szereztetése elbeszélésének másodlagos jellegű keretében található, s ezért számolnunk kell azzal a lehetőséggel, hogy Jézus halálát azért tették Nisán 15-re, hogy az utolsó vacsorát Páska vacsoraként mutassák be. Általában a jánosi időrend elfogadhatóbb, különösen mióta úgy értékelték, hogy az Márk 14, 1—2-öt tükrözi. Természetesen itt is szembe találjuk magunkat egy krisztológiai motívummal: Jézust akkor végezték ki, amikor a páska-bárányt levágják; ti. ő úgy hal meg, mint az igazi páska-bárány (Jn 19, 36).

Melyik évben esett Nisan 14 vagy 15 péntekre? Sajnos, a kérdésre nem tudunk biztos választ adni, mivel Nisan tavaszi hónap kezdetét nem csillagászati módszerrel határozták meg, hanem tapasztalati úton, az újhold megfigyelésével. Egyik lehetőség: J.u. 30 Nisan 15 pénteke megfelel 30 április 7-nek.¹⁵

Lk 3, 23 szerint Jézus mintegy 30 éves volt, amikor megkezdte nyilvános működését. Viszont megjegyzése túl általános és késői ahhoz, hogy megbízhatónak fogadhatók el. Jn 2, 20 megemlíti Heródes temploma építésének 46. évét, ez megfelel J.u. 27/28-nak. A végső következtetés, amit az elmondottakból levonhatunk, hogy Jézus nyilvános működése J.u. 30 körüli időszakra tehető. A történész számára a megközelítésnek ez a foka elég pontosnak mondható.

3. *Születés és származás.* A legrégebbi hagyomány szerint Jézus a galileai Názáretből származott. A Názáret név azonban nem szerepel Mk 6, 1-ben, ahol csak az áll, hogy „méne az ő hazájába“, de mindez csak azért van így, mert Márk számára Názáret egészen magátólértetődő (V.ö. Mk 1, 9: „Eljőve Jézus a galileai Názáretből“). Márk egyébként következetesen Názáretinek nevezi Jézust (1, 24; 10, 47; 14, 67; 16, 6). Betlehem csak Máté és Lukács evangéliuma kezdetén található legenda ciklusban fordul elő, s nem a születés történeti helye, hanem egy meghatározott krisztológiai szempont beállításának eredménye. A legendákat, amelyeken keresztül ez a szempont érvényesül, csak úgy lehet jelentésükben értelmezni, ha elfogadjuk, hogy azok nem történeti jellegűek. Mindkét evangélista megegyezik a krisztológiai célt illetően: Jézus Dávid fia és szűztől született, a részletekben azonban már különböznek.

A legkorábbi feljegyzések Jézus származásáról hitvallási jellegű szövegekben fordulnak elő, amelyek Dávid fiának nevezik őt. (Róm. 1, 3—4; 2Tim 2, 8; Mk 10, 48; 11, 10; 12, 35—37). Először a megnevezés tehát hitvallási jellegű volt s csak később kísérelték meg történetileg bizonyítani és megalkották a nemzetségi táblázatokat (Mt 1, 1—17; Lk 3, 23—38). A genealógiák nem történeti jellegét azonnal ki lehet mutatni az általuk felhasznált ótestamentumi anyagból. Alapvető ellentmondásokat találunk bennük. Eredetileg azt igazolták, hogy Jézus József fia volt, mert az ő származásának vonalát rajzolták meg, s csak később kapcsolták össze a szűztől való születés motívumával. Sem az egyik, sem a másik motívum nem számol azonban Krisztus preegzisztenciájával. A szűztől születés történetei valójában a keresztelest és az átváltozást egészíti ki. Valamennyi egy adott korszak terméke, amikor először kezdtek beszélni Jézus isteni származásáról.

A Jézus családjáról való ismeretünk igen szegény. Tudjuk, hogy anyja neve Mária, apjáé József volt, hallunk testvéreiről és nővéreiről, ismerjük, hogy Jézus (vagy apja?) foglalkozása az ácsmesterség volt (Mk 6, 3). Életében sem anyja, sem testvérei nem tartoztak követői közé (Mk 3, 21. 31). Halála után feltűnik Jakab nevű testvére, aki aztán fontos szerepet játszik a jeruzsálemi ösgyülekezet életében (Gal 2, 9). ApCsel 1, 14 szerint Mária is tagja volt ennek a gyülekezetnek, de nem töltött be kiemelkedő helyet. Pál nem is említi sehol.

Jézus fiatal korát és belső fejlődését illetően nem tudunk semmi közelebbit. Egyetlen, legendának tekinthető elbeszéléssel találkozunk, a 12 éves fiú történetével Lk 2, 41—52-ben.

4. *Jézus működésének színtere.* Márk, a legrégebbi evangélium szerkesztési felépítése, azt a beosztást követi, hogy Galilea a tevékenység, Jeruzsálem pedig a szenvedés helye (a 10. fejezetben található utazás képezi az átmenetet). Természetesen egészen magától értetődő, hogy az elképzelés mögött történeti értesülés áll. Márk abból a hagyományanyagból vette a körvonalazást, amelynek háttéréül Galilea szolgált.¹⁶ Ezért Kapernaum mélyen gyökerezik a hagyományban. Márk aztán részben egy útinapló formájában dolgozta fel ezt az anyagot. Ez azt jelenti, hogy ismerjük Jézus működésének egyes helyeit, de nem magát a mozgalmat.

Az kétségtelen, hogy Jézus először Galileában lépett fel. Galileából származtak legközelebbi tanítványai és követői is (Mk 14, 70, ugyanezt igazolja a jánosi evangélium is 1, 44). Jézus útját Galileából Judeába Máténál és Lukácsnál is megtaláljuk, de ők teljesen átdolgozták Márk útirányát. A negyedik evangéliumban található egyik hagyomány Szamariát említi (4. fejezet). Ezzel ellentétben az ún. nagy utazási tudósítás, amely Lukács evangéliuma gerincét alkotja, Szamaria helyett Galileát és Judeát jelöli meg az utazás színhelyeként. Viszont ez esetben sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez a tudósítás mint egész, Lukács evangélista szerkesztői munkájának az eredménye.¹⁷

Jézus nyilvános működésében a színtérnek két szempontból van jelentősége. Először: Jézus nem vonul ki a világból a pusztába. Itt munkájának olyan értelmezésével találkozunk, amely világosan ellentétes Keresztelő Jánoséval. Másodszor: Jézus nem általában a világ felé fordul, hanem saját népe felé. Nem egy világmisszió programjával lép fel, hanem megtérésre hívja Izraelt. A pogányokat illetően Jézus a népek nagy gyülekezését várja Isten közvetlen beavatkozásának eredményeként¹⁸ (Mt 8, 11—12; Lk 13, 28—29). Nem hirdeti az ún. elméleti univerzalizmust, nem vonja kétségbe Izrael választottságát, hanem feltételezi. Innen Máténál a zsidókeresztény mondás relatív igazsága (Mt 10, 5—6; 15, 24). Természetesen tartalmi vonatkozásban a megtérésre szólító felhívás radikalizmusa ugyanakkor egy tudatos egyetemesség felé is mutat. Ez az egyetemességre való törekvés még erőteljesebbé válik húsvét után. Egyelőre azonban Jézus esetében az egyetemesség gondolatát csak közvetve találjuk meg, mint kritikai eltávolodást Izrael vallási elbizakodottságától. Izrael kiválasztottsága nem helyettesíti a megtérést, mert ez az üdvösség egyetlen feltétele.

5. *A működés kezdete.* Mind a négy evangélium arról tudósít, hogy Keresztelő János megkeresztelte Jézust. Az elbeszélés jelenlegi formájában legendának minősül. Az viszont történeti tény marad, hogy Jézus

Keresztelő János mozgalmából indult: elismerte és átvette János Istenországáról szóló nyilatkozatát és megtérést sürgető felhívását. Ennél többet nem tudunk a kettőjük közti kapcsolatról. A szinoptikusok egymásközt is, de a negyedik evangéliummal is ellentmondanak Jézus fellépésének idejét illetően Keresztelő János működéséhez viszonyítva. János szerint kettőjük munkássága időben egybeesik; Márk 1, 14-ben pedig azt találjuk, hogy Jézus Keresztelő bebörtönzése után kezdte meg működését, vagyis az előállt helyzetben magára vállalta a munkát. Márk elgondolásában ezért Keresztelő János úgy szerepel, mint az üdvtörténet előfutára. A jánosi evangéliumban található egyidejűségnek hasonlóképpen jelképes értelme van, ezt a 3,30-ban Keresztelő szájába adja az evangélista: „Annak növekednie kell, nekem pedig alább szállanom.“

A keresztény hagyományban Keresztelő János úgy szerepel, mint „előfutár“, és sehol sem lép fel úgy, mintha Jézus követője lenne. Jézussal kapcsolatos magatartását Mt 11, 2—6; Lk 18—23 perikópa tükrözi. De itt sem vagyunk a történetiség talaján, mert ez a szöveg szintén az őskeresztény egyház produktuma s azt akarja igazolni, hogy Jézus az Eljövendő, a Megígért.¹⁹ Így nem tudhatjuk meg, hogy ha volt, mi volt Keresztelő János véleménye Jézusról.

Jézusnak viszont pozitív álláspontja van Keresztelőről, sehol sem beszél ellene. A polemikus hang csak Keresztelő tanítványai ellen jelentkezik, akik azt hirdették, hogy maga János volt a messiás, s így a keresztény tanítással vetekedtek (Jn 1, 8. 19—27). Jézus állásfoglalását már az is kifejezte, amikor teljesen önállóan folytatja Keresztelő eszkatológiáját és megtérésre szólító prédikálását. Ugyanakkor azonban Jézus radikálisan új felfogása azonnal nyilvánvaló lesz azáltal, hogy visszatér a pusztából a lakott vidékekre, nem veszi át János aszketikus gyakorlatát (Mt 11. 19; Lk 7, 34), és nem keresztel (Jn 3, 22; 4, 1-el ellentétben). Nem az embereket hívta magához mint János, hanem felkereste őket mint az orvos, aki elmegy betegeihez, amikor hívják őt. Ehhez az új gyakorlatához és életstílushoz tartozik az a segítség is, amelyet a szenvedőknek és a betegeknek nyújtott gyógyításai által (Keresztelőnél nem találunk gyógyításokat). Tanítás és életvitel, szó és tett, a lélek üdvözülési igényeinek és reményeinek megvalósítása nála egységet alkotnak. Hogy ez az önértelmezés lélektanilag miként fejlődött Jézusban, még mindig csak találgatás tárgya. Mert Jézus nem beszélt róla, ő gyakorolta azt, amire elhivottnak érezte magát.

6. *A tanítványi kör.* Jézus tanítványok és követők körét gyűjtötte maga köré. A hagyomány legkorábbi darabjaiban ezektől körülveve jelenik meg (Mk 9, 14; 10, 13; stb.). Közülük némelyeket kiemelnek (Péter, Jakab, János), de anélkül, hogy valóságos személyekké válnának. A későbbi hagyomány aztán általánosította ezt a képet, így hát most Jézus mindig tanítványaitól körülfogva jelenik meg.²⁰

A „tizenkettő“ Jézus úgy választja ki, mint egy hozzá közel álló csoportot, és később az „apostol“ elnevezést is a tizenkettes csoporthoz tartozók kapják. Pál számára a tizenkettő már kialakult fogalom (1Kor 15, 5). E csoport kialakulását Mk 3, 13—19 mondja el, habár a tudósítás nem több mint az apostolok névjegyzéke, amit mesterséges úton öntöttek elbeszélő formába. Ez a kör nem fejt ki semmilyen sajátos tevékenységet. Természetesen rendelkezünk a tanítványok „kiküldésének“ elbeszélésével is (Mk 6, 6—13); de nem találunk konkrét feladatokat vagy éppen ered-

ményeket. A tizenkettő itt csupán a statisztika szerepét tölti be, vagy olyan mint a szerep nélküli színész, aki átvonul a színpadon. Ezért kétséges, hogy ez a csoport létezett-e már Jézus életében, mint bizalmas tanítványi kör, s nem csak később alakult meg, amikor a feltámadással kapcsolatos élményük közel hozta őket egymáshoz. (1Kor 15, 5). Különösen tisztázatlan a szélesebb értelemben vett tanítványi körhöz való viszonyuk (Mk 3, 14; 4, 10—12).²¹

A tizenkettős csoport húsvét előtti léte mellett bizonyítékként fel szokták hozni azt a tényt, hogy Judás, az áruló személye, aki ennek a csoportnak volt tagja, nem lehet kitalált figura. Továbbá azt állítják, hogy a tanítványi kör létrehozása megfelel Jézus eszkatológiai szemléletének; Izrael tizenkét törzse eszkatologikus népének előzetes szemléltetését jelképezik (Mt 19, 28; Lk 22, 30 — a mondás eredetisége kétséges). Innen a következtetés: Isten népének ez a tisztán eszkatologikus fogalma ellent mond a korai keresztény közösség által képviselt „egyház” eszméjének, s ezért magára Jézusra kell visszavezetni azt.²² Azonban a fenti helyeken a tizenkettő nem jelenti Isten népének az alapsejtjét, amelyet a földön kell majd megvalósítani, hanem mennyei „bírók”-nak vannak kinevezve a jövőre való tekintettel.

Jézus maga nem fektetett le szabályokkal körülhatárolt életformát tanítványai részére, ami megkülönböztetné őket a többi embertől. Általában minden embert hív ismételten, hogy legyenek tanítványai (Mk 10, 17—21; Lk 9, 57—62) és feltétel nélkül hűséget s odaadást kíván. Jézus nem állította a tanítványságot külső értelemben az üdv általános feltételül, azaz ő nem alapított egyházat vagy hasonló szervezetet. A hagyományban nem találunk titkos közösségi étkezésekről szóló tudósításokat. Egyetlen kivétel az utolsó vacsora, de ez a szabályt erősíti.

Ami Jézus és tanítványai közti kapcsolatban sajátos, azt az ő önértelmezése igazolja: nem készítette fel őket, mint a rabbik tették, abban az értelemben, hogy később mint tanítók átvegyék mesterük helyét.

7. *Jézus önértelmezése* (krisztológiai címek). Jézus öntudata kérdését rendszerint úgy fogalmazzák meg mint az ő „messiási tudatát”. Ezt azonban sokkal átfogóbban kell értelmeznünk, és nem leszükítenünk kizárólag arra kérdésre, hogy vajon Jézus magára alkalmazta-e a zsidó messiási címeket. Ugyanakkor a szinoptikus hagyományban a címek használata a kutatástól való eltávolodást is jelenti. Valóban az elemzésnek le kell hatolnia az irodalom rétegeibe, de a legrégebbi rétegben többé már nem lehet megállapítani egy időrendi sorrendet, és ezért többé nem áll módunkban megismerni a dolgok fokozatos kifejlődését.

a) *Krisztus (Messiás)*. Ez a cím nagyon ritkán fordul elő, a Q-forrásból teljesen hiányzik. A legtöbb helyen könnyen felismerhetjük mint szerkesztői formációt (Mt 16, 20; Mk 8, 30). Mk 9, 41; 13, 21; 15, 32 szintén másodlagos jellegű helyek. Mindössze három hely marad, amelyek eredetisége kérdés tárgyát képezheti.

Az első Péter vallástételének a jelene (Mk 8, 27—30 par.). A bibliakutatás régebbi szakaszában úgy tekintették ezt, mint Jézus nyilvános működésének fordulópontját: a tanítványok vallástétele Péteren keresztül Jézusban azt az elhatározást támasztja, hogy felmegy Jeruzsálembe. Azonban a jelenet az evangélium egészében Márk szerkesztési szemléletének és munkájának köszönheti helyét. Így nem vonhatunk le belőle

történeti következtetéseket. Nem tartalmaz történeti anyagot sem, inkább az egyház húsvét utáni hitének festői elbeszélését.²³

A második: Mk 12, 35—37-ben találjuk a Messiás Dávidhoz való viszonyának kérdését. Ezt a homályos részt gyakran úgy magyarázták, hogy tagadja Jézus Dávidtól való származását, de fenntartja az ő messiás voltát. Azonban sokkal inkább a keresztény közösség vitáinak eredményeivel foglalkozik, amint az ApCsel-ben is megfigyelhető, amely Dávid fia hittétele körül folyt. Azt kellett tisztázni katekétikai kérdések formájában, hogy a messiás, bár Dávid leszármazottja, de most — éppen felmagasztosulásánál fogva — nagyobb mint Dávid, vagyis Dávid ura. Ez a krisztológiája a Pál által idézett formulának is (Róm 1, 3—4).

Végül a cím előjön a passió-történetben Jézus kihallgatásakor a Szanhedrin előtt (Mk 14, 61). Az elbeszélés nem hiteles. Az egyház alkotta meg és jól felismerhető a szempont, amelyen keresztül az egyház nézi az egész passiót.²⁴ Sajátosan krisztológiai szempont ez. Természetesen az a tény, hogy Jézus Jeruzsálembé ment, bizonyítani látszik, hogy ő messiási igénnyel lépett fel. Ténylegesen azonban csak annyit bizonyít, hogy hívni akarta népét, mint egészet a vezetőkkel együtt, az elkerülhetetlen megtérésre.²⁵

b) *Emberfia*. Az ezzel a címmel foglalkozó anyag még több nehézséget támaszt. A fogalom megtalálható a Márk evangéliumban és a Q-forrásban is (ugyanakkor jelen van a Máté és Lukács saját anyagában is, de itt nem lehet meghatározni, hogy vajon a Q-forrásból vették-e át, vagy pedig maguk az evangélisták vezették be; sok helyen ez utóbbi a helyzet). Az evangéliumokon kívül a cím egyáltalán nem fordul elő. Az evangéliumokon belül pedig csak Jézus mondásaiban található. Ez erős bizonyítéknak tűnik a hitelesség mellett, különösen mivel a kortárs judaizmusban használata csak szűk körre korlátozódott, és nem mutatja a címek erőteljes fejlődését a szinoptikusok használatában. Ezért a kutatás általában arra a feltevésre jutott, hogy Jézus felvette ezt a címet mint megjelölését annak, ami ő volt és újra alkotta azt.

Az Emberfia-mondások három csoportra oszthatók, amelyek eredetileg egymás mellett álltak, anélkül, hogy bármilyen kapcsolat is lett volna közöttük. Először a szerkesztés szakaszában dolgozták egybe, de minden átfogó elképzelés és cél nélkül.

(1) Az Emberfia jelenlegi ténykedésével kapcsolatos mondások, ti. az a tény, hogy jönnie kell (Mk 2, 10, 28; Q: Mt 8, 20; Lk 9, 58).

(2) Az Eljövendő szenvedésével foglalkozó mondások (a Q-ból hiányoznak; Mk 8, 31; 9, 31; 10, 33).

(3) A menny felhői közül való eljövételét érintő mondások (Mk 8, 38; 13, 26; 14, 62; Q: Mt 24, 27; Lk 7, 24).

A második csoportot úgy kell tekintenünk, mint az eseményeket visszavetítő mondásokat (vaticinia ex eventu). Hitelességüket nem lehet azon az alapon védelmezni, hogy Jézusnak előre kellett látnia eljövendő élet-halál küzdelmét. Ezek a mondások nem foglalkoznak a helyzet mélyreható elemzésével, hanem a szenvedéseket isteni szükségességgnek tekintik. Ez azt jelenti, hogy a mondáscsoport a passió jelentését húsvét utánról értelmezi.

Az első csoportot gyakran úgy magyarázták, hogy nyelvi félreértésből származik. Eredetileg arám nyelvi formájukban nem volt semmi köztük az Emberfia fogalomhoz, hanem általában embert értettek e kifeje-

zésen (Mk 2, 28; Mt 8, 20). E magyarázattal azt állítják szembe, hogy az Emberfia kezdettől fogva itt is címként szerepel és így a gyülekezeti teológia terméke, mert ezek a mondások úgy néznek vissza Jézus munkásságára, mint amely egyedülálló volt.

A harmadik csoport, az Eljövendővel kapcsolatos mondásai, nyilvánvalóan Dán. 7, 13-ból fejlődtek ki, s úgy képzelhetők, mint a keresztény szövegmagyarázat példái Dániel 7. fejezetéről, amelyet aztán Jézus személyére alkalmaztak. A valóságban Jézus felemeltetése itt már feltételezett.²⁶

E mondáscsoportnak egy másik értelmezése is lehetséges, nevezetesen, hogy Jézus mindig arról beszélt, aki jönni fog, de az más személy mint ő maga. Ebből a szempontból a mondások eredetiek, de Jézus itt mást vár mint az Emberfiát, mert az egyház azonosította először Jézussal az Emberfiát.²⁷ Ennek a nézetnek azonban ellentmond a Dániel szöveg alkalmazásának elsődlegesen keresztény jellege. Döntő tehát az a tény, hogy a hagyomány legősibb rétegében az Istenországával kapcsolatos várakozások sehol sem kötődnek az Emberfia fogalomhoz. Dánielnél pedig mindkét fogalom együtt jelenik meg.

Ha most az egész Emberfia fogalom-komplexumot úgy tekintjük mint az ősegyház teológiájának kifejezését, még mindig meg kell magyaráznunk azt, hogy ez a cím miért csak Jézus szájából hangzik el. De ez is lehetséges. Az a negatív jellegű megállapítás, hogy ezt a címet sohasem Jézus megszólításakor használják, megfelel az őskeresztény formulára vonatkozó negatív felfedezésnek. A „Krisztus“ és „Isten fia“ címektől eltérően az „Emberfia“ nem hitvallási jellegű cím. Jézust nem nevezték Emberfiának, hanem csak várták mint ilyet.

A mondáscsoportok egymáshoz való kapcsolása az ősegyház hitének három vetületét tükrözi, amelyek máshol is kifejezést nyernek: (1) az egyház visszatekint Jézus földi tevékenységére és életére; (2) prédikálásában felismeri az ő feltámadásában való hitét (amelyhez a passió értelmezése kapcsolódik); (3) és előre tekint a paruziára. Viszonylag későn történt, hogy az egyház tudatosan kiformalta ezt a szintézist. A szinoptikus hagyomány története bepillantást enged e folyamat egyes szakaszaiba.²⁸

c) *Isten szolgája*. Ami ezt a címet illeti éppen csak megjegyezzük, hogy teljesen hiányzik a hagyomány legkorábbi rétegéből. Amikor aztán előjön a legkésőbbi években, Jézust nem úgy jellemzi mint szenvedőt, hanem mint „Meváltót“ (Mt 12, 18—21). Különösen meglepő, hogy a szinoptikus hagyomány későbbi rétege csak véletlenül vagy éppen szük-szavúan foglalkozik Ézsaiás 53. fejezetével, és akkor sem az Isten szolgája (Ebed Jahve) címmel. Mt 8, 17-ben Ézs 53, 4-et „Ő vette el a mi erőtlenségünket“ úgy idézi, hogy nem utal az Isten szolgájára vagy a passióra. Ezért az a feltevés, hogy Jézus magát Isten szolgájának tartotta a deuteroézsaiási szöveg értelmében, egyáltalán nem bizonyítható a forrásokból.²⁹

d) *Isten fia*. Ez a cím nem tartozik a messiás zsidó közhasználatú megnevezéseihez. A szinoptikusokban található helyek azt a gyanút keltenek, hogy itt is az egyház formulázásával állunk szemben. Ez áll fenn a démonok kiáltása (Mk 3, 11), a gonosz szőlőmunkások példázata (Mk 12, 6), Jézus pere (Mk 14, 61) és az epifániák (keresztelés, kísértés, átváltozás) esetében is.³⁰ Az epifánia-történetekben az Isten fia fogalom az

„örökbe fogadás“-on keresztül van értelmezve: Jézus a mennyei nyilatkozat által válik fiúvá; a preegzisztencia fogalma itt ismeretlen. A Mt 11, 25—27; Lk 10, 21—22-ben található mondás a „kinyilatkoztatóról“ egészen egyedi eset. Itt a fiúság valóban a preegzisztencia jelentésében értelmezendő, természetesen hellenisztikus módon, mint az Atya és a Fiú közti kölcsönös „ismeret“-viszony.

e) *A messiási titok.* Márk evangéliuma szerint Jézus nem nevezte magát nyilvánosan Messiásnak vagy Isten fiának. Először akkor történt ez, amikor elfogták és a zsidó nagytanács előtt kihallgatták. A kérdés így hangzott: „Te vagy-e a Messiás, az áldott Isten fia?“ Jézus válasza: „Én vagyok“ (Mk 14, 61—62). Nyilvános működése alatt megtiltotta az általa meggyógyított betegnek, hogy megemlítsen ezt (Mk 7, 36), megparancsolta a démonoknak, hogy ne nyilatkoztassák ki (Mk 3, 11—12). És mindenekfelett Péter vallástétele és az átváltozás után a tanítványait hallgatásra kérte — a feltámadásig.

Ez a titoktartás aligha lehet történeti tény. A tudósítás módja alapján nem lehet annak felfogni s ugyanakkor tele van ellentmondásokkal. A titoktartásra való utalás egy csodával kapcsolatban gyakran éles ellentétben áll a történet háttérével. Ugyanígy a titoktartás motívuma hiányzik a hagyomány legkorábbi darabjaiból s csak a szerkesztői keretelbeszélésekben található. Tehát egy olyan elmélettel állunk szemben, amely később keletkezett. Amint korábban láttuk, Wrede ezt történeti-pragmatikus módon akarta magyarázni: az egyház alkotta meg azért, hogy felszámolja az ellentmondást a hagyomány messiásmentes jellege és a saját messiás hite között. A magyarázat azonban valószínűtlen, mert a titoktartás elmélete először akkor jelentkezett, amikor többé már nem lehetett a hagyomány messiásmentes jellegének tudatosságáról beszélni. Sokkal inkább a kinyilatkoztatás tanának pozitív bemutatását szolgálta — ellentétes értelemben.³¹ Figyelemre méltó, hogy Márk (aki valószínűleg maga alkotta meg ez elméletet), amikor alkalmazta, komolyan meg kellett küzdenie azokkal a helyekkel, ahol a hagyomány erőteljesebben messiási jellegű volt, pl. az átváltozással kapcsolatos szöveggel (Mk 9, 9).

f) *Következtetések.* Az elmondottak azt mutatják, hogy Jézus öntudata nem érthető meg a krisztológiai címek kifejezéseiben. Ezeket a címeket az egyház hite adományozta neki. Továbbmenően módszertanilag félre kell tennünk azokat a szavakat is, amelyekben Jézus az ő küldetéséről beszél („azért jöttem...“ Mk 2, 17b), mert akkor alakították ki ezeket, amikor visszatekintettek Jézus befejezett működésére.

Éppen ezért működése képét mint egészket kell vizsgálat tárgyává tennünk, úgy amint szembesülünk vele a hagyomány legkorábbi rétegeiben. Úgy látjuk Jézust, mint tanítót és gyógyítót, s működésének e két vetületét egységben fogjuk fel. Mert prédikálásában úgy utal tetteire, mint az eljövendő jeleire (Mk 13, 28—29) és a parancsolatok magyarázatában magát mint értelmező tekintélyt állítja be: „Én pedig azt mondom néktek...“. Cselekedeteiben és tanításában az elámult népet Istenhez irányítja önmagán keresztül. Személyében felfedezhetjük a próféta vonásait, de a tanítóét is. Felfedi a jövőt, amikor hirdeti Istenországa eljövételét. Zsidó vitatkozó stílusban érvel a Törvény mellett s így is szólítják meg „Rabbi“ (tanító) (Mk 9, 5), és ő is tanítványokat gyűjt maga köré.

A próféta és a tanító fogalmai azonban csak részben és nem pontosan fejezik ki személyiségének lényegét. Jézus úgy látja magát, mint aki a végső felhívást prédikálja. Helye egyedülálló, mert utána senki más nem jön — csupán Isten maga.³² Így közelít hallgatóságához és jelenti meg, ami következik. Mindezt azonban nem a jövő képe felvázolása által teszi, hanem oly módon, hogy a jövő hatását a jelen körülményei között érvényesíti a betegek gyógyításán és a szegények megáldásán keresztül. Isten akaratát tanítja, de úgy, hogy egyben megnyitja a megvalósítás útját és érthetővé teszi a törvény és szabadság egységét, mindenekelőtt magatartásában és életpéldájában.

8. A *passió*. A passió-történet a szinoptikus hagyománynak az a része, amelyik először nyert állandó formát, de teljesen és egészében a húsvéti hit szempontját hordozza magán. Ez adja a kulcsot Jézus halála értelmezéséhez. Az elbeszélést krisztológiai motívumok szövik át, különösen a jeruzsálemi bevonulás, az utolsó vacsora és a szanhedrin előtti kihallgatás illetve per történetét. Az első epifániai motívumokkal kialakított legenda. Az úrvacsora szereztesének története mai formájában kultusz-legendának tekinthető,³³ a keresztény szentség ünneplésének szent elbeszélése. Első pillantásra a per elbeszélése a történetiség benyomását kelti, de ha alaposan megvizsgáljuk kiderül, hogy az ősegyház nem rendelkezett szemtanú által készített jelentéssel a perről. Az egyház úgy formálta az események menetét, ahogyan jónak látta azt. Egészen természetes volt, hogy amikor visszatekintettek az események egész anyagára, az a feltevés alakult ki, hogy az eljárás legfőbb mozzanata Jézus messiás voltának a kérdése volt. Így tehát ez képezi a tárgyalás központját. A per tetőpontján erőteljes vonásokkal mutatják be — a keresztény olvasónak —, hogy Jézus népe legfőbb vezetői előtt először ismeri el, kifejezetten, hogy ő a messiás s ezzel saját sorsáról, azaz haláláról is határoz. Az elbeszélés ugyanakkor szemléltetni akarja Izrael hitetlenségét is.

Az Írásból vett bizonyítékok még inkább meghatározzák az elbeszélés kialakulását, mint az evangélium többi helyein.³⁴ Egész motívumokat, ill. egész jeleneteket (pl. Jézus Heródes előtt, Lk 23, 6—16) formáltak ki az Ótestamentum szövegeiből. Ez a forrása annak a mondásnak is, amelyet a haldokló Jézus szájából hallunk: „Én Istenem, én Istenem! miért hagyál el engemet?” (Zsolt 22, 2=Mk 15, 34). Az az ellenvetés, hogy ezt a mondást nem adták volna Jézus szájába, ha ő ténylegesen nem mondta, elesik az elbeszélés jellegének megállapításakor. E mondás megértéséhez rá kell mutatnunk arra, hogy Jézus halála beteljesülést jelentett s ezért győzedelmeskedett a kereszt botránja felett. Tehát a mondást nem lélektanilag kell értékelnünk, hogy ezáltal rekonstruálhassuk Jézus érzelmeit halála pillanatában.

A passió-történetben a krisztológiai motívumok ellenére fel lehet ismerni az eredeti történeti elemet is. Több helyen még mindig egy szemtanú elbeszélésének a nyomaival találkozunk. (Mk 14, 51; 15, 21). Amint arról már szóltunk, Jézus jeruzsálemi tartózkodásának időtartamát nem lehet megállapítani. Márk szerint minden egy hét alatt történt, viszont ez a beállítás a szerkesztés számlájára írható. Egy dolog bizonyos, Jézus Jeruzsálembe ment azért, hogy a vallásos élet központjában, a templom és a legfőbb hatalom színhelyén végső döntésre hívja fel népét és vezetőit. Természetes, hogy megjelenését a vezetők úgy minősítették, mint a

nemzet és a vallás alapjai elleni támadást. Ezért, amint a tudósításban áll, egyik tanítványa, Judás Iskariotes segítségével elfogták és átadták a római procurátornak, Pontius Pilatusnak, aki éppen a városban tartózkodott abban az időben. Megállapítást nyert, hogy Jézust a rómaiak végezték ki (és nem a zsidók), mivel a keresztre feszítés a halálbüntetés, római formája volt. Az időpontot illetően már előbb ismertettük a kutatás megállapításait.

Az egyik legtöbbet vitatott történeti kérdés, hogy vajon a zsidó nagytanács, a szanhedrin, rendelkezett-e egy büntető bíróság hatáskörével, és ha igen, milyen mértékben.³⁵ E gondolatkörben három irányban kérdezhetünk: (1) volt-e joga halálbüntetést kimondani, (2) ha kimondhatott halálos ítéletet, azt jóvá kellett hagyatnia a római procuratorral, (3) a szanhedrinnek kötelessége volt általános gyakorlatként átadni az igazságszolgáltatást valamennyi fontos eljárás esetében a procuratornak? Ez utóbbi esetben Jézus zsidó bíróság általi kihallgatásának nem perdöntő, hanem csak ténymegállapító jellege lett volna. Ha második lehetőség volt az eset, a zsidó bíróság és nem Pilátus mondta ki az ítéletet, akkor a procuratornak csak a kivégzésre kellett volna parancsot adnia. Ha pedig az első eset az igaz, úgy a kérdés az, hogy a szanhedrin egyáltalán miért fordult a rómaiakhoz. A szanhedrin illetékességével kapcsolatban olyan vélemény is volt, hogy a zsidó nagytanács rendelkezett az ún. *ius gladii*-vel³⁶, s ebből arra következtetett, hogy Jézus kihallgatása a szanhedrin előtt nem történeti tudósítás.

A kutatás most arra irányul, hogy bebizonyítsa, Pilátus mondta ki a halálos ítéletet és nem egyszerűen csak a végrehajtási parancsot. Az egymással párhuzamos törvénykezési eljárás tényében levő következtelenséget azzal próbálják feloldani, hogy a tudósítás irodalmi jellege tudatosságát hangsúlyozzák. Valóban olyan elbeszéléssel állunk szemben, amely az események után keletkezett a keresztény felfogás alapján. Kétségtelenül krisztológiai beállítás uralja a tudósítást, s ezért joggal feltételezhetjük, hogy aligha tulajdonítottak különösebb jelentőséget vagy mutattak érdeklődést a jogi részletek és a törvénykezés valószínűsége iránt. A szinoptikus tudósítás szempontja tehát az, hogy mind a szanhedrin, mind Pilátus elítélte Jézust.

A bibliakutatás eredményei összegezésének célja, hogy történetileg hitelesnek tekinthető keretet biztosítson hitfelfogásunk Jézus-képe számára. Természetesen Jézus személye és tanítása elsősorban a hit tárgya és nem a tudásé. De mert a hit feladata megvilágítani az életutat és célt adni a hívő embernek, így maga a hit is csak a tudás bizonyosságának fényénél válhat azzá, ami hivatása. Ezért az eredmények arra indítanak, hogy próbáljunk behatolni Jézus kora politikai, társadalmi művelődési és eszmei világába, és megismerni azokat a kategóriákat, amelyekben azok az emberek gondolkodtak. Csak így juthatunk el a történeti Jézus élete és tanítása jobb megértéséhez.

JEGYZETEK

¹ The Life of Jesus Critically Examined, 1835, Angol ford. 1846.

² A kifejezés Harnack híres előadássorozatára utal, amelyet ezen a címen tartott az 1899–1900 tanévben. Angol ford.: What is Christianity? 1901.

³ Képviselői közül a legjelentősebbek Johannes Weiss és Albert Schweitzer. J. Weiss: Jesus' Proclamation of the Kingdom of God, 1892. Angol ford. 1971.

A. Schweitzer: *The Mystery of the Kingdom of God: The Secret of Jesus' Messiahship and Passion*, 1901. Angol ford. 1950.

⁴ *The Messianic Secret*, 1901, Angol ford. 1971.

⁵ Kiemelkedő képviselői: Karl Ludwig Schmidt, Martin Dibelius és Rudolf Bultmann. K. L. Schmidt: *Der Rahmen der Geschichte Jesu*, 1919. M. Dibelius: *From Tradition to Gospel*, 1919. Angol ford. 1935. R. Bultmann: *The History of the Synoptic Tradition*, 1921, Angol ford. 1963.

⁶ K. L. Schmidt: *Jesus Christ, megjelent a Twentieth Century Theology in the Making* c. kötetben; M. Dibelius: *Jesus*, 1926; R. Bultmann: *Jesus*, 1939.

⁷ *The Kingdom of God and the Son of Man: A Study in the History of Religion*, 1934. Angol ford. 1938.

⁸ Dodd, C. H.: *Parables of the Kingdom*, 1935. *The Founder of Christianity*, 1970. W. Manson: *Jesus the Messiah*, 1946. T. W. Manson: *The Servant—Messiah: A Study of the Public Ministry of Jesus*, 1953.

⁹ Alt, Albrecht: *Where Jesus Worked: Towns and Villages of Galilee*, 1949. Angol ford. 1961.

¹⁰ Burrows, M.: *A Holt-tengeri tekercesek*, 1961.

¹¹ Stendhal, K.: *The Scrolls and the New Testament*, 1967.

¹² Marxsen, W.: *Mark the Evangelist*, 1956. Angol ford. 1969.

¹³ Conzelmann, H.: *Jesus*. Angol ford. 1973.

¹⁴ Schweitzer, E.: *The Lord's Supper According to the New Testament*. Angol ford. 1967.

¹⁵ Jeremias, J.: *The Eucharistic Words of Jesus*, 1935. Angol ford. 1966.

¹⁶ Marxsen, W.: i.m.

¹⁷ Conzelmann, H.: *The Theology of St. Luke*. 1954. Angol ford. 1960.

¹⁸ Jeremias, J.: *Jesus' Promise to the Nations*, *Studies in Biblical Theology* 24. 1958.

¹⁹ Scobie, C. H.: *John the Baptist*, 1965.

²⁰ Bultmann, R.: *History of the Synoptic Tradition*, Angol ford. 1963.

²¹ Bultmann, R.: i.m.

²² Kümmel, W. G.: *Promise and Fulfillment*, *Studies in Biblical Theology* 23. 1957.

²³ Perrin, N.: *Rediscovering the Teaching of Jesus*, 1967.

²⁴ Bultmann, R.: i.m.

²⁵ Conzelmann, H.: *Jesus*, 1973.

²⁶ Tódt, H. E.: *The Son of Man in the Synoptic Tradition*, Angol ford. 1965.

²⁷ Bultmann, R.: *Theology of the New Testament*. 2. kötet. Angol ford. 1955.

²⁸ Conzelmann, H.: i.m.

²⁹ Conzelmann, H.: *An Outline of the Theology of the New Testament*. 1967. Angol ford. 1969.

³⁰ Kümmel, W. G.: i.m.

³¹ Conzelmann, H.: *Jesus*.

³² Conzelmann, H.: i.m.

³³ Schweitzer, E.: i.m.

³⁴ Dibelius, M.: *From Tradition to Gospel*, 1919. Angol ford. 1935.

³⁵ Blinzer, J.: *The Trial of Jesus*, 1951. Angol ford. 1959.

³⁶ Blinzer, J.: i.m.

GELLÉRD IMRE

KÖRMÖCZI JÁNOS, A FELVILÁGOSODÁS PRÉDIKÁTORA

Kissáronon született 1762-ben. Apja, Körmöczi József kissároni tanító, később adámosi lelkész. Iskolája egyike volt az ország legkitünőbb falusi iskoláinak, melyben a gimnázium alsó tagozatának tantárgyait is

tanította. Olyan híre volt az iskolának, hogy vezető unitárius családok — Suki, Simén, P. Horváth, Pálfi, Gálfalvi, Vargyasi Dániel ide küldötték gyermekeiket.

Körmöczi János 16 éves koráig szintén a kissárosi iskolában tanult, majd a kolozsvári unitárius főiskolán folytatta tanulmányait. 1794 elején a Konzisztórium akadémitának jelölte. Bécsben, Jénában és Göttingában 3 évig tanult s félétét Pozsonyban is töltött. Hazatérése után a főiskola tanárává választották; állásába 1798. febr. 2-án iktatták be, s tanítani kezdte a matematikát és fizikát. Az egyház közbizalma 1802-ben a főiskola igazgatói állásába emelte. Igazgatói működése 1802-től 1812-ig tartott, mikor a ravai zsinat, Lázár István halála után, egyhangúlag püspöknek választotta. 1836. dec. 13-án halt meg; a kolozsvári templom alatti sírboltba temették.¹

Szószerki munkái: 1. Az Istenség két leányinak: a vallásnak és a józan okosságának kölcsönös viaskodásai és győzedelmei. 1800. 2. Beszéd a kissárosi templomban 1799-ben.² 3. Nem minden asszonyok emberek. Egy halotti beszéd Agh Klára néhai orvosdoktor, Barra Ferenc özvegye felett. 1800. 4. A vallásról és a józan okosságról. 1800. 5. Az emberség iskolája. Egy halotti beszéd, melyet néhai tek. pákei Pákei József úrnak, az erdélyi unitaria ekklezsia nagyérdemű Gen. notáriusának... érdemlett utolsó tisztség megadására írt és elmondott 1802-ik esztendőben. 1802. 6. A hív előjáró munkásságának mezeje s a közjó előmozdításában tett fáradozásának jutalma egy szomorú elmélkedésben, melyet P. Horváth Ferenc örök emlékezetére írásban hagyott. 1805. 7. Az emberi életnek tisztességes vénsége a bölcsességben és makula nélkül való életben lerajzolva egy halotti tanításban, melyet mélt. Kénosi Sándor Mózes úrnak utolsó érdemlett tiszteletére írt 1809-ik esztendőben.³ 8. Elmélkedése, 1810.

Művei közül első helyen említjük meg az 1798. február 2-án mondott tanári székfoglaló beszédét. A beszéd tiszta logikával Rousseau és Kant pedagógiai szellemében fejtegeti a nevelés fogalmát, célját, módszerét. Szól a növendékekről és a nevelésben elkövetett hibákról, amelyekért nemcsak a tanárokat és a szülőket, hanem a főhatóságot is hibáztatja. Az értekezés tele van haladó szellemű pedagógiai gondolatokkal, amelyekhez hasonlót az ifjúság csak évekkel azelőtt hallott Pákei Józseftől.⁴

A 17 beszédet felölelő, saját írásában fennmaradt kötete hosszú, egyes tartalmú beszédeket őrzött meg, amelyek mindenike kora történelmének és szellemi fejlődésének egy-egy lépcsőjét tükrözi. Mindjárt az első prédikációban Jeremiás 5, 15—17 alapján ezeket mondja: „A mi fejedelmünk a békesség fejedelme, a mi törvényünk a békesség törvénye, tudományunk a békesség evangéliuma. Hol hát ma a mi békességünk? — A békesség a társadalmi igazság gyümölcse. Csak ott van békesség, ahol igazság uralkodik.“ Minden reánk szakadó gazdasági, társadalmi és szellemi nyomor abból származik, hogy egyes emberek jogtalanul jogokat formálnak maguknak a mások feletti uralkodásra. Senecával együtt vallja, hogy minden ellenségeskedés végső oka a „meum és a tuum.“ Bármi lehet a tulajdonunk, csak az ember nem. Az ember nem lehet ember tulajdona. Egyedül Istennek van joga bírni az embert. Ennek posztulátuma az, hogy az ember birtoklásáért ne földi hatalmak harcoljanak, hanem Isten és a bűn. Egyetlen háború jogosult: a bennünk levő Isten

„meum est“-je és a gyarlóság“ „non est tuum“-ja között szakadatlanul zajló erkölcsi harc. Erre a harcra összpontosítsuk minden erőnket.

A sok baj és nyomorúság láttán természetes a kérdés: hogyan egyeztethető össze Isten jóságával a szenvedés? A feleletet Körmöczi már megadta, itt csak sumázza: Isten jó, ámde igazságos is. A szenvedés javarészt az igazságszolgáltatás következménye. Nincs tehát más megoldás, mint a bűnről lemondani. A beszéd deduktív szerkezeténél és dialektikus elrendezésénél fogva a felvilágosodás gondolkozásmódját tükrözi. Célját az értelmi meggyőzés útján igyekszik elérni, de itt-ott kicsillan belőle a század expresszionizmusa is.

Körmöczi humanizmusa további beszédeiből is kiviláglik. Érzi, hogy az Isten — ember viszonyban az immanens tényezőknek is szerepük van. „Tőlünk is függ a sorsunk . . . , mivel Isten a szabadakarathoz lelkét adta nekünk“. Nem elég nem cselekedni a rosszat, hanem meg kell tenni a jót. A valláserkölcst területéről ki kell zárni minden negatív, semleges vagy passzív álláspontot, mert a vallás és az erkölcs természeténél fogva pozitív cselekvő és nem semleges. A jóban nemcsak megmaradni, de növekedni és fejlődni is kell. Erkölcsi életünk szubjektív funkciója a *lelkiismeret*, melyet fejlesztenünk kell, hogy „mindennap nagyobb szentségre tegyünk szert“.

Az evangéliumi csodák felett nem tépelődik, egyszerűen jelképeknek tartja és ún. belső csodákat lát bennük. Pl. az egyik karácsonyi beszédeben az egész karácsonyi eseményt átviszi a lelki életre és lelki történésként mutatja be.

Szenvedélyesen követeli, hogy a felismert igazságnak a keresztény ember gyakorlati életében is meg kell nyilatkoznia. A hibás viselkedések közül legélesebben az alaptalan arisztokratikus magatartást ostorozza. A nemesség — úgymond — lelki értelemben veendő. Az emberek között kizárólag csak a lelki értékek tekintetében lehetnek jogos különbségek.

Fő művének a sárosi zsinaton 1799-ben mondott beszédét tekinthetjük. Címe: *„Az Istenség két leányinak: a vallásnak és a józan okosság-
nak kölcsönös viaskodásai és győzedelmei“*.⁵ Nem annyira prédikáció, mint inkább értekezés, mely a felvilágosodás kora humanizmusának keresztmetszetét adja, és drámai figyelmeztetéseket von le.

„Vallás, józan okosság! Ti az egeknek két legkedvesebb szülöttjei, magától az istenségtől származtok . . . Meddig lesztek még egymásnak üldözői, meddig tart még ez a szürkület, melyben egymást meg nem ismeritek, hogy atyafiságosan kezét fogva, egyesült erővel az embert a boldogság templomába vezetnétek . . . A vallás és a józan okosság ugyanazon embernek két szeme, amelyekkel a halandó a boldogság mezejét megpillanthatja . . . Sajnos, e két égi erő csatát vív“, mégpedig a teológia, a filozófia, a nyelvészet és a pozitív tudományok terén. „Nem célom, hogy a mai időszakasz lelkének a religiosa és Philozofica gondolatokra nézve egy valóságos barométert fessek — nem engemet, hanem herculesi vállakat illet ez a teher; ennyit mindazonáltal a dolog valóságáról én is szólhatok: a theologusok a vallásnak, a philozofusok a józan okosságnak jussait oltalmazzák, vagyon is mind a két résznek igaza, mégis mindakettő hibázik is . . . A theologusok a gondolkodó tehetséget századokkal ezelőtt békóba vetették s csaknem minden jussaitól megfosztván, erőszakosan elállatták. A philozofusok ellenben a józan okosságnak a gyalázatos fogságból való kiszabadítását sürgetik . . . Jöllehet századokkal még

előtt estenek az említett két felek között apróbb ütközetek. de a máj időszak az, melyben egy decretoria csatához legnagyobb a készüllet. Melyik győz és mit nyer mind a két esetben az emberiség, ezt meg nem határozom, mert igen jól mondta Leibnitz: „a jelenvaló idő terhes a következővel, de ki tudja mi van elrejtve méhében?“ Körmőczi aggódik a harc kimenetelért, azonban belátja, hogy ez a harc természetes feltevéle a haladásnak. Mélyebb okai az emberi természetben keresendők, mely ősalatánál fogva egységbe igyekszik hangolni mindent, ami ellentétes, kizárólagos. Az elme csak úgy tud valamit megérteni és elsajátítani, ha azt előbb saját ellentétével szembeállította és ennek nyomán az azzal való viszonyát rendezte, harmonizálta. A kereszténység nemcsak ma, hanem a történelem rendjén mindig szembenállt valamivel. Ezt a permanens szembenállást sokan tragikusnak fogták fel, pedig közelről sem az, mert:

- természetünkbe Isten beleoltotta az ellentétek harcát;
- az ellentétek „kiigazítása“ során gazdagodik és tisztul az eszme;
- a jó és rossz közötti ellentét kritikai és bűnbánó befelenezésre készlet.

A kereszténységnek a felvilágosodás racionalizmusával való szembenállása, konfliktusa miatt nem szabad tehát kétségbeesni. „Be kell ugyan látnunk, hogy sokat veszít, de ennek ellenében sokat is nyer, megnyeri a világ népeit, melyek az ész faltörő kosával veszedelmesen döngetik a természetfeletti kijelentés kapuit.“

„Lássuk most — folytatja a beszédet — mi a keresztény vallásnak és mi az egész emberiségnek fátuma ezen tüzes viadalmak közepette? A keresztény vallás szituációja ma igen kritikus... épülete nemcsak végső romlással fenyegettetik, hanem milliókból álló nemzetek között már szinte meg is esett. Látjátok-e, keresztény hallgatóim, ha a vallás a virágzó filozófiákkal nemcsak harmonizál, hanem azokkal össze is olvasztatik, azoknak köntösébe belé is öltözik, minden jussait elfoglalja s a maga tulajdonává teszi. Ellenben ha a gondolkodó tehetséget megkötözi, a józan okosságot erőszakosan elaltatja, vagy igen keskeny határok közé szorítván maga szolgálójává, rabjává teszi és rajta uralkodik, mi szokott belőle következni? — Az, hogy valahol csak a maga jussait érezni kezdi, valahol spekulációs szemekkel átalpillantja a hátárt, melyet neki a rajta uralkodó vallás cirkalmazott, valahol csak megsajdíthatja, hogy a theologia mezején praejudicium, babonáság uralkodik“... s ekkor jogainak kiharcolása közben brutálissá válik s a vallást megsemmisíteni igyekszik. A vallás és a józan okosság harca mindkét fél részére bizonyos hasznokkal is járhat. Így pl. „a vallás a maga jussainak határai közé visszavonul, elismeri azt, hogy előítélet, babonáság és maradiság terjesztője. A józan okosság meg rájön arra, hogy az ember nemcsak eszből, hanem szívből is áll. S ekkor jön létre a kiegyezés, mely a jövő boldogságának záloga.“ Egyetlen megoldás lehetséges tehát: a békés egymás mellett élés princípiuma. A felek ismerjék el egymás létjogát, hiszen végeredményben mindaketten a népet szolgálják, ha különböző eszközökkel is. „A cél az emberiség formálása... de ha ezek egymással ellenkeznek, ha az egyik egy ponthoz megláncoltatik, a másik a cél felé óriási lépésekkel siet, hogy érettetik el a Szent Cél?“ „Ezer szemekkel vigyázatok, ezer kezekkel dolgozzatok, építetek és rontsatok! Rontsatok el, amit a tudatlanság épített! Építetek és készítsetek azoknak helyébe az erkölcsök meg-

jobbítására, a szívnek formálására oskolátok. Vessetek egy állandó fundamentumkövet a megjobbított nevelés által, melyre az emberiség temploma felépíttessék.“

Az okosság a gondolkodó fejekben homályos érzéseiből magát ki-palléroztta. Már csak a másik fele volna hátra, hogy ezen ideákat etizálja. A francia illuministákkal együtt vallja, hogy a történelem nagy antagonizmusai rombolnak, de építenek is, és ez így is van a rendjén, mert „minden építés rombolással történik“. A felvilágosodás Körmöczi megfogalmazásában nem más, mint egy belső átalakulás, mely a következő fokozatokat mutatja:

1. Az értelem kiművelése (pallérozott fő);
2. Helyes célok (ideálok) kitűzése;
3. Ezen ideák megvalósítása;
4. S végül tudatos harc a tökéletesedésért (Istenországáért).

E harchoz nem elégségesek a mi belső erőink, ide már Isten segédmeire is szükség van. Az ész és a hit végső szintézisének gyümölcse Istenországa.

Hasonló gondolatokat fejteget a Pákei József felett mondott halotti prédikációjában is. Címe: „Az emberség oskolája egy halotti beszédben“. Tipikusan felvilágosodáskori humanista beszéd. Minden emberi értéknek az előfeltétele legyen a józan mértékletesség — indul a beszéd fonala. „A bigotteria, a fanatizmus és az ethuziasmus az emberiség betegségei. Az egész emberi nem oskolájának fő tárgya az emberségnek a megtanulása“.

Az ember társas lény, társadalomban fejlődött emberré, mégpedig a halász, vadász, nomád és agrikultur kultúrfokozatokon át. A társadalom nem teremti az ember képességeit, de elengedhetetlen feltételként szerepel tehetségeink kiformalásában. Óva int attól a balhiedelemtől, mely szerint a fejlődés törvényei csak az értelemre nézve volnának érvényesek.

Diderot, Rousseau és az enciklopédisták nyomán foglalkozik a természeti törvényekkel. A társadalom alapjának a Contrat Social-ban kifejlesztett természetes szerződést tartja, melynek azonban valláserkölcsei tartalmat igyekszik adni. Az ember hivatása kettős. Egyfelől megismerni önmagát, mégpedig mind testi, mind lelki mivoltában. Másfelől megtanulni, hogy erkölcsi életünk rugói nem a vak ösztönök, nem az érdek, hanem az „az erkölcsi törvények képzelete“.

Nem elég megtanulni az emberség iskoláját, nem elég felismerni a természeterkölcsöt, de meg is kell őrizni és főleg használni, alkalmazni azokat. Mit kell megőriznie hát az embernek?

1. Szabadgondolkodását, mely megkülönbözteti őt a mechanikusan cselekvő állattól. „A szabadon gondolkodó ember: személy. A személyiség abban áll, hogy az ember a maga emberségét szabadon mutathassa ki, hogy a lélek a maga belső és külső munkásságának célt és tárgyat szabadon választhasson“;
2. meg kell őriznie szabad megnyilvánulásának jussát;
3. emberi méltóságának tudatát.

Mik a humanitás elvei a cselekedetekben; Milyen elvek figyelembentartásával cselekedjék a felvilágosodott ember? — Emberi méltóságunk tudatában, részrehajlás és elfogultság nélkül, valamint a közjó tiszteletben tartásával. A beszéd minden szava vallástétel az emberről.

Temetési beszédei közül kiemeljük a homoródalmási Barra Ferencné Agh Klára felett 1800-ban mondott orációját. A munka érdekes keveréke a skolasztikus formának a felvilágosodott tartalommal. Két tételt elemez: 1. Nem mindenütt és nem minden asszonyok valóságos emberek; 2. hogyan legyen valóságos emberré az asszony?

Az első részben kifakad azon orátorok ellen, akik hízelkednek a halottnak s „oly cselekedetekkel dicsérik, melyeket a megholt nem ismert... Az ilyen szónok a Nérokat az emberiség jöltevőjének nevezi... levonja a jámborról a virtusnak palástját“.

Körmöczi minden alkalmat felhasznál az új szellem hirdetésére. Egy női halott felett kitűnő alkalmat lát arra, hogy a felvilágosodásnak a női egyenjogúságra vonatkozó eszméjét Helvetius és d'Alembert nyomán felvesse. „Ahol az asszony természetes emberi jussaitól a vadság, barbárság, a babonaság, a tudatlanság vak külső törvények és szokások által megfosztatik... emberisége karaktereiből kivetköztetetik, ott nem lehet valóságos ember az asszony“. A nőt a következő természeti jogok illetik meg: az egyenlő birtoklás joga, az egyférjűség joga, az önrendelkezés joga, a személyesség joga, valamint az okosság, a szabadság, „a fájn érzések“ joga és a nemes ösztönök joga. A feudális társadalom, midőn a nőt elnyomja egy cirkulusz viciozuszt teremt, ugyanis a nőt megakadályozza abban, hogy méltóságos ember legyen, ugyanakkor pedig nem ad neki jogokat, mondván, hogy nem elég méltóságos. Körmöczi helyesen ismeri fel, hogy a babonák és a visszahúzó hagyományok kultusza nemcsak a józan okosság kifejlését, hanem az új vallási és erkölcsi szellem kialakulását is akadályozza. Ezért szenvedélyesen küzd a babona és a miszticizmus minden megnyilvánulása ellen. „Babonaság, tudatlanság! Hány-szor nem vetköztették le az embert emberségének minden karakteréből? Szerencsére mi sokkal pallérozottabb időszakban élünk, sok előítéletet levetköztünk, számtalan babonák kialudtanak, kezdtek használtatni azok a gondolatok, melyek az emberi nemnek szentek és hasznosak, kezdett szűnni a föld bolondságok, üldözések, gyilkolások theatrumává lenni, a borszorkányégetés s a vértörvények eltöröltettek. a madárszólás nem hajtja a bírák ítéletét jobbra vagy balra, a tudományok, szokások örvendete-sebb ábrázatot váltottanak és mindezekkel együtt az asszonyi nemnek sorsa is megérdemlett. Boldog század, mekkora lépés az igazság temploma felé.“

Hacsak ennyit mondana, a felvilágosodás extatikusának volna nevezhető, ámde így folytatja: „Megállj ember és tekintsd meg a dolgoknak a másik oldalát is! Megcsalatas az, ha hisszük, hogy már a tökéletességnek központjában állunk, mert az is igaz, hogy mi számtalan balvélekedést nem annyira levetköztünk, mint kedvesebbekkel felcseréltünk, sok boldogságot nem annyira leraktunk, mint inkább kiszépitettünk, kipallérozotunk“. Voltaire-rel együtt figyelmeztet: a kultúra nem máz, nem a nyomorúság és a sötétség leplezése! Körmöczi az újkor kapujában áll és mintegy veri a lármafát: vigyázzatok, ne legyen hazug külsőség a pallérozottság, ne legyen képmutatás a hit, üres etikett az erkölcsiség. A felvilágosodás nem arra vállalkozott, hogy külsőségeiben változtassa meg a társadalmat, hanem arra, hogy új embert neveljen!

Körmöczi a felvilágosodás egyik legkiválóbb papja és tudósa. Azt mondhatjuk, hogy tudósnak pap és papnak tudós. Szintetikus elme. Benne megtalálható a 18. századvégi Európa egész szellem- és eszmevi-

lága, és merész aspirációkat, új bizalmat sugárzó egészbe olvadnak össze az ő lelkében.

Körmöczi mint filozófus rendszeresen és sub specie universalis szemlél mindent. A rendszer nála egységet, logikát, egyetemességet és szabadságot jelent. Mint teológus Semler hatása alatt állott. Ő fektette le az új unitárius teológia alapjait. Unitarizmusa nem polemizálásból áll, hanem a dávidferenci eszmék megvilágításában és elmélyítésében. Ő indítja el azt a szellemet, mely a 19. századon keresztül szakadatlanul fejlődve az értékkereszténység unitárius gondolatát termi meg. Körmöczitől Varga Béláig egy egyenes és folytonos szál vezet. Körmöczipben az unitárius teológia a nagykorúság útjára lépett. Ő átmert a transzcendenciáról a immanenciára, az ontologikumról az axologikumra, azaz a hitélmény szubjektív oldalára. Az új eszméknek nem csupán receptív antennája, hanem feldolgozó laboratóriuma is volt.

Erkölcstana a felvilágosodás humanizmusának az etikája. Az ember nem gép nála, mint La Mettrie-nél, de nem is isten, mint Holbachnál, hanem test, ész és szív. A három között nála még az ész szuverén joggal dominál. „Az emberi szív teóriájának egy valóságos axiomája vagyton, ti. az egységnek formája, az emberi szívnek törvényül szabattatott. Az ember mindent tudományi forma alá akar venni és Sisthematica Unitasba akar szorítani, úgy hogy minden akaratok, gondolatok, érzések, erők, tudások és tehetségek, valamelyekkel csak bír, harmonizálva s egy pontban koncentrálvá legyenek s ellenkezés köztük ne legyen. Példának okáért hiszek valamit, mert az az én már volt értelmekkel, gondolatokkal megegyeztethető és harmonizál. Ellenben nem hiszek valamit, mert értelemmel, gondolatokkal, okoskodásom példájával ellenkezik.“ Körmöczi az eszével beszél, de a szívhez szól.

Mint művész gyönyörködik az eszmék szépségében és minket is gyönyörködtet. Művésze a prédikálásnak is. Jellegzetesen analitikus prédikációiban művészi kezekkel rendez el anyagát és művészi igénnyel önti szavakba súlyos mondanivalóit.

Mint próféta rajong és ostoroz. Megjósolja a humanizmus és a racionalizmus túlhajtásaiból származható veszélyeket. De — Martinovics káitéja alapján — megjósolta a további forradalmakat is. Egyik kéziratában pl. ez áll: „Mivel a revolútiok kezdődtek, a természet folyása szerint remélhetni, hogy több revolúció is követni fog... a népek várakozását elfárasztották... s így körülállások között revolútiokat lehet várni.“⁶⁶

Mint pedagógus Rousseau, Kant, Pestalozzi, de főképpen a filantropisták követője (Basedow, Saltzmann, Cante). Módszerében sajátosan analitikus. Analizál, hogy szintetizálhasson, és indukál, hogy dedukálhasson. Sajátos módszere a dialektika, mégpedig a felvilágosodás dialektikája. A régi és az új igazságok szembeállításával igyekszik újat, felsőbbrendűt hozni elő.

Mint prédikátor hivatásának érezte összeegyeztetni a hitéletet az új eszmékkel. Meggyőződése, hogy a vallás a racionalizmussal vívott harcából megtisztulva és megerősödve fog kikerülni. A vallásnak új szerepét fedezi fel: társító, ösztönző és tisztító erejét. Mint a felvilágosodás szeizmográfja, nemcsak híven regisztrálja annak hullámzásait, hanem az ebben a hullámzásban rejlő veszélyeket is kimutatja. Melyek ezek a veszélyek?

1. Az elbizakodottság, a betegesen pozitív emberi önértéktudat, melyre a felvilágosodás megszállottjai igen hajlamosak. Körmöczi rámutat arra, hogy az új szellem sokak számára csak külsőség, mellyel a múltnak bűneit, gyengeségeit takarják.

2. Egy hamis humanista szellem, mely értékeink betegesen túlbecsüléséből ered, és mely az önemancipációs folyamatot indítja meg bennünk néha még a legelemibb társadalmi és erkölcsi normák alól is.

3. A rációtól különböző lelki tényezők: az érzelmi élet, az intuitív élmény, a szív, a hit elhanyagolása. A legveszedelmesebb az erkölcsi törvények alól való emancipációs kísérletek. A felvilágosodás alkalmat nyújt az embernek a legalapvetőbb erkölcsi feladatai alól való kibujásra. „Azt kell csak mondjad, hogy új ember vagy s ezzel megcselekedted minden kötelességedet“ — fakad ki egyik elmélkedésében.

Az unitárius szellem történetében a gőzgépek regulátorához hasonlíthatjuk. Hajtóerő és fékező berendezés is egyben. A dogmatikus inhibíciók számára serkentés, a felvilágosodás túlhevült tendenciái számára pedig fék.

Az unitárius hitelvek kifejlődéséhez nagy értékkel járult hozzá: felfedezte az új unitárius embert, az immanens tényezők szerepét az Isten-ember viszonyban, a fejlődés szerepét a vallásban, és ezzel századokkal előre meghatározta az unitárius szellem, teológiai gondolkodás s ennél fogva az unitárius prédikációknak is az irányát: értékkereszténységet. Prédikátori életművének — mai szemmel nézve — komoly hiányossága a bibliai kinyilatkoztatástól való eltávolodása. Textus nélküli beszédeiben nem annyira az evangéliumot prédikálja, mint inkább annak szellemét hirdeti. Jézust ritkán emlegeti, szentírásbeli helyekre ritkán hivatkozik, noha számtalan alkalma volna rá. Mentségéül szolgáljon azonban, hogy sehol az evangélium szellemével ellentétbe nem jön. Egy paradoxonnal élve, Körmöczi a Szentírást prédikálta a Szentírás nélkül, bibliai iránymutatást adott a Biblia túl gyakori használata nélkül.

Nem volnánk igazságosak, ha iránymutatását kizárólag személyes munkájának tekintenénk. Erdeme ez rajta kívül mindazoknak is, akik bekapcsolódtak abba a munkába, amelynek célja volt minél jobban hasznosítani vallásunk érdekében az új szellemet. Egy azonban kétségtelen: Körmöczi János első helyen áll közöttünk. Ő volt az ún. katalizátor abban a roppant szellemi és vallási reakcióban, mely a 18. század végén és a 19. század elején a múlt és a jövő, a régi és az új között végbe ment.

JEGYZETEK

¹ Dr. Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története (1568—1900)* 1935. II. kötet, 459—466.

² Pákei beszédével együtt.

³ Dr. Gál Kelemen: i.m. 466.

⁴ Uo. 460.

⁵ Megjelent Kolozsvárt, 1800-ban.

⁶ A R.Sz.K. Akadémiájának kolozsvári III. sz. Könyvtára 1176-os kéziratából.

SIMÉN DOMOKOS

SIMON MIHÁLY, EGYHÁZUNK ELSŐ FŐGONDNOKA

Egyházunk kiemelkedő világi tagja volt a 17. század második felében és a 18. század első negyedében.

A Simon család első ismert tagja Kristóf volt, akit egy perirat a 17. században Erszényes Istvánné és Geréb Istvánné testvéreként említ.¹ 1679-ben Kristóf három fia, Mihály, György és János „megintik“ unokatestvéreiket, Simon Tamást és Jánost egy szerződéssel kapcsolatban.

A Simon család „désfalvi“ előneve Désfalváról, egy Maros megyei községtől ered. Kővári László feltevése, mely szerint székely eredetre utal, hogy a családnevük keresztnevből ered, valónak bizonyult.² Az elmúlt években előkerült a Kristóf fiának, Jánosnak naplója³, melyben „bibarcfalvi és désfalvi“ előnévvel írta magát. A család ősi származási helye eszerint az erdővidéki Bibarcfalva. Feltevésünk szerint a Kristóf apja nősülhetett Désfalvára a 17. század elején. Feleségének neve ismeretlen. Házasságukból születhettek: Kristóf, Erszényes Istvánné, Geréb Istvánné (Judit), valamint Tamás és János ismeretlen nevű apja. Kristóf felesége szentábrahámi Székely Pál és sárdi Simény Anna leánya, Anna.⁴ Családi viszály miatt Tamás és János leszármazottai lezegényedve Désfalváról költöztek Adámosra a 18. század második felében, ahol a család férfi ágának a kihaltáig jelentős szerepet vittek a község életében. A Simon család désfalvi ága mind az egyházköri, mind az egyetemes egyházi életben vezető tisztségeket töltött be.

Simon Mihály, Kristóf fia, 1653-ban, valószínűleg máj. 13-án született Désfalván. Tanulmányait, mint öccse, János, feltehetően az enyedi református iskolában⁵ végezte el, Bölöni György désfalvi lelkész idején. 1673-ban, húsz éves korában kezdi meg közéleti pályáját Apafi Mihály fejedelem udvari kancelláriájában, mint írnok és jegyző. Szorgalmát a fejedelem több alkalommal (1678, 1679, 1698) földbirtokkal és jobbágy-családokkal jutalmazta. 1678-ban a gyermektelen désfalvi Kőröspataki Ferenc és felesége Albert Orsolya örökbe fogadták és minden vagyonukat ráhagyták.⁶ Apafi Mihály az örökbefogadást 1679-ben erősítette meg.

Simon Mihály kétszer nősült; első felesége désfalvi Tordai Anna, akivel 1684-ben kötött házasságot. A tekintélyes vagyon mellett rokonságba került a környéken lakó, javarészt unitárius családokkal, mint Sárosi, Rác, Bedő, Tordai, Balog. 1685-ben született az egyetlen életben maradt gyermekük, Judit. Első felesége 1690-ben meghalt. Másodszor 1694-ben nősült, feleségül véve küküllőszéplaki Petrichevich Horváth Krisztinát; házasságuk gyermektelen maradt.

Lelkiismeretes munkájának köszönhetően Simon Mihály fokozatosan emelkedett a közélet ranglétráján. 1675—1677 között a fejedelmi ítélőtábla mellett működő kancellária írnoka lett, Kendi János ítélőmester mellett. 1678-ban a nagyobb kancelláriához került Bethlen Farkas kancellár, történetíró mellé titkári minőségben. Naplója szerint 1698. májusától, — sőt egy feljegyzés szerint 1697. nov. 16-tól —1713. június

30-ig Bécsben működött, mint az erdélyi kancellária irattárosa, Teleki Sámuel kancellársága alatt. 1713. júliusában Nagyszébenbe jött az akkor szervezett guberniumhoz mint kormányiszéki tanácsos. 1723. nov. 27-én 70 éves korában Désfalván halt meg agyvérzésben.

Simon Mihály a fejedelem, majd a bécsi udvar hűséges embere volt. Bécsben élte át a kuruc felkelés éveit, melyet mint az uralkodó rendszer híve ítél meg, labanc nézeteiről tanúskodik a vejéhez, Jármí Miklóshoz 1711-ben írt levele is. Bécsi tartózkodása alatt 20 éven át vezetett naplójában⁷ értékes történeti adatokat jegyzett fel. A kormányzat érdekeit igyekezett a nép és az ország szolgálatával összekapcsolni. A korára jellemző hibáktól nem volt mentes, de tudásával, műveltségével és közérdekű munkájával az átlagemberek fölé emelkedett.

Öntudatos unitárius volt, aki korán bekapcsolódott az egyház életébe. 1693-ban a püspöki vizsgálószerk meghagyta a désfalvi egyházközségnek, büntetés terhe mellett, hogy a megrongálódott templomot javíttassák meg. Ez a meghagyás Simon Mihálynak is szólt, aki ebben az időben már a gondnoki tisztséget töltötte be. A meghagyásnak a gyülekezet csak később tudott eleget tenni.

1715-ben a désfalvi templomot megjavították, a költségek nagyobb részét Simon Mihály hordozta. Ekkor történt, hogy a gyülekezet tagjai között viszály keletkezett, mert a javítás következtében megváltoztatott ülőpadokban Simon Mihály feleségének nem jutott megfelelő hely. Az ügy a Konzisztóriumhoz került, melynek döntése így szólt: „Minthogy a Méltóságos Úr... felséges királyunk és fejedelmünk personalissinak egyik érdemes tagja“, ezért nevének ott ad helyet „valahol az úr kívánja székeinek helyeztetését“.⁸ Ennek a vitának köszönhetjük, hogy a désfalvi unitárius férfiak és nők névsora az üggyel kapcsolatos iratokban fennmaradt.

A désfalvi egyházközséget több alkalommal megajándékozta. 1709-ben egy ezüst úrvacsorai poharat és tányért adományozott. Mindkettőn ez a felírás olvasható: „Michael Simon de Desfalva pro Ecclesia Unit. Desfalviensi 1709“. 1711-ben felesége egy úrasztali terítőt ajándékozott „Desfalvi Simon Mihályné Horváth Christina A. D. 1711“ felirattal.

1716-ban a Désfalvához tartozó Abosfalva leányegyházközségnek egy ezüst lábas úrvacsorai poharat ajándékozott, melyen ez a felirat áll: „S.ac.G.M.S. de Desfalva ab tulit pro Ecclesia Unit. Abosfalviensi Ao. 1716“. Ugyanakkor egy öntányért is adott ezzel a felirással: „Pro Ecclesia Abosfa. Contulit M.S. Desfalva. A. 1716.25.X.“

Az Erdélybe menekült lengyel unitáriusoknak Stasitzki (Tasiczki) Ákos, a bochinai sóbányák igazgatója, tízezer tallért hagyott segélyezésükre. A jótevő rokona, Tasiczki János, Simon Mihály segítségével juttatta el a pénzadományt Kolozsvárra.⁹

1721-ben vezetése mellett megalkották a désfalvi egyházközség „Törvényét“, melyet a következő okokkal indokolják: a hívek száma megfogyatkozott; a másvallásúak beköltözésével szaporodott ugyan a falu lakossága, de nem az egyházközségé; az általános nyomorúság miatt sem az épületeket, sem a belsőembereket nem tudják „tisztességesen eltartani“. Elhatározták, hogy úgy a nemesek mint a jobbágyok részéről egy-egy egyházfit választanak, (csak együtt nyúlhatnak az egyház ládájába); különbség nélkül mindenkinek hozzá kell járulnia az épületek, kertek ja-

vitásához és az egyházi földek szántásához-vetéséhez; csak a belsőemberek gabonájának a behordása után hordhatják a sajátjukat a hívek.¹⁰

Simon Mihály részt vett az unitáriusok védelmi intézkedéseiben az ellenreformációval szemben. Az unitárius főurak az egyház és a kolozsvári főiskola megmentése érdekében 1718-ban Kolozsvárt tanácskoztak és egy tervezetet készítettek a tennivalókról. Ennek eredményeként ápr. 8-án felhívást bocsátottak ki, melyben a főiskola fenntartása érdekében adakozásra szólították fel az egyházközségeket és ezeknek híveit, nehogy — amint írják — „a kűtfő obstruálódván, a folyamok kiszáradjanak“. Ugyanakkor az egyház élére a püspök mellé Biró Sámuel és Simon Mihályt főgondnoknak választották. Az egyházkörökben pedig az esperek mellé felügyelő gondnokokat jelöltek ki. A világi főuraknak ez a lépése új korszak kezdetét jelentette egyházunk történetében: a világi elem bekapcsolódása az egyház vezetésébe és közös munkája a püspökkel és lelkészekkel a főiskola és egyház megtartása végett.

Az 1715 jún. 26-i Konzisztórium leirat Simon Mihály „istenházához való szorgalmatos hűségét és buzgóságát“ emeli ki. Indokolt volt a világi unitáriusok döntése, amikor a magas állami tisztséget betöltő és köztiszteletnek örvendő Simon Mihályt választották meg főgondnoknak. 1718-tól haláláig töltötte be ezt a nehéz és felelősségteljes hivatalt. Hivatali és társadalmi kapcsolatainak felhasználásával minden lehetőt megtett egyháza érdekében. Látványos eredményeket nem érhetett el, de ez nem az ő ügyszeretetésén és buzgóságán múlt. Nehéz időben szolgálta egyházát, ahogy lehetett; hittestvéreinek példát mutatott hitűségben és áldozatkészségben.

JEGYZETEK

¹ Régi iratok csomója, 1. sz. irat, a szőkefalvi unitárius egyházközség levéltára.

² Kővári László: *A dézsfalvi Simonok*. KerMagv XXXIII /1898/301.

³ A marosvásárhelyi Teleki Tékában 0—34698 sz. alatt található kalendárium tartalmazza Simon János naplóját.

⁴ Koncz József: *Adalékok dézsfalvi Simon Mihály életrajzához*. KerMagv XXXVII /1902/197.

⁵ S. Sebestyén Mihály: *A tisztségviselőkről*, kéziratban összeállított gyűjteményéből kaptam ezt az adatot.

⁶ Koncz J.: i.m. 194—195.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Kővári L.: i.m. 301

¹⁰ Koncz József: *Dézsfalvi nemesek egyházi adója*. KerMagv XXXVII /1902/ 328—331.

Dr. FAZAKAS MIKLÓS

A HÁZASSÁG VÉDELMEBEN

Vita tárgyát képezi a házasság mibenléte: pusztá szerződés-e vagy azt felülmúló erkölcsi intézmény. Hit- és életfelfogásunkból következik, hogy mi szerződésnél sokkal többnek, életre szóló fogadalomnak tekint-

jük a házasságot. Alapja a tiszta szeretet, célja a felek boldogsága, egészséges szervezetű és szellemű gyermekek léte és felnevelése; anyagi alapját a házastársak fizikai, szellemi munkája képezi. A házasság megszűnteti a férfi és a nő előző független életét és létrehozza kettőjük egységes közös életét, melynek megtartó ereje a közös akarat, közös cél és a családi otthon.

Felbontható-e a házasság? „Pacta sunt servanda” — az egyezés betartandó — mondja a római jog, és számtalan törvény ismétli azóta. Ez a jogszabály fokozott mértékben vonatkozik a házasságra, melynek tárgya a házastársak egész élete, közvetve a társadalom léte.

A gyakorlatban talákoztam egy olyan esettel, amikor a hibás férj, ártatlan felesége elleni válóperének elutasítása után, hat év múlva újból válást kért, és a tárgyalóterembe magával hozta új élettársát is öt kis gyermekével, akikkel együtt mintaszerű családi életet élt. A terem egyik sarkában állt egyedül az ártatlan feleség, a másik sarkában a vétkes fél, mögötte az öt ártatlan gyermek, kik apát, családot igényeltek és jövőt kértek maguknak a törvénytől, a társadalomtól.

A családi életközösség felbontása beláthatatlan következményekkel járhat. Ki tudná felmérni a kiskorú gyermek fájdalmát, akitől a bírő megkérdezi: kivel akar maradni, apjával vagy anyjával? A gyermek válasza: mindkettővel! Ez pedig éppen a szülők miatt lehetetlen. A gyermek megkapta már élete kezdetén s éppen szüleitől élete első nagy csapását, melynek következményeit egész életén át hordozza. Lehet-e az életnek visszasabb esete, mint amikor maga a szülő semmisíti meg gyermekének jövőjét? Ki tudna belátni a szülői lélekbe, ha a megkérdezett gyermek a másik szülőt, rendszerint az anyát választja. A választás pillanatában már szakadoznak a szülő és gyermek közötti összekötő szálak is, miután a házastársak között már széttépődtek. Ki a felelős, ha az egyik szülő hiányában vagy egy mostoha szülő magatartása miatt a gyermeki lélek meginog, családi nevelés hiányában rossz útra téved és derékba törik élete? Milyen szomorú családi visszasságot mutat válás után az új házastársak egymás közötti ilyen megjegyzései: a „te gyermeked”, az „én gyermekem” és a „mi gyermekünk”. Mit érezhet egy félreállott szülő pl., ha gyermeke esküvőjén nem lehet jelen, mert a másik szülő is ott van, vagy gyermeke koporsóját nem követheti elsőként, mert a másik szülő ott áll a koporsó mögött?

A bírók élettapasztalataik alapján helyesen mondhatják az előttük álló válófeleknek: — fiatal házastársak esetén — miért kötöttek házasságot, ha máris válást kérnek? Életük közepénél tartóknak, hogy ha életük felét leélték, miért nem élhetik le együtt a másik felét is. A fehérhajú házastársaknak pedig tanácsolhatják, hogy forduljanak orvoshoz, ha egy hosszú családi élet után válni akarnak.

A válási okok keletkezésük szempontjából lehetnek még házasságkötés előttiék vagy azutániak. Gyakoriságuk szerint lényegeseknek mutatkoznak az alábbi okok.

a) Érdekházasság, melyet kezdettől fogva kilátástalanná tesz a valamilyen érdek. Vannak, akik ilyen módon cserélnek állampolgárságot és lakóhelyet, vagy lesznek zártvárosok lakói. Az érdek megvalósítása után válóperi ítélet fejezi be a formális házasságot.

b) Akarathányos házasság ott keletkezik, ahol a szülők akaratukat rákényszerítik a fiatalokra. Az így létesült házasság, a fiatalok akaratának

önállóvá erősödése után, válásban bosszulja meg a helytelen szülői eljárást.

c) Elsietett, felületes házasság, rövid futólagos ismeretség után iétesül. A tartós házasság feltételeinek hiánya rövid idő múlva a váláshoz vezet.

d) Komolytalan házasság, midőn a házastársak a házasság megkötése után egymásnak hátat fordítanak és legközelebbi találkozásuk a bíróságon van a válás érdekében.

A házasságkötés utáni okok nevezhetők valódi válóokoknak, melyeket a rövidebb vagy hosszabb együttélés vált ki. A gyakoribb okok:

A) Hűtlenség. Sokféle kiváltó oka lehet: megfelelő nevelés hiánya, az egyik fél erkölcsi kilengései, melyre mintegy megtorlásként a másik fél is hűtlenséggel felel; összebarátkozás a munkahelyen az együttl dolgozó munkatárssal; a családi otthon feledése hosszabb-rövidebb különélés, munkahely, betegség stb. miatt.

B) Tettlegesség — durvaság. Ha idegenek jelenlétében történik, a törvény bünteti; ha családi körben, szégyenből az eset nem kerül büntető eljárás alá. Súlyosabb büntetést jelent viszont a család belső életére, a gyermekek lelki világára.

C) Részegség. A leggyakoribb válókok közé tartozik. Következményeiben túllép a szűk családi érdekeltségen. Az ital ugyanis rombolja a szervezetet, a betegségek melegágya, a munkateljesítményt csökkenti, a család anyagi alapját aláássa, munkakerüléshez, végkimenetelében pedig zülléshez vezet.

D) Műveltség különbség. Társadalmunk egyik értékes sajátossága az önképzés, továbbtanulás, szakképesítés, diplomaszerezés lehetősége, korra való tekintet nélkül, esti és éjszakai munka által. Ha ritkán is, de megtörtént, hogy a diplomához jutott házastárs lenézi a tovább nem tanult, magát nem képező házastársát, aki esetleg éppen a gyermekek nevelése, tanuló házastársának segítése végett mondott le az önképzésről.

E) Indokolatlan elhagyás. Rendszerint csak látszólag indokolatlan. Füstje minden háznak van — mondja a közmondás. Ha rejtve is, de valahol létezik egy ok, mely azután felszínre kerül sértő szavakban, veszekedésekben, családi gondokban, idegfeszültség okozta elkülönülésben; mindezek végül is a házastársat a család elhagyására indítják.

F) A válóokokkal kapcsolatban megjegyyezni kívánjuk, hogy a családban elkövetett hibák miatt nincs létjogosultsága a kompenzáció elvének. A kiegyenlítődé és viszonyosság alapján nem lehet így gondolkozni: ha te durva vagy én is az leszek, ha te nem törödsz a gyermekekkel, én sem törödöm, ha te iszákos vagy, én is azzá válok, ha te hűtlen vagy, én is a hűtlenség útjára lépek. Az ilyen elgondolás csak sietteti a házasság felbomlását.

A házasság védelme mindannyiunk erkölcsi kötelessége. A közigazgatási, büntető és polgári törvények egységesen védik a család intézményét. Jogrendszerünkben külön törvény van, mely a család életét átfogja körkörös védelemmel, mely szerint a házasság érvényességéhez nagykorúságot, egészséges szervezetet, szabad akaratú hozzájárulást és ünneplés formához való kötöttséget ír elő. Ugyanakkor a válást a lehetlenné vált élet kivételére szorítja le. A világi törvényhez igazodik az egyházi eskü, a házasságkötés lelkileg megható és emlékezetes pillanata, főképpen ha az a templomban történik.

Az egyén és a társadalom minden erejének össze kell fognia és örködni a házasság felett, hogy a család tagjainak boldog életét és a társadalom fennmaradását biztosítsák. S ha mégis válóokok jelentkeznek, ezeknek megelőzése és kiküszöbölése érdekében embertársi és állampolgári kötelessége a családtagnak, rokonnak, jóbarátnak, munkatársnak, közvéleménynek és törvényhozónak: siessenek az egyensúlyában megrendült család segítségére és kövessenek el mindent a válság leküzdése, a bizalom, a békés együttélés és munkálkodás helyreállítása érdekében.

A házasság tartóssága és a családi élet védelméért sokat tehet az egyház. Az unitárius egyház szervezeti szabályzata a lelkész feladatává teszi, hogy „igyekezzék a viszálykodó házastársakat békéltetni, s a házasság könnyelmű felbontását atyai jóindulattal és tanáccsal lehetőleg megakadályozni“ (61. §). Napjaink közös kötelessége és emberi hivatása: védeni a házasságot és támogatni a családot, hogy minél teljesebben betölthesse társadalmi szolgálatát.

BÁLINT FERENC

HITÜNK VILÁGOSSÁGA ISTENHEZ VEZET

Mt 5, 16

A mai nap számunkra nem olyan mint a többi. Valami különös ünnepélyesség tölti be a templomot s a templomban megjelent gyülekezetet. Egy nagy várakozás és jövőbetekintés, egy mély önvizsgálat és felelősségvállalás. Megremeg a szívünk, mert az Örökkévaló színe előtt állunk. Mélyen elgondolkozunk, mert emberi létünk igaz értékeit, megmaradásunk, hivatásunk titkait kutatjuk. Magunk mellett érezzük azokat a hittestvéreinket, akik a kisebb vagy nagyobb gyülekezetekben, a Homoród, a Küküllő, az Olt, a Maros mentén, vagy hegyek közé bujtatott völgyekben a mi hitünk szerint imádják Istent.

Ma szeretnénk valamit mondani magunkról, hétköznapiakat megépítő munkáról, szíveket boldoggá tevő áldott percekről, könnyáztatta, szomorú órák vigasztalódást kereső nehéz próbáiról. Az imádkozásban megbékülő, vergődő lelkünkről, zsoltárok zengéséről, a lelkünket gazdagító és gyönyörködtető áldozatosságról, mellyel templomot, egyházat, önmagunkat építettük és szépítettük.

Szeretnénk valamit mondani magunknak múltról és jelenről. Arról a történelmi pillanatról, mikor itt e városban, mint egy szigeten, örömmámorban ünnepeltek a hívő lelkek, mert úgy érezték, Isten homálybaburkolt lényé világossággá lett előttük. Aztán mennyi keserves, borús esztendő következett. Mily hosszú volt az éjszaka sötétsége, míg újból megvirradt, s világosság támadt. Pedig ők nem akartak semmi rosszat. Csak beszélni arról, hogy milyen csodálatos és milyen bonyodalmas dolog az élet. Milyen kiváltságos és milyen próbáratevő valóság embernek lenni. Mennyi keresés, kutatás, önemésztés szükséges, míg Istenre találunk. Míg lényének fényessége visszatükröződik bennünk, az „égő csipkebokor“ lángragyújt, az esti alkonyat „tusakodása“ megerősít, az útmutató „tűz“ fölhevít és elkötelez: a világosság fényéből adjatok másoknak is, világítsatok, melegítsetek, élő szeretettel szeressetek.

Így szólt egykor Jézus tanítványaihoz: „Úgy fényljké a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jócselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyákat.“

Fénylő világosság, melynek tündökölnie kell a jézusi tanítvány életében! Mi lehet az? Talán a Nap fénye, mely elúzi az éjszaka sötétjét, derűs jókedvet és életre serkentő erőt ad? Vagy a régiek által őrzött hit, hogy Isten „világító tűzoszlop“? Lehetne beszélni még a villámcsapás szemkápráztató fényéről, mely hitük szerint az Úr haragját, büntetését fejezte ki, de Jézus nem ilyen világosságról akart beszélni.

Aminek a tanítványok életében fénylenie kell, az nem más, mint a hit világossága. Az Úr, az Isten csak Izrael népének Istene — mondta-

ták akkor. De a többivel mi történik — vetődött fel a kérdés —, az mind rabszolgaságra, elvesztésre ítéltetett? „Felebarátod az, aki a te néped fiai közül való“. Hát a szíriai, az egyiptomi, a szamariai nem embertársam? Atyáink így mondják: „A jeruzsálemi templomban lakozik az Isten“, de vajon a Garizim hegyén nincs jelen?

Tiszta és világos volt Jézus felelete: Isten lélek, mindenütt jelenlévő valóság. Nemcsak lélek, hanem mennyei Atyja e föld minden népének, minden gyermekének. Íme a hit világossága, melynek fénylenie kell; Isten nem kiválasztott népeket segítő erő, hanem minden népnek életet adó gondviselés. Nem testvérharcokra buzdító bosszuálló hatalom, hanem gyermekeit békességre hívó atyai szeretet.

„Úgy fénylik a ti világosságotok...“ Jézusi örökségként törek-szünk-e az értelem és a hit világosságára?

Az embernek az őt környező élő világból való kiemelkedése elsősorban értelmének köszönhető. Az emberi szellem behatol az anyag titkaiba, felkutatja a föld mélyét, a világegyetem végtelen távolságait, képet rajzol a láthatatlan erőkről és összefüggésekről. Az ismeret világossága segít hitünk világosságát megtalálni. Értelmünkkel vizsgáljuk a Bibliát, kutatjuk múltját, történetét, s találjuk meg benne a hitünket megújító hús forrást. Bibliaórán próbáltam körülírni, hogy mi összehasonlításokat teszünk a bibliai tanítások között, a világosabbal magyarázzuk a homályost; egyik hívem nagyon találóan így szólt: Nem a Biblia írja-e, hogy a betű megöl, a lélek pedig megelevenít. Igen, valóban a dolgok helyes értelmét, lelkét kell keresnünk a Bibliában is.

Az értelemnek azonban határai vannak, melynél tovább nem haladhat. Büszkék vagyunk tudásunkra és „nehezen békülünk ki azzal a ténnyel, hogy értelmünk véges. Az egyik pillanatban úgy tűnik, hogy nagyon sokat tudunk, a másikban pedig, hogy nagyon keveset.“ (Dr. Simons Minot: Egy modern istenhit). Az értelem nem minden. Az ember nemcsak értelem, hanem érzés is, nemcsak öntudat, de magában hordja tudatalatti világát. Elég ha az álmra gondolunk, amely lehet múltat idéző rémlátás, de válhat a jövőt megszépítő álommá is. Bennünk van az egymással összekötő vágy, érzés, szeretet és ragaszkodás. Egykor országoshírű tudós, ma nyugdíjas ember így nyilatkozik: „Mi életem legnagyobb eredménye? Életem legnagyobb eredménye az, hogy van feleségem.“ Mit akart ezzel mondani? Azt, hogy felesége ragaszkodása, gondossága, szeretete és áldozatossága nélkül hiába lett volna értelmének vilá-gossága, abból még nem születtek volna tudományos felfedezések.

És még annyi minden van az életünkben. Benne van a világban a remegés, a holnap remegése. Benne van az idegesség, a mások türelmetlensége. Benne van a vágy békességre, melyben bizton tekinthetünk a holnapra. Vágyódunk arra, hogy szeressenek bennünket. Mint Ady írja: „Ezért minden önkínzás, ének... / Szeretném ha szeretnének. / S lennék valakié.“

Mily boldogság, hogy valakié vagyunk, a legnagyobb szereteté, Istené. Mikor véget ér értelmünk világa, érzéseink tág határa, tovább vezet hitünk fénye. Hitünk világában néha csak gyermekek vagyunk, de felnöttekké kell ér-nünk — mint Pál apostol mondotta —, hogy ne csak

rész szerinti legyen bennünk az ismeret, hanem az Örökkévalót lássuk a maga teljességében. Azt, aki így szól: „A szeretet én vagyok tibenetek.“ (Saszet Gyöző: Szeretet).

A második fontos tényező a jézusi tanítvány életében a cselekedet világossága. Jézusi megfogalmazás szerint a „jócselekedet“.

Cselekedeteink legfőbb formája a munka, akár szellemi, akár testi munka az. A munka minden nehézsége mellett áldás, s boldog, ki dolgozni, alkotni tud. Gondoljunk a betegekre, az erejüket vesztett öregekre, mennyire nehéz és kínos a tétlenséget elviselni.

Cselekedeteink azonban nem történhetnek csupán önmagunkért. Azoknak társadalmi kihatása van, közös életünket előbbrevívó vagy hátráltató eredménye. Egy sértő, lenéző szó, a mások szívéen ejt sebet, egy egyszerű kérdés elutasítása rossz tettekhez vezet. Viszont egy együttérzésről tanúskodó, vigasztaló szó, egy mások terhére hordozni segítő kéz válhat jócselekedetté. Semmiféle ígéret, semmiféle szavakkal való bizonygatása segíteni akarásunknak nem pótolhatja magát a cselekedetet, a jócselekedetet.

Jézus a következő példázatot mondta el: Egy embernek volt két fia. Így szólt az egyikhez: Eredj, fiam, munkálkodjál ma a szőlőben. Az pedig felelt: Nem megyek. Később meggondolta és elment. Azután hívta a második fiát és kérte menjen el a szőlőbe. Az így felelt: Én elmegyek, de nem ment el.

Következett a Jézus kérdése: A kettő közül melyik teljesítette az atya akaratát? A hallgatóság, a főpapok és a nép vénei így feleltek: az első (Mt 21, 28—31). A kérdésre, hogy melyik cselekedte az atya akaratát, csak így lehetett felelni: az első. Mi azért mégsem illetjük dicsérettel egyik fiút sem. Mi olyan embereket szeretnénk, akik igent mondanak, mikor cselekedni kell, és amire igent mondtak, azt meg is teszik. Mint a könyörülő szamaritanus történetében az az idegen utas, aki az útszélen fekvő sebesült embertársát meglátta, bekötözte, gyógyításáról gondoskodott.

Úgy hiszem, ilyenek a mi gyülekezeteink tagjai. Tettre készek, bizakodók, áldozatos lelkületűek, embertársaikat segítők. Másképp lehullana a vakolat a templomfalakról, kopottá lennének a templompadok. Ha hitünk pusztá szó lenne, akkor nem áldoznánk munkát, pénzt, odaadást gyermekeink jövőjéért, nem állnánk felebarátunk mellé segítve, hogy házát felépítse, s nem tudnánk éjszakákat virrasztva ülni betegágyak mellett, hogy szereteteink meggyógyuljanak. Annyi lesz a jócselekedet: „Amennyi hulló könnyet letörültök, / Amennyi síró szem nevet rátok, / Amennyi árvát édesanyaképpen / a Miatyánkra megtanít a szátok.“ (Baja M.: Ének a szeretetről).

Nem vagyunk magunkra, mert embertársaink szeretnek, segítenek, velünk együtt éreznek. „Rágondolok a körülöttem élőkre, millió meg millió / testvéremre, az emberekre, kik velem éreznek / ... kik el nem hagynak és velünk lesznek mindörökké... / életünk végéig.“ (Bartalis János: Csillagok, virágok).

Milyen jó tudni azt, hogy az egész emberi közösség beletartozik egy nagy egyetemes világba, melyben törvényeit ülteti az élettelen anyagba és emberi szívünkbe Isten. Hitünk fénye, cselekedeteink öszin-

tesége, lelkünk vágya Őhöz vezet, kinek ölébe hullunk, mint föl-földobott kő visszahull az anyaföldre, mint parányi vízcsepp ömlik a végtelen óceánba.

Milyen nagy dolog vele együtt munkálkodni, az ő munkatársa lenni, hogy „szébb legyen a Föld“, ékeesebb a mező, testi és lelki javakban gazdag az ember. Nem magános szikla az ember, ki dacosan állja a tenger hullámverését, hanem egy parányi szív, mely együtt dobog a mindenség többi szívével, épít és újjá lesz, s meghajtja magát a Mindenség Ura előtt. „Csodálom a mindenséget / És hatalmat érzek. Valami nagy fenégséget, csodálatost. / A teremtő Uristen gondolatát, ki valamelyes formában / él és lakozik mibennünk és az örök időkben.“ (Bartalis János: Csillagok, virágok).

Dicsőítetek a ti mennyei Atyákat — mondotta Jézus. Dicsőítsük Őt imánk halk szavával, hitünk ragaszkodásával. De ne kérjük imánkban, hogy Isten tegye jóvá hibáinkat és önzésünket. Ne kívánjuk, hogy Ő tegye meg helyettünk azt, amit nekünk kell megtennünk. Isten reánk bízta a munkát és annak örömét, arcunknak verejtékét s terméseinek gazdagságát. Nekünk adja a magasbatörés erejét, de a vállainkra nehezedő kereszt súlyát is. Amit az imádkozásban tőle nyerhetünk, az a lélek ereje, mely tud könnyek közt bizakodni, földreesésből fölemelkedni s életünket a mindenség szolgálatára vezetni.

Vannak, akik látni és láttatni akarják Őt. Mi lelkünkbe tekintve érezzük közelségét. A maga szempontjából igaza lehet annak a teológusnak, aki azt mondotta: kell az embereknek a képszerűség, a csodás történet a szentek cselekedeteiről. Mégis számunkra a lélek istenlátása több minden láthatónál, s ha ez nincs meg, hiába a kép, a keresztrefeszített Krisztus, ez nem teszi erősebbé hitünket.

Unitárius közösségünk nem nagy lélekszámot mondhat magáénak, s talán könnyebb azoknak, akik többen vannak, amikor anyagi terheket kell hordozni, amikor látványos ünnepi felvonulást kell rendezni. A mi erőnk és bizakodásunk azonban az, hogy Isten előtt nem vagyunk kevesen. Mellettünk áll sok millió embertestvérünk, akikkel együtt küzdünk és szeretünk, jövődőt építünk és békésen alkotunk.

Legyen köszönet Istennek, hogy a hétköznapiakban helyesen cselekedni segített, az imádkozásban megerősített, hogy hívek lehettünk a kevesen, s törekedtünk a többrebizatás elnyerésére. És köszönjük Neki hitünk szép világát, mely buzdítónk a jócselekedetre, embertársaink szeretetére. Ő segítsen a többre, lelkeket gazdagító tanításra. „Tanítsátok meg végre a világot, / Hogy hinnünk kell a jóban és a szépben. / Hogy most is élnek angyalok a földön / S csodák is vannak nemcsak a mesében.“ (Baja M.: Ének a szeretetről).

A lélek csodáiról sokan és sokszor tettek biznyságot a mi híveink, akár az Isten iránti buzgóság által, akár erejüket meghaladó munkával, adományokkal. Szálljon ezután is szívünk tiszta fohásza, lelkünk vágya Istenhez.

Templomaink legyenek az imádság házai, otthonaink a szeretet várai, lelkünk őszinte vallomása legyen Istenben való hitünk biznysága. Ámen.

Hitvilágunk csupa láthatatlan tényezőből épül fel. Hitünk legfőbb tárgya Isten, tökéletes szellem, láthatatlan. Emberi énünk nemesebbik része a lélek, alig meghatározható valóság. Isten legjobb fia, prófétája Jézus, a mi tanítómesterünk szellemi valóságként él közöttünk. Kereszténységünk legfőbb törvénye, a szeretet, általános fogalom. Célunk Istenországa, amely nem „szemmel láthatóan“ jön el. Vallásos élményeink, nehezen leírható szubjektív lelki folyamatok. Vallásos gyakorlatunkban is igyekszünk távol tartani magunkat minden külsőségtől: nem azért cselekszünk jót, nem azért imádkozunk, hogy az emberek előtt hiúságunkat kielégítsük; templomainkból hiányoznak a képek és a szobrok. Unitárius egyházunk lelki közösség. Meggyőződéssel valljuk, hogy a „láthatók ideig valók“ és a „láthatatlanok örökkévalók“.

Az ember azonban egy szemmel látható és kézzel fogható világban él. Mindennapi élete, tapasztalata e látható világhoz kapcsolódik. Ezért kényszerülünk a látható világ képeivel és fogalmaival gondolkodni és beszélni a hitvilág láthatatlan tényezőiről is. A szellemi dolgokat csak „materializálva“ tudjuk átszűrni gondolatvilágunkon, a látható világ képeinek segítségével.

Az „istenlátás“ nemcsak Filepet és a többi tanítványt foglalkoztatta, midőn azt mondta: „Uram, mutasd meg nekünk az Atyát, és elég nekünk“ (Jn 14, 8). Az „istenlátás“ minden idők vallásos emberének örök vágya marad. Azok, akiknek vallásos tapasztalatban volt részük: a próféták és a látomást látó apostoloktól egészen napjainkig, csakis a látható világ kommunikációs eszközeinek segítségével írták le, adták át tapasztalataikat.

A lélek ábrázolása nemcsak a Mózes első könyvének íróját foglalkoztatja (2, 7), midőn a lehellettel próbálja szemléltetni, nemcsak a Példabeszédek könyvének íróját, aki az Úrtól kapott „mécsesnek“ nevezi (20, 27), és nemcsak a Jelenések könyvének írója „látja“ (20, 4) „a királyi székben helyet foglalni azoknak lelkét, akiknek fejüket vették“, de felsorolhatatlan azoknak a gondolkodóknak a neve, akik valamilyen képet akartak alkotni a lélekről.

Tudott dolog, hogy magáról Jézusról sincs „hiteles arckép“, de ihletett festők megalkották a Jézus-képeket, s mi unitáriusok is tisztelettel tekintünk ezekre az alkotásokra, közöttük különösen a Munkácsi Mihály „Ecce homo“-jára.

Ugyanilyen okból beszélünk a szeretetről, mint tüzről (5Móz 4, 24), léleknek gyümölcseről (Gal 5, 22), lelki tehetségünk koronájáról.

Mindenki jézusi példázat egy-egy kép, mellyel megfoghatóvá és érzékelhetővé kívánja tenni Istenországát: mustármag (Lk 3, 19), kovász (Lk 13, 20—21), elrejtett kincs (Lk 13, 44), igazgyöngy (Lk 13, 45) és idézhetném tovább.

Az egyházat ugyancsak többféle képpel szemlélteti a Biblia: Isten nyája, szentek gyülekezete, Krisztus teste, az Úr szőlője, Isten szántóföldje, Isten épülete, hogy csak egy párat említsek.

És utalhatnák az egész Szentírásra, mely úgy áll előttem e pillanatban, mint egy olyan képeskönyv, amely a szellemi tényezőket kiabrázolja állítja az olvasó ember elé, azért hogy jobban megértsük, hogy hozzánk közelebb jöjjön, hogy magunkévá tessük szellemi tartalmát. De ugyanezt elmondhatjuk minden kimondott szóról, leírt betűről és különösen a költői, művészi alkotásokról, melyek mindenike a gondolat, az eszme lelki képét állítják elénk.

Ezek után főlegesen is kihangsúlyoznom, hogy Jézus Hegyi beszédének idézett része egy olyan szemmel látható kép, amely érzékelhetővé teszi a tanítványi lélek értékét, ösztönöz annak mindenkori felmutatására, Isten dicsősége érdekében.

Az unitáriusok „szeme, szíve, szája“, Szentábrahámi L. Mihály püspök korszakalkotó hittani művének első részében olvassuk, hogy „A lélek és a test összeköttetésében, s összeköttetéséből akarta Isten a saját hasonlatosságát szemléltetni, hogy az ember magában is találhasson istenismeretet... Az Isten képe az emberben nem egyéb, mint az isteni felségesség visszatükrözése és megjelenése minden más dolgok fölött... Ennek a képnek az alapja ugyan a lélekben van... ámde ennek gyakorlati működése mégiscsak az emberi testnek, mint nélkülözhetetlen eszköznek közbejöttével történik.“

Az ember Isten képmása (1Móz 1, 26—27). Ez a mi emberi voltunk „nemes levele“. Isten képét hordozzuk magunkban; micsoda büszkeséget, méltóságot kelt e hatalmas tétel bennünk, de milyen óriási felelőség is ez számunkra!

Az ember Isten képe és dicsősége — fokozza tovább önérzetünket Pál apostol (1Kor 11, 3—7). Az emberben megdicsőülhet Isten, de egyben az ember szégyenné is válhat Isten előtt.

Az ember lelke isteni szikra, „a világosság szent Atyjának“ (Jk 1, 17) földre helyezett mása. Lelki életének művelésével, tökéletességre való törekvésében egyre jobban kiabrázolódik lelkében az Isten.

Az emberek között Jézusban tükröződött legvilágosabban, a legmagasztosabban Isten, ezért ő teljes öntudattal mondhatta el magáról: „aki engem látott, látta az Atyát“ (Jn 14, 9).

Isten lényegét gyakran ábrázolják a bibliai könyvek írói a világosság képével: „az Isten világosság“ (1Jn 1, 5). „Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről, a világosság Atyjától száll alá, akiben nincs változás, sem fénynek és árnyéknak változása.“ (Jk 1, 17). Ő ránk ragyogtatja az ő orcáját (Zsolt 31, 17), Ő a mi mécsesünk és fény-sugarat ad nekünk a sötétségben (2Sám 22, 29).

Ha megvizsgáljuk az evangéliumokban használt világossággal kapcsolatos fogalmakat, megállapíthatjuk, hogy általában a vallásos erényeket, a lélek egészséges megnyilvánulását, nem a kimondott büntelenséget, de a jó, igaz, értékes cselekedetekre való törekvést értették alatta. „Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat“. Ebben az esetben az emberi lélek ragyogásának legkonkrétabb formáját, a jó cselekedetet emeli ki Jézus. Cselekedj úgy, hogy látván ezt az emberek, dicsőítsék a mennyei Atyát. Mutasd meg hitedet, tedd kézzelfoghatóvá, szemmel láthatóvá jó cselekedeteid által, hogy láthatóvá legyen Isten képe benned. Isten iránti szeretetedet valószínűleg meg az ember iránti szeretetben, úgy

amiként a szülők iránti szeretet a testvérek egymás iránti szeretetében is megmutatkozhatik.

„Aki azt mondja, hogy világosságban van, de gyűlöli a testvérét, az még mindig a sötétségben van. Aki szereti az ő testvérét, az a világosságban van és nincs benne semmi sötétség.“ (1Jn 2, 9—10). „Ha azt mondja valaki, hogy: Szeretem az Istent, a testvérét viszont gyűlöli, az hazug, mert aki nem szereti a testvérét, akit lát, nem szeretheti az Istent, akit nem lát.“ (1Jn 4, 20). A lelki indításból: a szeretetből, a hitből fakadó jócselekedet az, amiben tündököl az Isten képe rajtunk. Minden ember vágyik az elismerésre, az érvényesülésre, ahogy a költő mondja: „Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak“. (Ady E.) A hétköznapi ember, hogy megszerezze mások elismerését, igyekszik mindig ünnepi arcát mutatni, amikor tudja, hogy látják az emberek. A tanítvány is vágyik az elismerésre, de neki nincs egy ünnepi és egy közönséges arca. Ő mindig úgy él, mintha ünnep volna az egész élet, mintha mindig látnák az emberek. Ezért nyeri el a legnagyobb elismerést az emberektől: miatta dicsérni fogják Istent. Az ilyen emberről mondják, boldog az az anya, aki téged fölnevelt, boldog az a nép, melynek ilyen fia van, áldott az Isten, akinek ilyen szolgálója van.

Amikor hitvilágunk magasztos szellemi tényezőiről testiségünk fogalmával beszélünk, amikor a lélek tetteiben való tündöklését szemléljük, tulajdonképpen szellemi arcvonásunkat akarjuk tőkéltesíteni Jézus példája nyomán, valahogy úgy, amiként Pál apostol viziója ábrázolja: „Fiaim, kiket fájdalommal szülök újonnan, míg ki nem formálódik bennetek“ —Jézus. (Gal 4, 19).

Ezt a szent célt unitárius egyházunk szervezeti keretei között kívánjuk megközelíteni, akik e lelki közösség előjárói és egyszerű hívei vagyunk. E lelki közösséget, testet öltve, láthatóvá válva szemlélheti a világ. Lelki megnyugvást csak az adhat nekünk, ha örállásunkkal és virrasztásunkkal, vigyázásunkkal és imádságunkkal, felelősségvállalásunkkal és köteleességteljesítésünkkel, együttérzésünkkel és örömmüzenet-hirdetésünkkel minél ragyogóbban közeledünk a Jézus-arcú embertípus-hoz.

A legnagyobb elismerést akkor nyerjük el, ha tanítványi hivatásunkból ránk háruló feladatainkat úgy végezhetjük, hogy miattunk is dicsérni fogják Istent, a mi mennyei Atyánkat.

Váljék valóra mindez a hétköznapiak legkisebb megnyilvánulásától a sorsdöntő hősiességéig mindenütt és mindenkor. Közelebről pedig az ünnepi harangszóra templomba sietők lépésében, a templomban elmondott ima szavában, az áhitattal énekelt zsoltárok szárnyain, a jó karban tartott egyházi épületek homlokzatán, az aranykönyvek emlékeket őrző, áldozatokat számon tartó lapjain és abban, hogy miként tekintünk egymásra, miként köszöntjük egymást. Továbbá a fájdalom együtt elsírt könnyeiben, együtt eljajgatott jajszavaiban és együtt hordozott gyászruháiban, vendégszeretetünk egyetlen darab kenyérében, hivatástudattal nevelt gyermekeinkben, örömeiket-sikereket együtt ünneplő hálaadásunkban. Rajtunk Istenünk és népünk szeme!

Sugározzuk, Istenig tassuk hát tovább az Istenre mutató világosságot, hogy jó cselekedeteink nyomán áldassék és dicsőíttessék Isten, a mi édes jó Atyánk mindörökké. Ámen.

A BÉKE ÚTJÁN

Ef 4,1—3

Egység, egyetértés és béke, mind olyan fogalmak, amelyek ma is beletartoznak mindennapos szókincsünkbe, sőt egyre gyakrabban hallunk róluk. Megidéznek valami hön óhajtott állapotot, amelytől sajnos még messze vagyunk. Bizony, milyen szép lenne az életünk, ha nem kellene félelemben és rettegésben élni, hanem egyetértés és szeretet fűzné egységbe a népeket, az embereket! Tény, hogy a történelem folyamán annyi úton-módon próbáltuk megközelíteni ezt az eszményi állapotot, s vajmi kevés sikerrel. Vajon miért? Azért, mert aki célba akar jutni, annak akarnia kell az oda juttató eszközöket is. Sajnos azonban mindmáig csak olyan eszközökhöz folyamodott az ember, — gondolok itt az erőszak különféle fajtáira —, amelyek semmiképpen sem alkalmasak az egység megközelítésére, a béke megvalósítására. Ha komolyan hiszünk vallásunk sorsformáló erejében, akkor érdemes felfigyelnünk a Szentírás tanítására, amely ebben a dologban is eligazítást ad a keresztény embernek.

A maga korában Pál apostol is ismerte és átélte azokat az ellentéteket, amelyek az akkori emberiséget gyötörték. Az elnyomás, a kizsákmányolás, a széthúzás és személyválogatás nem újkeletű fogalmak és gyakran felütötték fejüket az apostol gyülekezeteiben is. Nyilvánvaló, hogy mindezek szöges ellentétben állnak a tanítványait és követőit a szeretet egységbe tömörítő Jézus akarásával. A Jézushoz való tartozás arra kötelezi a keresztény embert, hogy békét teremtő szeretetével tegyen tanúságot a minden emberrel való egység akarásáról. Ez a magatartás egyben az igazi boldogság épületének egyik alappillére is. Boldogok a békeségszerzők, mondja Jézus (Mt 5, 9), és nem ok nélkül. Az igazi boldogság azoké, akik az élet minden helyzetében igyekeznek áthidalni az ellentéteket, félretenni a nézetkülönbségeket és nem a hatalom helyzetéből, nem az erőszak eszközeivel, hanem a szeretet és megbocsátás útján törekednek megoldani a felmerülő nehézségeket. Ha egy Atyának vagyunk a gyermekei, — márpedig minden ember az —, akkor közös feladatunk a testvéri szeretettel kialakítandó egyetértés és béke szolgálata, megteremtése. Ehhez azonban nem csak egyet akaró fejekre, nem is hangzatos szólamok egybecsengésére, hanem a szívek összedobbanására van szükség. Ebben rejlik a kereszténység — minden keresztény — egyik nagy küldetése a ma világában. Mivel Pál apostol épp ebben akar segíteni, egész világosan kifejti, hogy miféle anyagból kell készülnie annak a kötőanyagnak, amely a béke épületének cementje lehet. Ez pedig nem más, mint az alázat, a szelidség és türelem.

Tévedés lenne azt hinnünk, hogy Jézust mindenben utánoznunk kell és utánoznunk lehet. Amit azonban nagyon fontosnak — s a tanítvány számára is követendőnek — tartott, arra ómega hívta fel a figyelmet. Kijelentette például: Tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok (Mt 11, 29). Talán semmi sem épít olyan magas elválasztó falat ember és ember közé, mint a büszkeség és gőg. Képzelt nagyságunk magasából oktalan büszkeséggel csak lenézni tudunk embertársainkra, de

semmiképpen sem egyesülni velük. Az önelégült és gögös ember a római költővel vallja: gyűlölöm a tömeget és távol tartom magam tőle! Ezzel ellentétben az aláztos ember nem nézi és nem kezeli le embertársait, hanem közjük állva felkínálja szolgálatait. Tiszteli mások véleményét, még akkor is, ha felfedezi benne a tévedést. Az 1789-es nagy francia forradalomban lerombolták Bastille-t, a rosszhírű börtönt, és hidat építettek köveiből. Ma is így kellene tennünk az erőszak és gög emelte válaszfalakkal, hogy utat építhessünk embertársaink, a népek és nemzetek felé. Öltözzetek fel aláztosságot (Kol 3, 12), semmit sem cselekedvén versengésből, hanem aláztosan! (Fil 2, 3).

A békét szerző szeretet másik hathatós eszköze a szelídség. Jézus a szelídeknek ígérte Isten országának boldogságát (Mt 5, 5). Sajnos, a történelem arra figyelmeztet, hogy az emberiség mindeddig az erőszak útját járta. Nagyon jól tudjuk, hogy az utóbbi 3500 évből csak 287 volt békeév és 3213 a háborús esztendő. Meg is bűnhődött érte az ember tengernyi vérrel, szenvedéssel. S mintha mégsem tanult volna belőle. Julien Green, a neves író írja le Naplójában egy fényképéssel folytatott beszélgetését. Az illető Kínában járt és több emberrel elbeszélgetett. Az egyik nap — mesélte a fényképész —, talán a szokottnál is hangosabban, nagyobb hévvel magyaráztam valamit, és kínai beszélgető partnerem hirtelen elvörösödött. Kérdésemre, hogy miért pirult el, ezt a meglepő választ adta: ön feltűnően hangosan beszél. Nálunk csendesebbek, halk szavúak az emberek. Ó, ti európaiak, jegyzi meg az író, ne higgyétek, hogy hangoskodva jobban megértitek egymást! Soha senkit nem győzhetünk meg arról, hogy az erőszakoskodás mögött szeretet rejtőzik. Az igazi szeretetnek csakis a szelídség lehet szavahihető követe. Kár a fegyvereket csattogtatni — mondja valaki —, mert a csatazajból sohasem születik béke! Bennünket unitáriusokat kétszeresen is szelídségre kötelez, hogy ősi címerünkben is ott a megszívlelendő jézusi figyelmeztetés: legyetek szelídek, mint a galambok (Mt 10, 16). Legyen hát a ti szelídlelküsetek ismert minden ember előtt. (Fil 4, 5).

A békére vezérlő szelídségnek ikertestvére a türelem. Ő is a szeretet gyermeke. Nem véletlen, hogy ott és akkor találkozunk vele a leggyakrabban, ahol a legerősebb a szeretet sugárzása. Elég csak azokra az édesanyákra gondolnunk, akik végtelen türelemmel gondozzák, nevelik gyermekeiket. A kívülálló szemlélő szinte képtelen felfogni ennek a türelemnek a forrását. Az egyik távolsági autóbuszon voltam szem- és fültanúja a következő esetnek. Egy édesanya 3—4 éves kislányával utazott. A kislány kifogyhatatlannak bizonyult a környezetére irányuló kérdezősködésben. Csak úgy záporoztak kíváncsi kérdései az anyára: ez mi? az mi?! Az édesanya végtelen türelemmel figyelt és válaszolt minden kérdésre. Így ment ez több mint egy órán át, míg a kislány belefáradva a kérdezősködésbe, álomba szenderült. A beálló csendben valaki megkérdezte az anyát: asszonyom, hogy van ilyen csodálatos türelme? A válasz így hangzott: nincs ebben semmi csodálatos. Az én gyermekem és szeretem, hogyne lenne türelmem hozzá?! De gondolhatunk arra a hitvestársra is, akit őszinte szeretet fűz élettársához és erejét megsokszorozó türelemmel gondolza betegségében. És mekkora türelem kell sok öreghez, akiknek megrokkantak testi és szellemi erői. Csak a hálából táplálkozó szeretet kölcsönöz ilyen türelmet nekünk. Türelemmel kell hajolnunk az emberi törpeségek fölé is, és várunk a növekedést. Nem

elvágnunk kell az élet gordiuszi csomóit, hanem türelmesen kibogozunk! Ez az igazi hőstett: a szeretetből fakadó és táplálkozó türelem szolgálata. Legyetek hát türelmesek mindenki iránt! (1Thess 5, 14).

Az alázat, szelídség és türelem: ők hárman vezetik az igazi béke útjára az embert. Ebből azonban az is nyilvánvaló, hogy a béke nem repül sült galambként a szánkba. Meg kell dolgoznunk érte, tiszteletben tartva az igazság, a szeretet és megbocsátás békét teremtő törvényeit.

Vajon mi ezen az úton, a béke útján járunk-e? Családi életünkben, munkahelyünkön, egyházközségünkben? Mert a békét nekünk itt és most kell építenünk. Csak ha béke lesz az emberi szívekben, ha béke lesz a családokban, ha béke lesz a társadalomban és a népek között, akkor remélhetjük az egyetemes, az egész emberiséget átfogó béke eljövetelét. Tőlünk is függ tehát, hogy mit hoz a jövő. Ezért minden keresztény ember békeprogramjává lehetne a költő figyelmeztetése: „Ember vigyázz, figyeld jól világot / ez volt a múlt, emez a vad jelen / hordozd szívedben. Éld e rossz világot / és mindig tudd, hogy mit kell tenned / érte, hogy jobb legyen.“ (Radnóti Miklós: Nem bírta már ...) Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

A SZERETET NYELVÉN

1Kor 13, 1. 13; 14, 1

Amikor valami nagyon szépet látunk, hallunk vagy olvasunk, a legszívesebben elnémulunk. Ezt tenné a lelkész is, amikor a páli szeretet-himnusz verseit olvassa, de mégsem teheti, mert fülébe cseng a „hirdesd az igét“ parancsa (2Tim 4, 2) és szólásra készíti.

Manapság gyakran hallunk, illetve olvasunk aggódó megjegyzéseket — a rádióban és sajtóban — anyanyelvünk romlásáról. Mi magunk is gyakran tapasztaljuk, hogy ezek az aggodalmak nem éppen alaptalanok. Felelőtlen emberek közönye, meggondolatlan nemtörődömsége és „pongyola“ nyelvhasználata komolyan veszélyezteti a nyelv tisztaságát. Azért említem mindezt, mert Pál apostol szeretet-himnusza olyan nyelv megtanulására serkent, amely napjainkban ugyancsak megromlott, sőt sok vonatkozásban feledésbe ment. Nem más ez, mint kereszténységünk edes anyanyelve, a szeretet, amelynek nyelvtanát Jézus hagyta reánk evangéliumában. Napjainkban különféle segédeszközök állnak rendelkezésünkre az idegen nyelvek elsajátítására, de ennek ellenére a nyelvtanulás ma is komoly erőfeszítést igényel. Milyen nehéz például egy külföldinek megtanulnia a mi nyelvünket! Be kell vallanunk: a szeretet nyelve sem könnyű. Talán ezért is hagyják félbe igen sokan a tanulását. Tény, hogy roppant méretűvé növekedett a szeretet nyelvének megromlása, használatának hiánya.

A közelmúltban olvastam egy tanulságos interjút, amelyet a 90 éves Molnár Antal zenetudóssal készítettek. Ennek utolsó kérdése így hang-

zott: ha a professzor úr visszatekint e gazdag életútra, mit tart ebből a legtanulságosabbnak a mai nemzedék számára? A válasz: „Egy szóval kifejezve, a szeretetet. Szeretni kell a hivatást, a természetet, az emberiséget, a művészetet. Ez az a mágneses vonzás, ami kölcsönösen hat az emberre és környezetére, amit a régiek olyan nagyra becsültek...“

A szó, a nyelv — különösen a szeretet nyelve — híd az emberek között. Csak ezen a hídon juthatunk el lélektől-lélelig. Sajnos, századunk embere gyakran fölégeti a hidat, amikor a szeretethimnusz csodálatos dallamát a gyűlölet gyilkos nyelvének használatával némítja el. A keresztény szellemben élő és gondolkozó nagy orosz író, Tolsztoj beszéli el, hogy egy napon katonák vonultak az utcán és egyikük valamiért kilépett a sorból. Észrevette ezt a tiszt és miután alaposan legorombította a katonát, hatalmas pofonnal irányította vissza a menetoszlopba. Tolsztoj mélységesen megbotránkozott ezen és így szólt a durva tiszthez: úgy látszik, ön nem olvasta még az evangéliumot! A tiszt így vágott vissza: ön pedig nem ismeri a katonai szabályzatot! Sajnos, sokan ehhez hasonlóan cselekednek. Sokféle szabályt és emberalkotta törvényt követnek, csak Jézus evangéliumáról és a köteles szeretet parancsáról feledkeznek meg könnyedén. Pedig a keresztény embernek a szeretet nyelve az anyanyelve. Nem azért, hogy kizárólag szép és megható dolgokat írjunk vagy mondjunk róla, hanem hogy gyakoroljuk a mindennapi életben.

Egy békés természetű kertészről olvastam, hogy sokat bosszankodott szomszédja miatt, akinek elhanyagolt kerítésén gyakran átjártak tyúkjai és komoly károkat okoztak virágaiban. Hiába kérlette a szomszédot, javítaná meg kerítését: a szép szó nem használt. A szomszéd — úgy látszik — nem ismerte a szeretet nyelvét. Na, majd megtanítlak rá! — gondolta a kertész, akinek egy jó ötlete támadt. Az egyik nap, — amikor a szomszéd tyúkjai éppen a kertben kapirgáltak —, átvitt néhány tojást. Nekem nincs baromfim, — mondta a szomszédnak —, bizonyára az ön tyúkjai tojták. Még két-három alkalommal megismételte ezt, aztán váratlanul abbahagyta. Ekkor a szomszéd ezt gondolta: nem hozza a tojásokat, bizonytalannal megtartja magának. Nyomban megjavította a kerítést és tyúkjai nem mentek át többé a kertész kertjébe. Íme, milyen találékony a szeretet, s miként menthet meg attól, hogy a harag és gyűlölet nyelvén beszéljünk egymással. Kereszténységünk nem annak alapján minősíthető elsősorban, hogy mennyit imádkozunk, milyen gyakran járunk templomba vagy élünk úrvacsorával, hanem annak alapján, hogy — az embertársal való kapcsolat rendjén — a szeretet nyelvét használjuk-e, vagy sem.

Az emberi nyelvek különbözősége sokféle nehézséget jelent az emberi kapcsolatok kialakításakor. Ezért is szerkesztettek úgynevezett műnyelveket, — mint például az eszperantót —, hogy legyőzzék és áthidalják ezeket a nehézségeket. Be kell vallanunk, nem sok sikerrel, nem sok eredménnyel jártak ezek a törekvések. Ma is csak egyetlen nyelv van, amelyet mindenki megért, a szeretet nyelve. Csak sajnálni lehet, hogy kereszténységünk anyanyelve még ma sem világnyelv. Egy hívő holland asszony leírta a náci koncentrációs táborban átélt borzalmakat. Az egyik nap meghalt mellette fekvő barátnője és ő egyedül feküdt a nyomorúságos priccsen. Egyszer csak megpillantott egy orosz asszonyt, aki tétova léptekkel járkált a teremben. Nem volt alvóhelye. A holland

nő intett neki. A másik asszony megértette a mozdulatot. Amikor fölmászott a priccsre és elnyújtózkodott mellette, megkereste a kezét és há-lásan megszorította. A párnán közel került egymáshoz az arcuk, s a holland asszony úgy érezte, mondania kell valamit. De egy árva szót sem tudott oroszul. Halkan megkérdezte: Jézus Krisztus? Ó, mondta az orosz asszony, és megölelte. Ebben a pillanatban — tehetjük hozzá a tör-téntekhez —, a koncentrációs tábor kilátástalan nyomorában „csoda“ tör-tént: a szeretet nyelve hidat épített két ember között.

Lám, mindig a legegyszerűbb dolgok a valódi csodák. Az ismert tudós, Freud egy alkalommal állítólag azt mondta baráti társaságban: csoda, hogy drót nélkül telefonálhatunk, de még nagyobb csoda, hogy dróttal telefonálhatunk, és a legnagyobb csoda, hogy két ember a pusztaság szó által is megértheti egymást! Igen, ha a szeretet szavával, a szeretet nyelvén folytatunk párbeszédet, hidakat építünk ember és ember között. „Nyelvében él a nemzet“ — tartja a közmondás s ehhez hozzáteszem: csak a szeretetet beszélve élhet az emberiség. Törekedjünk a szeretetre, hogy ez a csoda bennünk s közöttünk is végbemenjen! Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

ÖNZETLENÜL: „SEMMIÉRT — EGÉSZEN“!

Lk 9, 57

Az első tanítványok életében — éppúgy, mint a miénkben — voltak magasröptű, fennkölt pillanatok, amikor mondhatni szárnyalt a lélek, és voltak kiábrándítóan hétköznapi, földhözragadt alkalmak is, midőn szárnysegettnek bizonyult a lélek iménti szárnyalása. Mindig csodálkozó borzongással olvasom — és élelem át — újra a tanítványi lélek sodró erejű megnyilatkozásairól szóló részeket a Bibliában. Ilyenek azok, amikor Jézus elhívja tanítványait. Közismert jelenetek ezek. Lényegük: Jézus felbukkan, megjelenik valahol a tanítvány életében, egyszerű munkás-hétköznapijaiban, a halászbárka vagy a vámszedő-asztal közelében, és megszólítja — személyiségének valami ellenállhatatlanul lenyűgöző, mágneses vonzerejével elhívja — a leendő tanítványt: jer, és kövess engem! És a megszólított azonnal engedelmeskedik. Leteszi kezéből a munka eszközt, otthagyja a halászbárkát és a hálót, a vámszedő-asztalt és a hétköznapiakat; otthagyja apját, anyját, testvéreit, gyermekeit, házá-t, földjét. egész addigi életét, — egyszóval mindenét —, és követi Őt! Nem töpreng, nem kérdez, nem búcsúzik, nem temeti halottait: a Mester nyomába lép. Úgy, ahogy Jézus kéri: „aki kezét az ekeszarvára téve hát-ratekint, nem alkalmas Isten országára“ (Lk 9, 62). A tanítványi lélek magasröptű pillanatai ezek. Az élet nagy találkozásainak magasfeszültségű és mindig megrendítő alkalmai: beleborzong az ember, ha csak rágondol elbűvölő szépségükre.

Milyen mélypontok, mennyire röghöz kötött, közönséges pillanatok ezzel szemben azok, amikor megtorpan és kétségkedni kezd a tanít-

vány: Uram, követlek téged, de engedd meg, hogy előbb búcsút vegyek az otthoniaktól. (Lk 9, 61) Uram, követlek téged, de hadd temessem el előbb atyámat. (Lk 9, 59). Vagy amikor — később — elkezd számolgatni, méricskélni: lám, mi mindent elhagytam, feladtam érted, otthonomat és családomat, házamat és földemet, halászbarkám csöndjét és hétköznapijaim nyugalját, hogy kövessék téged. Mi lesz a jutalmam? Mit kapok én cserébe?!

Ahogy elbűvölt a tanítványi lélek iménti szárnyalása, úgy lehangol és visszaránt, idealizmust foszlat és kiábrándít ez utóbbi szárnyszegett-sége. Hisz sivár, szürke; nincs benne semmi, ami a hétköznapi „veréb-filozófiája“ fölé emelkedne. S ha úgy tetszik, mégis valami egyetemesen emberit fogalmaz meg, valami gyötrelmesen emberit a mindennapok szürke valóságából. Mert ki tagadhatná, hogy szinte egyetemes emberi jellemzőnk a „valamit-valamiért“ céltudatossága, kiszámítottsága? Az ember célratörő lény. Tudja, hogy miért tesz valamit. Tudja, hogy mit akar elérni, megvalósítani általa. Elveti a magot, mert kenyeret akar; fát ültet, mert gyümölcsre vágyik; könyvet nyomtat, iskolát épít, mert tudásra szomjazik, és nevelni akarja gyermekét; hajót tervez és épít, vagy repülőt és űrhajót, hogy vizeket szelhessen át, vagy a kéklő légeget. „Valamit — valamiért“ — sajátosan emberi vonás, tulajdonság ez. Valamit tesz az ember, mert kapni akar valamit. Egészen hétköznapi nyelven szólva olyan ez, mint az üzletkötés, a kereskedelem: adok valamit, — befektetek —, hogy kaphassak valamit, hogy megtérüljön a befektetésem. Kevesen tudnak tenni, adni valamit anélkül, hogy ne várjanak érte fizetséget, anélkül, hogy ne kérdeznék: mi lesz a jutalmam? Mit kapok cserébe?

Hogy a tanítványokból is kikiváncozik e kérdés? Talán nem is csoda. Ők is csak emberek. És jól látják — a Mesterrel járva —, hogy sokszor háládatlan a nép, hallják, amint Jézus is így szól: „A rókának oduja van, az ég madarának fészke, de az Emberfiának nincs hová lehajtania a fejét“ (Mt 8, 20). Tudják, hogy szidalmak és üldöztetések várnak rájuk. És kezdenek méricskélni ők is: lám, mi mindenünket elhagytuk érted, hogy kövessünk téged. Mi lesz a jutalmunk?

Megdöbbsent, mert így kimondva eszmélek rá: nem azért mennek Jézussal, mert szép a hivatás — „embereket halásztok“ —, mert elbűvölte, lenyűgözte őket a nehéz, de gyönyörűsége igá, hanem mennek, mert várnak valamit cserébe. Máris „benyújtának a számlát“.

Meggyőződésem, hogy minden igazán nagy, jelentős és szép dolog úgy és akkor jött létre az emberiség történetében, amikor az ember tudott valamit teljes odaadással, egy szent célért való feltétlen és önzetlen lelkesezéssel tenni az életben. Minden számítgatás, minden „adok-kapok“ üzletkötésszerű méricskélés és haszonlesés nélkül: önzetlenül, — s a költővel szólva — „semmiért — egészen“.

Tinódi Lantos Sebastyén emlékét idézem: a 16. századi énekes-költő az ellenség perzselte hon végvárait járta, valami „szent megszállottsággal“. Kezében lant és toll. Ment, hogy csüggedt végvári vitézekbe új erőt öntsön. Dalolt, az egri hősök példáját idézte; a helytállás, a hazaszeretet eszményeit vitte a csüggedt, megfáradt harcosokhoz, hogy új erőre kapjanak, hogy bátorságot öntsön a veszélyben élők szívébe, erősítsen bennük a haza szent földjét védő lelket. Vártól-várig vándorolt, s nem félt, hogy a felperzselte haza úttalan útjain valahol kardélre

hányja az országot dúló ellenség. Miért tette? Miért kockáztatta életét szüntelen vándorúton, mindig ott dalolva-lelkesítve, ahol a legnagyobb szükség volt rá? Ülhetett volna biztonságban levő, jól védett várakban is, hogy „bőrét mentse“. A végvárak fősvény kapitányai sokszor egy kupa bort sem adtak, hogy szomját oltsa. Még ennyi fizetésre, jutalomra, elismerésre sem tellett. És mégis ment. Vitte valami szárnyaló lelkesedés, valami „szent megszállottság“, amelynek nem lehet ellenállni. Nem méricskélt, nem tartotta a markát, nem nyújtotta be a számlát. Még csak nem is kérdezte: mit kapok én? Mi lesz a jutalmam? Csak ment, és tette, amit tennie kellett!

Az 1848-as szabadságharc lánglelkű költője, Petőfi Sándor is otthagytott mindent, otthonát, szeretett fiatal feleségét, Júliát, boldogságát, gyermekét, és ment, hogy karddal és tollal kezében ifjú életének áldozatával áldozzon a szabadság oltárán. Ő sem tartotta a markát fizetségért, mint a zsoldoskatona, aki pénzért kockáztatja életét. Nem kérdezte soha: mit kapok én cserébe? Mi lesz a jutalmam? Egyszerűen csak: tette, amit tennie kellett. Nagyszerű költeményében így vall erről: „Mi lesz a díj? Vagy lesz-e díjam, / Nem kérdezem; / A legrosszabb rabszolga is kész / Fáradni, hogyha megfizetnek érte. / Én díjkívánatot, díj reménye nélkül / Fáradtam eddig és fáradok tovább is.“ (Az Apostol).

És hogy az időben közelebb jöjjünk, az oly fiatalon elpusztult orvosra, Kanabé Zoltánra emlékezem, aki a tavaszi jégzajlás idején a Duna egyik jégszigetéről a másikra ugrálva érte el a túlsó partot, hogy idejében kórházba vihesse életveszélyben forgó betegét, egy kisfiút. Nem kérdezte ő sem: mi lesz a jutalmam? Nem nyújtotta kezét a boríték után. Csak valami szárnyaló lelkesedéssel és szent hivatástudattal tette, amit tennie kellett.

És végül, ebben a kicsiny, csöndes egyházközségben is találtak példát: a templomépítő 18 éves gondnokét. Ő sem méricskélt. Nem kétségeskedett és nem számítgatta a saját hasznát, hogy mit ad és mit kap érte cserébe. Pedig sok munkája, verítéke épülhetett e falakba. Mégsem kérdezte: mi lesz a jutalmam? Ő is csak tette, amit tennie kellett. Meggyőződésem, hogy anélkül nem épülhetett volna fel ez a nagyszerű épület.

Gondolkodtál-e valaha is el azon, hogy mi történt volna, ha ezek az önzetlen, önmagukat „semmiért-egészen“ is odaadó, nemegyszer feláldozó, lánglelkű emberek is elkezdtek volna hűvösen számítgatva méricskélni? Ha az „adok-kapok“ veréb-világnézet szemszögéből mérlegelve a dolgokat, megkérdezték volna: mit kapunk mi? És mi lenne, ha életünkben váratlanul kifognának ezek az önzetlen önfeláldozást ma is vállaló emberek? S ha gondoltál valaha is mindezekre, akkor tetted-e fel a kérdést, hogy te, — Jézust követő keresztény ember —, tudsz-e ilyen lenni? Egyáltalán, tudsz-e tenni még valamit is anélkül, hogy várnád érte a fizetséget? Anélkül, hogy kérdeznéd: mit kapok én? Mi lesz a jutalmam?

Szinte hallom a tétova, kissé csalódott és lemondó válaszod: hát, bizony nem tudok ilyen lenni. Avagy, nem könnyű dolog Tinódi Lantos Sebestyének, Petőfi Sándorok, Kanabé Zoltánok és 18 éves gondnokok lelkületét, hivatástudatát és önfeláldozását önzetlenül vállalni. Nem olyan könnyű dolog a Mester első elhívó szavára — jer, és kövess engem! — azonnal követni Őt.

De mégis — lehet. Te is lehetsz ilyen izzó hivatástudattal és szárnyaló lelkesedéssel élő önzetlen ember. Nem kell hozzá Lantos Sebestyénnek, Petőfi Sándornak, 18 éves gondnoknak — és ki tudja még milyen kimagasló egyéniségnek — lenned. Lehetsz ott, a magad egyszerű hétköznapijainak rendjén, az életnek azon a területén, ahová állított Isten: önzetlen áldozathozatalodról bizonyosságot tevő keresztény ember, Jézust követő tanítvány, aki meghozza a maga áldozatát embertársai és a reá számító közösségek felé, anélkül, hogy felhánytorgatná mindazt, amit önzetlenül kellett tennie. Anélkül, hogy kérdezné: mi lesz a jutalmam, mit kapok mindezért cserébe?

S itt, — tudom, érzem és átélem — belédhasít a döbbenet: hát tényleg nem kapunk semmit? Tényleg nem lesz semmi jutalmunk nemes idealizmusunk szárnyaló lelkesedéséért, önzetlen önfeláldozásunk nagyszerű tetteiért? Lám, Jézus ismeri az örök embert. Tudja, hogy lelke mélyén örökösen ott lapul ez a kérdés. Ismeri a legtitkoltabb méricskéléseket is. Ezért válaszol — az örök tanítványi kérdésre — csöndes, de határozott hangon így: Ti, akik követtek engem... s mindaz, aki elhagyja értem otthonát, testvéreit, nővéreit, atyját, anyját, feleségét, gyermekeit vagy földjét, százannyit kap, és örökségül kapja az örök életet.

Vajon mi az a százannyi? Nem kell sokáig töprengened rajta. A való élet szinte mindennap szállítja a példákat. Csak nem akarod észrevenni őket! Vajon nem ismeresz embereket, akiknek „mindenük megvan“, — nagyszerű házuk, ragyogó kocsijuk, ígéretes diplomájuk és felfelé ívelő pályájuk —, boldogok lehetnének, és mégis, valami fájdalmasan hiányzik életükből? Mert „mit érsz, ha az egész világot megnyered is, de lelkedben kárt vallsz?“ A lélek nyugalma, a szív békéje és boldogsága, ennek a vallomásnak a jutalma: Atyám, elvégeztem, amit reám bízál. Megtettem, amit tennem kellett. Önzetlenül, „semmiért-egészen“! Ez a Tinódi, Petőfi, Kanabé Zoltánok és 18 éves gondnokok sajátja.

De nem csak erről és nem csak ennyiről beszél Jézus. Szól ezenfelül a örökélet elnyeréséről is. Ezt kétféleképpen látom. Úgy, hogy tovább élsz az emberiség, a közösségek kollektív emlékezetében, amint Tinódi, Petőfi, s mindazok, akik tudtak másoknak is világítva „égni“, önzetlenül élni. És hiszem Jézussal, — e százannyin felül —, megrendítően szép hittel, hogy Isten ezen felül megjutalmazza azokat, akik Jézus örök hívásának engedelmeskedve tudnak hivatást megélni, küldetést betölteni a földi létben: önzetlenül, s ha kell „semmiért-egészen“!

Nézd: Jézus neked is int, s csengő szóval hív ma is: jer, kövess engem! Ne állj itt bénán, a világ zajától süket fülekkel, a gazdag ifjú tétova tehetetlenségével, hanem gyűljön ki benned is a Tinódi, Petőfi és 18 éves gondnokok önfeledten, önzetlenül izzó lelkesültsége, szent elhivatottsága, s lépj Jézus nyomába, légy igaz tanítvány!

Ne várd mindig, hogy más kezdje el. A hívás hozzánk szól. Hozzád, hozzám, kései tanítványokhoz. Mindenkihez. Ne mondd azt, hogy nem hallod a hívást. Mert ez a hívás, e mai napon, im hozzád is érkezett. Engedelmeskedj neki. Amen.

FELELŐSSÉGGEL SZOLGÁLNI

„Csak azt az életet érdemes végig élni, amelyet másokért élünk.“

Albert Einsteinnak ezt a mondását illeszthetjük jellegként a nagynevű jótevőnk, Berde Mózsa életművére visszatekintő mindenkori megemlékezésünk bevezetőjéhez. A nem önmagáért, hanem népi közösségének a szolgálatáért élő, cselekvő nemes lelkületű ember életmodellje ez a tiszta csengésű idézett aforizma. Eszerint élni, ennek értelmében maradéktalanul cselekedni kivételes életszemléletű, célját határozottan, tántoríthatatlanul követni tudó személyiség képes. Ilyen ember volt Berde Mózsa: rendkívüli egyéniség, az a körültekintően cselekvő ember, aki mindig úgy és annyit tett, ahogyan, illetve amennyit kora adott körülményeinek összességében meggyőződése helyesnek és szükségesnek ítélt, leltégyen az a cselekvés egyszerűen csak emberbaráti jótékonykodás, vagy az akkori és jövődő ifjú nemzedékek szélesebb perspektívájú pallérozottságához szükséges anyagi alap biztosítása, vagy a felvilágosodás eszmeáramlatának forrásaiból táplálkozó politikusnak a nemzetisége érdekeiért, jövőjéért vállalt megfontolt, higgadt cselekvése.

Amikor e nemes lelkületű ember emlékét a szimbólummá tett Berdeserleggel évről-évre idézzük, tesszük ezt azért, mert felekezeti, nemzeti-ségi léthelyzetünkben a múltunk történelméből kiemelkedő, „előttünk járt“ nagy előd lelki-képletének erkölcsi, társadalmi, művelődési vonatkozású összetevőit újból- és újból felidézni elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk. Szükségünk van erre azért, mert e lelki-képlet tartalmi összetevőiből kisugárzó tanítás tanulságai napjainkig kell érjenek, szellemi higiéniánk és gyakorlati teendőink tartozékaivá kell váljanak.

Berde Mózsa életének eseményei, tettei az egykori történészeink rögzítése és a jelenkoriak kutatása nyomán mindannyiunk előtt ismereteseek. Ismerjük magatartását, életszemlélete alapjáni cselekvésének azokat a jellemzőit, amelyekkel a hívő lélek csiszolását, műveltségének a gyarapítását, summájában tehát magát az embert, társadalmi méltóságáért, szabadságáért, helyzetének javításáért és a mindezt egy csokorba tartó haza javáért önzetlenül igyekezett szolgálni. Amire azonban minden adódó alkalommal külön rá kell irányítanunk a nemes fémljzést megláttató reflektorunkat — az a legjellemzőbb berdemózsai vonás: a szándékolt cél elérésének az a különleges cselekvési módja, amellyel és ahogyan a szolgálatra beállított életprogramját — az önérdek egyenes tagadásával — következetesen megvalósította.

Ennek a jó egy évszázaddal ezelőtti életprogramnak akkori célkitűzései ma is időszerűek — csak persze világnagy összefüggések szorításában. Nagyon időszerű a megvalósítás módja indító okának az a motivációja is, amit a pénztárnaplója kezdő lapjának egyik mondatában így fogalmazott meg: „Meggzúnt a csudák ideje, hogy manna hulljon az égből ingyen.“

Nap, mint nap látjuk és tapasztaljuk, hogy a felgyorsult életvitelű és -ütemű, nagy gazdasági-társadalmi változásokat hozó évszázadunkban az óhajtott jobb, emberibb életforma kialakításához a manna ma sem

hull ölünkbe ingyen az égből, sem a tudatformáló eszmék munkálásának bejárható útján, sem az eszmék megvalósítását segítő anyagi források tekintetében. Éppen ezért mi unitáriusok a saját felekezeti önmegtartásunk, megállásunk, előbbre jutásunk munkálásáért fel kell vértelnünk magunkat a nagy humanista szellemű elődünk, Berde Mózsa eszméinek tartalmi lényegével, emberszolgálatának áldozatokra alapozott gyakorlati módszerével. Igen, mert a berdemózsaai eszmerendszer alapvető lényeges jegyei: a gyökeresség, a kötődés a vallásos hithez, az egyházhoz, ragaszkodás a szülőföldhöz és hűség a néphez ma különösen időszerű fogalmak, koordináták, melyek elsődlegesen kell meghatározzák egyházi életünk sikkján a jelen történelmi adottságaihoz viszonyított teendőinket; ezekhez kötődően pedig mindannyiunk, de különösen egyházközségeinkben a hívek közt élő lelkészeink emberformáló nevelését kell irányítsák a közösségi helyzetünk, közös dolgaink iránti fogékonnyá tevés érdekében.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy amikor mi elsődlegesen a magunk teendőire gondolva igyekszünk tervezni, cselekedni — nem jelent elzárkózást sem hazai társadalmunk, sem földünk társadalmi célkitűzéseinek, törekvéseinek nagy egészétől, éppen hogy céltudatos hozzáállás ez, feladataink pontos értékrendbe állításával azokkal egyértelmű. Tehát akkor, amikor most mi unitáriusok térből és időből, ahol és amelyben élünk, jelenünket, jövőnket szolgálni akarással átlépünk — nagy elődünk életművének immár csak szellemi hagyatékából — iránytjelző fényt keresni a múltba, nemcsak a saját, hanem az egész emberiség békés, boldogabb jelenének és jövőjének a szolgálatért, és annak a sikeres eredményébe való hittel tesszük.

„Az embernek jövője van és felelőssége a jövő alakításában“ — szögezték le ezt a tételt az unitáriusok 21. világtalálkozóján. Ez a meggyőződése tehát az unitárius embernek. Ennek alapján pedig az önmagunkkal, illetve felekezeti közösségünkkel és a világgal szemben támasztott igények közötti viszony tudatos felmérése. Eszerint cselekedett annak idején Berde Mózsa is, aki, amint említettem, kora történelmi, társadalmi adottságai közt úgy és annyit tett, amit és amennyit meggyőződése szükségesnek ítélt, az ember jövője érdekében, felelőssége teljes tudatában. Megmutatta, hogy „a társadalomnak, az emberiségnek, nemzetének“ csak erős akarattal lehet hasznára válni, jövőjét csak az erkölcsi nagyság szilárd fundamentumán állva lehet felelősséggel szolgálni. Ma nekünk ennek a céltudatos munkáló, áldozatos emberi életnek a példája kell kijelölje a követendő utat, s ez kell irányt szabjon magatartásunknak, cselekedeteinknek.

Így válhatunk méltó örököseivé Berde Mózsa szellemi hagyatékának. E hagyatékkal való jó gazdálkodás érdekében felelősséggel végzendő szolgálat sikerére emelem az emlékezésnek ezt a drága poharát.

Egyházi Képviselő Tanács

Az Egyházi Képviselő Tanács első negyedévi gyűlését febr. 24-én tartotta. Targysorozatán szerepeltek: jelentés az elnökileg elintézett fontosabb ügyekről, az állandó bizottságok tevékenysége, az 1981. évről felvett esperesi vizsgálószéki jegyzőkönyvek és az 1982. évre vonatkozó egyházi statisztikai adatok bemutatása, az elmúlt évi egyházköri közgyűlések jegyzőkönyvei, az E. K. Tanács általános jelentése, a Nyugdíjpénztár 1982-ről szóló jelentése, az új Fegyelmi Szabályzat tervezetének bemutatása, az 1983. évi építkezési-javítási segélyek megállapítása.

Egyházi Főtanács

Egyházunk vezető szerve márc. 5—6-án tartotta rendes évi gyűlését. Megnyitó beszédében dr. Barabássy László főgondnok többek között ezeket mondta: „Számadást végezni jöttünk az elmúlt évről és tervet készíteni a jövőre. Tizenöt év telt el azóta, hogy Nicolae Ceaușescu államelnök úr fogadta a hazai vallásfelekezetek vezetőit és kifejezésre juttatta az állam egyházak iránti nagyrabecsülését. A romániai egyházak és híveik az országépítés cselekvő részesei, lelkiismeretük és vallásszabadságuk következménye az ország bel- és külpolitikájának támogatása.“ A továbbiakban rámutatott arra, hogy egyházunk mély megrendüléssel és a féltő figyelem érzésével követte Főtisztelendő dr. Kovács Lajos püspök elmúlt évi hosszantartó, súlyos betegségét. A gondviselő Isten, az orvosi tudás, a családi szeretet és önfeláldozás visszaadták egészségét és munkaerejét, hogy egyházunk élén tovább folytathassa — a szeretet jegyében — áldásos tevékenységét.

Megköszönve a lelkészek és hívek elmúlt évi szolgálatát és Isten áldását kérve a Főtanács munkálataira, a gyűlést megnyitotta.

A megnyitó beszéd után a Főtanács, dr. Kovács Lajos püspök és dr. Barabássy László főgondnok aláírásával a következő üdvözlő táviratot küldte Nicolae Ceaușescu államelnöknek:

„Az Unitárius Egyház Főtanácsa 1983. március 5—6. napjain, Kolozsvár-Napoca municípiumban rendes évi ülésére egybegyűlve, hívei és lelkészei nevében mélyszéles ragaszkodását és tiszteletét fejezi ki fáradhatatlan tevékenysége iránt, amelyet drága hazánk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatásáért fejt ki.

Egyházunk vezetősége, lelkészkarja és valamennyi unitárius hívünk, kik szabadon fejtik ki vallásos tevékenységüket, vállalják, hogy szívvel és lélekkel támogatják azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a leszerelés és a béke megvalósításáért folytat. Hasonlóképpen magas fokon értékeljük gondoskodását, amellyel az egész román nép anyagi és szellemi jólétének fejlesztését segíti elő.

Mindannyian jól ismerjük és értékeljük Excellenciád tevékenységét, amellyel a népek közötti tartós megértést és együttműködést, valamint a leszerelésnek és a békének az egész világon való megvalósítását szolgálja. Biztosítjuk Önt, Elnök Úr, hogy Egyházunk valamennyi híve és lelkésze hűséges állampolgárként fogja szolgálni a leszerelés és a béke érdekében Excellenciád által kezdeményezett erőfeszítéseket, a hazánkban fejlődő új élet építése és a békének az egész világon való állandósulása érdekében.“

A Főtanács ugyanakkor üdvözlő táviratot intézett Constantin Dăscălescuhoz, Románia Szocialista Köztársaság kormánya első miniszteréhez, Ion Roşianu elnökhöz, a Vallásügyi Hivatal vezetőjéhez és az Országos Békevédelmi Bizottsághoz.

A szombati ülés folytatásaként dr. Kovács Lajos püspök tartotta meg főpásztori tevékenységéről szóló beszámolóját. A jelentés szövegét folyóiratunk e számában közöljük.

Este 7 órai kezdettel a Főtanács tagjai és a kolozsvári gyülekezet istentiszteleten vettek részt a belvárosi templomban, melyen Jakab Dénes szentábrahámi lelkész mondott beszédet Mt 5, 16 alapján. Az énekvezéri szolgálatot Halmágyi Pál lelkész végezte.

Vasárnap reggel 8 órakor az ülés első tárgysorozati pontja az Egyházi Képviselő Tanács általános jelentése volt. A püspöki beszámoló mellett ezzel a jelentéssel lett teljes az egyház egy évi életéről szóló ismertetés. Az E. K. Tanács általános jelentése többek között foglalkozott: lélekszám, egyházközségek és lelkészek számának alakulása, istentiszteletek és szertartások, lelkipásztori gondozás, szórványgondozás, valáserkölcsi nevelés, aranykönyvi adományok, az egyház és a lelkészek közérdekű tevékenysége, az 1982. évi zárszámadás eredményei, az 1983-as költségvetés, az egyház vagyoni helyzete, építkezések-javítások, új imaház vásárlása, a Kölcsönös Segélypénztár működése.

A Nyugdíj- és Segélypénztár elmúlt évi tevékenységéről szóló jelentésből megtudhattuk, hogy megfelelő pénzügyi alappal és jövedelemmel rendelkezik ahhoz, hogy eleget tegyen a rá háruló feladatoknak.

A délelőtt 11 órai főtanácsi istentiszteleten Bálint Ferenc kolozsi lelkész mondott ünnepi beszédet Mt 5, 16 alapján; az énekvezéri szolgálatot Halmágyi Pál lelkész végezte.

Alapos előkészítés után az Egyházi Főtanácson bemutatásra került az új Fegyelmi Szabályzat tervezet, melyet a Főtanács egyhangúlag elfogadott. A szabályzat rövidesen érvénybe lép.

Bemutatásra került az egyházi központ 1982. évi zárszámadása és 1983. évi költségvetése.

A továbbiakban dr. Kovács Lajos püspök kiosztotta az E. K. Tanács által meghirdetett és a dr. Dakó Bálint által kezdeményezett beszéd-pályázatok nyerteseinek jutalmát.

Az Egyházi Főtanács megválasztotta az Egyházi Képviselő Tanács és az állandó bizottságok tagjait.

A Főtanácson a Vallásügyi Hivatal részéről vendégünk volt Eugen Munteanu igazgató, felszólalásában kifejezésre juttatta, hogy a Vallásügyi Hivatal nagyra értékeli egyházunk elmúlt évi tevékenységét és közvetítette Ion Roşianu elnök úr Főtanácshoz intézett üdvözlését.

Dr. Gyarmathy Árpád főgondnok záróbeszédében kiértékelte a két napos ülés eredményeit és hangsúlyozta a lelkipásztori gondozás, a családlátogatás és a vallás erkölcsi nevelés fontosságát. Ugyanakkor rámutatott arra, hogy az egyházi élet jó menete sok tekintetben a lelkészek tevékenységétől függ; csak hivatástudattal végzett munkával érhetjük el a kitűzött célokat.

A Főtanács munkálatai vasárnap délután 3 órakor egyházi énekekkel és imával fejeződtek be.

A Főtanács tagjai közebéden vettek részt, melyen a Berde serleggel a hagyományos pohárköszöntőt dr. Molnár István főtanácsai tag mondta a következő jelszóval: „Csak azt az életet érdemes végigélni, amelyet másokért élünk.“

Lelkeszi értekezletek

Az első negyedévi közérdekű és teológiai értekezleteket egyházközeinkben március 7—11. között tartották. A közérdekű előadás témája, melyet a kolozs-tordai egyházkör munkaközössége dolgozott ki, a következő volt: „Nicolae Ceauşescu államelnök, a jelenkori Szocialista Románia megalapítója“. A teológiai értekezleten dr. Szabó Árpád teológiai tanár előadása hangzott el „Jézus élete a bibliakutatás legújabb eredményei alapján“ címen.

A prédikáció és szertartási beszéd pályázat eredménye

■ Az Egyházi Képviselő Tanács által az elmúlt évre meghirdetett prédikáció-, agenda és imapályázatra beérkezett 21 egyházi beszéd és 3 agenda. A bíráló bizottság javaslata alapján az E. K. Tanács határozata értelmében márc. 5-én dr. Kovács Lajos püspök az Egyházi Főtanácson a következő pályamunkák szerzőinek osztotta ki a jutalmat: ünnepi beszéd: I. díj Kovács István homoródújfalvi lelkész, általános egyházi beszéd: I. díj Kovács István, II. díj Kovács István; agenda: dicséretben részesült Lőrinczi Károly aranyosrákosi lelkész.

■ A dr. Dakó Bálint által kitűzött pályadíjra 25 adventi beszéd érkezett be. A szerzők közül a következők kaptak jutalmat: I. díj Bálint Ferenc kolozsi lelkész, II. díj Nagy Endre gyepesi lelkész, III. díj Kovács István és Halmágyi Pál bethlenszentmiklósi lelkész.

Pályázathirdetés

Az Egyházi Képviselő Tanács 1983-ra pályázatot hirdet az alábbiak szerint: I. egyházi beszéd vasárnapi istentiszteletre és Dávid Ferenc halála évfordulójára, szabadon választott textus alapján; II. szertartási

beszéd keresztelőre, úgyszintén szabadon választott alapigére; III. ima rendes vasárnapi istentiszteletre. Pályázhatnak lelkészek, segédlelkészek, lelkészi oklevéllel rendelkező egyházi alkalmazottak, teológiai tanárok és nyugdíjas lelkészek. A pályamunkák jelígével ellátva 1983. nov. 30-ig küldendő be az E. K. Tanács címére. Az E. K. Tanács az alábbi követelményeket ajánlja a pályázók figyelmébe: textusszerűség, értelmi színvonal, unitárius öntudatra való nevelés, időszerűség, gondos külalak. A pályázat eredményének kihirdetésére és a pályadíjak kiosztására az Egyházi Főtanács következő ülésén kerül sor.

*

* * *

■ *Dr. Kovács Lajos újévi köszöntése.* Január 1-én istentisztelet után dr. Kovács Lajos püspök és felesége, valamint dr. Gyarmathy Árpád főgondnok fogadták a kolozsvári egyházközségek híveinek, a kolozs-tordai egyházkör vezetőségének, a teológiai tanároknak és az egyházi központ alkalmazottainak újévi üdvözlését. Tartalmas köszöntő beszédében dr. Erdő János főjegyző felelevenítette az elmúlt év kiemelkedő egyházi eseményeit és körvonalazta a jövő feladatait. Válaszában dr. Kovács Lajos püspök egyházunk iránti szeretetre, a jézusi célok megvalósítására buzdított és a gondviselő Isten áldását kérte egyházunk és a hívei életére.

■ A csekefalvi gyülekezet jan. 30-án búcsúztatta *Lukácsi Mózes* lelkészt *nyugalombavonulása* alkalmából. Egyidejűleg távozott az egyházközségből Lukácsi Mózesné Jánosi Anna önkéntes énekvezér. A lelkész búcsúzó beszéde után az egyházkör nevében Báró József esperes méltatta Lukácsi Mózes és neje Csekefalván végzett tevékenységét. A távozókat többen köszöntötték még a köri lelkészek és a hívek nevében. A helybeli református gyülekezet üdvözlését Vajda Domokos lelkipásztor hozta el.

■ Febr. 27-én búcsúzott a nagyenyedi gyülekezetétől *Benedek Ágoston* lelkész Jn 13, 24 alapján. A távozó lelkészt Benedek Sándor esperes méltatta, majd Bálint Ferenc köri jegyző, Pál András felügyelögondnok és az egyházközség részéről többen köszöntötték. A leánygyházközségek és a szórványok nevében Útő Béla gyulafehérvári szórványgondnok mondott köszönetet a távozó lelkész 13 évi szolgálatáért.

■ Az *IARF Tanácsa* 1983. márc. 16—19. között tartotta ülését Roy Smith alelnök irányításával Frankfurtban. Az ülés a jövő évben Tokióban tartandó világkongresszus témáját: Vallásos út a békéhez készítette elő. Egyházunkat dr. Kovács Lajos püspök képviselte, mint a Tanács tagja.

■ 160 éve született *Madách Imre* drámaíró és költő. 1859—1860-ban írta meg *Az ember tragédiája* című művét, melyben hazája és az emberiség sorsára keres magyarázatot, 15 színben végigkísérve Ádám és Éva alakjában az emberiség történetét. Második jelentős alkotása a bibliai Mózesről szól.

■ *Kőrösi Csoma Sándor* születésének 200. évfordulójára készül az Angol Tudományos Akadémia. A híres kelet-kutató az első tibet—angol nyelvű szótár megalkotásával segítette elő Ázsia múltjának megismerését.

■ *Priestley József* természettudós, filozófus és unitárius lelkész születése 250. évfordulójának megünneplésére készül az angol és amerikai unitárius egyház. Priestley kiváló vegyész és fizikus is, kísérleti úton ő fedezte fel az oxigént.

■ *Az Unitárius Világszövetség* — IARF — Tokióban tartja jövő évi kongresszusát, melynek témája: Religious Path to Peace. Eastern Initiative — Western Response (Vallásos út a békéhez. Keleti kezdeményezés — nyugati válasz.) A gyűlés ideje: 1984. júl. 27 — aug. 1.

■ *Az Unitárius Világszövetség* — IARF — Teológiai Konferenciát rendez f. év júl. 4—8 napjain Bazel közelében (Svájc) az 1984. évi tokiói kongresszus teológiai előkészítésére. A konferenciára meghívást kapott dr. Kovács Lajos püspök és dr. Erdő János.

■ *Az Egyházak Világtanácsa* Genfben, Before it's too late — Mielőtt túl késő lenne címen útmutató könyvet adott ki a nukleáris leszerelés szükségességéről. Teológusok, filozófusok, politikusok és tudósok értékes tanulmányait tartalmazza az élet tiszteletéről és a béke védelméről.

HALOTTUNK*

Mátyás Györgyné Mózes Mária, nyugalmazott kökösi lelkész felesége életének 68-ik évében, hosszas szenvedés után március 18-án Sepsiszentgyörgyön csendesén elhunyt. Temetésén a szertartást Török Áron lelkész végezte, az egyházkör és a kökösi egyházközség nevében is búcsúbeszéd-ek hangzottak el.

Emléke legyen áldott.

Előfizetőink figyelmébe

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1983. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lej, amelyet belföldön a lelkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest, VII. Lövölde tér 7 sz. — fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból az ILEXIM — Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137 — telex: 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, mely összeg ugyancsak az ILEXIM — Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137 — telex: 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3 címre fizetendő.

* A márc. 5. előtti halottaink közölve az „Egy évi szolgálat az evangélium ügyében” c. püspöki jelentésben.

Szabó Dezső: *Életeim, Születéseim, halálaim, feltámadásaim*. Kriterion könyvkiadó. Bukarest 1982. I. kötet 7191. II. kötet 5011.

Szabó Dezső író (született 1879. június 10-én Kolozsváron, meghalt 1945. január 13-án Budapesten) önéletírása. A kétkötetes munka nem egy életnek emlékirata, főbb eseményeinek felelevenítése, hanem egy életnek újraélése. Csodálatos írás, ami az író életének 35 évét fogja át. Eseményeiben és közbe adott elmélkedéseiben magával ragad a célért küzdő ember, a célra törő élet hősiessége, egyedisége. Szabó Dezső író egy életen át hadakozott, harcolt a közéletben jobb és bal felé mindenkivel egyéni, egyedülálló elképzeléséért, élethivatásának, küldetésének, talán túlméretezett s a közösség felé helyezett tudatának érvényesítéséért. A Kriterion által közreadott mű nem szokványos emlékirat, hanem úgy olvasmányosságában mint tartalmában magával ragadó és élményt adó írás. A könyv elé írt előszót az író ezzel a mondattal zárja: „Bizony mondom: gazdagabbak lesztek, mikor a végén leteszitek a könyvet.“ s megvallhatjuk, aki végig olvassa, az valóban sokban gazdagabb lesz.

Szabó Dezső író jelentőségét, helyét, hatását, az irodalomtörténet hivatott elbírálni, meghatározni. Mi életirata alapján a minket, unitáriusokat érintő meglátásait, gondolatait kívánjuk a Keresztény Magvető olvasóinak figyelmébe ajánlani. „...Déván. Kvartélyt vettem egy szállóban, s a város rövid áttekintése után nekimásztam a hegynek, hogy lássam annak a várnak a romjait, ahol a Dávid Ferenc nevű nagyszerű láng örökre kilobbant... És láttam az örök nyugtalan, az örök keresőt, s az örök szomjúhozót, Dávid Ferenc nagy lelkét, aki börtönt és halált vállalt, hogy melegítse a végtelenség szomját. Ó, ember gyermekek, hallgassatok reám! Katolikus vagy protestáns, hívő vagy tagadó, rendépítő vagy lázadó: egy van, ami felemel, ami átfürdet a végtelenség lehetőségével: a nagy ember, az ember-Niagara, a végtelen szárnyú lélek, mely a heroizmus és az abszolútum arányaiban éli meg életét.“ (I. 444.) Élete későbbi szakában, amikor kijelenti nagy rádöbbenéssel, hogy ő már nem hívő (II. 410.), talán ez a dávidferenci szellemtől ihletett lélek, hosszú oldalakon át elmélkedik és a legtisztább unitarizmust adja mint látszatban elvesztett hitét és meggyőződését: „Az első realitás, amit el kell fogadnunk az, hogy Isten ide helyezett minket a földre: hogy a földi világ ezer meghatározásai, szabad akaratunkat lebénító hatásai és szükségai közt

hősies küzdelemmel megteljesítsük magunkban az istenarc lehetőségét. Már most; melyek ennek az istenarcnak a legistenibb vonásai? A szeretet, a jóság és az irgalom. Tehát: szeretetté, jósággá, irgalommá kell teljesítenünk életünket a földi élet valóságaiban.“ (II. 414.) „Mivel az emberi szolidaritás az egyetlen út, az egyetlen eszköz, az egyetlen lehetőség arra, hogy az ember Isten képmásává fejlődhessen: az emberi szolidaritás adja meg e nagy fejlődés, e végtelen küzdelem tartalmát. a) Önmagamot a testi-lelki egészség, testi-lelki erők legmagasabb fokára nevelni, hogy minden lehető termésem meghozhassam magam és a közösség hasznára. b) akaratom és értelmem minden erejével és eszközével oda hatni: hogy olyan életrendszer valósuljon meg az emberek között: mely az anyagi jólét, a szellemi fejlődés, az egyenlő igazság jogrendjének egyetemességével mindinkább minél több ember számára teszi minél könnyebbé ezt a fejlődést.“ (II. 417.) Még csak egy idézetet elmélkedésének unitárius hitbeli csodás szépségére: „Nem büjhatunk ki felelősségünk alól azzal az aljas váddal, hogy az emberi szenvedés az Isten pedagógiai sportja. Az ember minden hullása emberi bűn, az ember minden felemelkedése, győzelme emberi érdem: ez az isteni szövetség igazsága és méltósága. Bennünk van a Sátán és bennünk van a Krisztus, bennünk van a pokol és bennünk van a megváltás, bennünk van a bűntetés és bennünk van a jutalmazás“. (II. 418).

Az ember önmagát őrlésének, de többre törekvésének és rögtön szakadó szárnyalásának tiszta képe Szabó Dezső írása. Köszönve a Kriterion kiadónak, szeretettel ajánljuk minden gondolkodó embernek.

SZABÓ DEZSŐ

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Revista Bisericii Unitariene din R. S. România

Anul 89

1983

Nr. 1

Cluj-Napoca

CUPRINSUL

Dr. Lajos Kovács: Mesaj de An Nou	3
50 de ani în slujba țării	5
Dr. Lajos Kovács: Slujire de un an pentru evanghelie	7

STUDII

Dr. János Erdő: Izvoarele autorității în religie	20
Dr. Árpád Szabó: Viața lui Iisus pe baza cercetărilor biblice	31
Imre Gellérd: Körmöczi János predicatorul iluminismului	45
Domokos Simén: Simon Mihály cel dintâi primcurator al Bisericii noastre	53
Dr. Miklós Fazakas: În apărarea căsătoriei	55

LUCRĂRI OMILETICE

Ferenc Bálint: Lumina credinței noastre ne conduce la Dumnezeu	59
Dénes Jakab: Lumina	63
István Kovács: Pe drumul păcii	66
În limbajul dragostei	68
Altruismul	70
Dr. István Molnár: Slujiți cu răspundere	74
VIATA BISERICESCĂ ȘI ȘTIRI	76
RECENZII	81

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: P.S.S. dr. Lajos Kovács, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church in R. S. Romania

Volume 89

1983

Number 1

Cluj-Napoca

CONTENTS

Dr. Lajos Kovács	
New-year's Message	3
50 Years in the Service of the Country	5
Dr. Lajos Kovács	
Service of one Year in the Matter of the Gospel	7

STUDIES

D. Dr. János Erdő	
The Source of Authority in Religion	20
Dr. Árpád Szabó	
The Life of Jesus According to the Results of the Study of the Bible	31
Imre Gellérd	
János Körmöczi, The Preacher of Enlightenment	45
Domokos Simén	
Mihály Simon, the First Lay President of the Church	53
Dr. Miklós Fazakas	
In Defence of Marriage	55

SERMONS

Ferenc Bálint	
The Light of our Faith Leads us to God	59
Dénes Jakab	
Light	63
István Kovács	
On the Way of Peace	66
On the Language of Love	68
Unselfishly	70
Dr. István Molnár	
To Serve with Responsibility	74
CHURCH-LIFE — NEWS	76
BOOK REVIEW	81

Redacție — Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. R. S. România, Tel. 146—09

I. P. Cluj, Municipiul Cluj-Napoca, C-da nr. 3059/1983

